

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AZERBAYCAN'DA VE TÜRKİYE'DE VERGİ
BİLİNCİ KARŞILAŞTIRILMASI: ÜNİVERSİTE
ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE BİR ALAN
ARAŞTIRMASI

İlkin ABDULLAYEV

2509190017

İSTANBUL - 2023

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AZERBAYCAN'DA VE TÜRKİYE'DE VERGİ
BİLİNCİ KARŞILAŞTIRILMASI: ÜNİVERSİTE
ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE BİR ALAN
ARAŞTIRMASI

İLKİN ABDULLAYEV

2509190017

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Murat ŞEKER

İSTANBUL 2023

ÖZET

AZERBAYCAN'DA VE TÜRKİYE'DE VERGİ BİLİNCİNİN KARŞILAŞTIRILMASI, ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE BİR ANKET ARAŞTIRMASI

İLKİN ABDULLAYEV

Devlet, hizmetlerini sunmak için ihtiyaç duyduğu gelirleri çeşitli yollardan elde eder. Bu anlamda vergiler, kamu hizmetleri için önemli bir gelir kaynağıdır. Başka bir deyişle vergi, devletin topladığı ve halkın ödemekle yükümlü olduğu bir kavramdır. Ayrıca verginin ekonomik yükünün artması ve vergilendirmenin amacından sapması gibi durumlar, kamuoyunda vergilendirme konularına ilişkin farklı düzeylerde farkındalık ve algı oluşmasına yol açmaktadır. Bu nedenle çalışmamda üniversite öğrencileri arasındaki vergi bilinci düzeyi analiz edilmiştir. Ankete dört yüz üniversite öğrencisi katılmıştır. Anket hem Türkçe hem de Azerice olarak uygulanmıştır. Anket, Türkiye ve Azerbaycan'daki vergi tutumlarını karşılaştırmak üzere tasarlanmıştır. Bu amaçla, iki ülkenin vergi sistemleri, vatandaşlarının vergi tutumları ve vergi bilinci göstergeleri belirlenmiştir. Anket sonuçları, öğrencilerin devletin vergi toplamasının doğru olduğunu düşündüklerinde ve vergi ödeme konusunda olumlu düşündüklerinde vergi anlayışlarında farklılık olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Türkiye'de Vergi Bilinci, Azerbaycan'da Vergi Bilinci, Vergi Algısı, Vergi Bilinci.

ABSTRACT

COMPARISON OF TAX AWARENESS IN AZERBAIJAN AND TURKEY, A SURVEY RESEARCH ON UNIVERSITY STUDENTS

İLKİN ABDULLAYEV

The state obtains the revenues it needs to provide its services in various ways. In this sense, taxes are an important source of income for public services. In other words, tax is a concept that the state collects and the people are obliged to pay. In addition, situations such as increasing the economic burden of tax and deviating from the purpose of taxation lead to the formation of different levels of awareness and perception of taxation issues in the public. For this reason, the level of tax Deciciency among university students has been analyzed in my study. Four hundred university students participated in the survey. Azerbaijani Turkish version of the questionnaire was applied in both Turkish and Azerbaijani languages. The survey was designed to compare tax attitudes in Turkey and Azerbaijan. For this purpose, the tax systems of the two countries, the tax attitudes of their citizens and tax awareness indicators have been determined. The survey results showed that there were differences in students' tax understandings when they thought that it was right for the state to collect taxes and when they thought positively about paying taxes.

Keywords: Tax, Tax Awareness in Turkey, Tax Awareness in Azerbaijan, Tax Perception, Tax Consciousness

ÖN SÖZ

Vergiler devlet gelirlerinin önemli bir kaynağıdır. Devletler bu vergi gelirlerini kamu harcamaları için kullanır. Dünya ülkelerine bakıldığında, devletlerin vergi gelirlerini artırmak ve vergiden kaçınmayı önlemek için önlemler alması gerekmektedir. Bu önlemlerden en önemlisi vergi bilincinin artırılmasıdır. Vergi bilincinin oluşumunu gösteren en önemli faktörlerden biri de mükellefin vergi ödeme bilincidir. Bu çalışmanın amacı, vergi mükellefi adayları olan üniversite öğrencilerinin verginin ne olduğu, neden alındığı ve hangi alanlarda kullanıldığına ilişkin vergi bilinci düzeylerini tespit etmektir.

Tez çalışmamın planlanmasında, araştırılmasında ve yürütülmesinde yardım ve desteğini esirgemeyen, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller eşliğinde şekillendiren sayın hocam Prof. Dr. Murat Şeker'e, hayatımın her anında özellikle eğitim aldığım yıllarda bana desteğini esirgemeyen canım annem ve canım babama, bu zorlu süreci tamamlamamda bana yardımcı olan, desteğini esirgemeyen nişanlıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İlkin ABDULLAYEV

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ KAVRAMI VE VERGİYE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. VERGİ KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	3
1.1.1. Vergi Kavramı	3
1.1.2. Verginin Tarihsel Gelişimi	4
1.1.2.1. İlk Çağda Vergi.....	4
1.1.2.2 Orta Çağda Vergi	5
1.1.2.3.Yeni Çağda Vergi.....	5
1.1.2.4. Yakın Çağda Vergi.....	6
1.1.2.5. Osmanlı Dönemi'nde Vergi	6
1.1.2.6. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde Vergi.....	7
1.2. VERGİNİN ÖNEMİ.....	9
1.3. VERGİNİN AMAÇLARI	10
1.4. VERGİNİN MALİ AMACI	10
1.5. VERGİNİN MALİ OLMAYAN AMACI.....	11
1.6. VERGİLEME İLKELERİ	12
1.6.1. Mali Vergileme İlkeleri	13
1.6.1.1. Verimlilik (Yeterlilik) İlkesi	13
1.6.1.2. Esneklik İlkesi	14
1.6.2. İktisadi Vergileme İlkeleri	14
1.6.2.1. İktisadi Etkinlik İlkesi	14
1.6.2.2. Tarafsızlık (Etkinlik) İlkesi	15
1.6.3. Sosyal Vergileme İlkeleri	15

1.6.3.1. Adalet İlkesi	15
1.6.3.2. Faydalanma İlkesi	16
1.6.3.3. Ödeme Gücü İlkesi.....	17
1.6.3.4. Eşitlik İlkesi	17
1.6.3.5. Genellik İlkesi	17
1.6.4. İdari Vergileme İlkesi	18
1.6.4.1. Kanunilik İlkesi.....	18
1.6.4.2. İstikrarlılık İlkesi.....	19
1.6.4.3. Belirlilik (Kesinlik) İlkesi	19
1.6.4.4. Tasarruf İlkesi	20
1.6.4.5. Kolaylık İlkesi.....	20
1.6.5. Adam Smith'in Vergileme İlkeleri	20
1.6.5.1. Vergilemenin Adalet İlkesi	21
1.6.5.2. Vergilemede Kesinlik İlkesi.....	21
1.6.5.3. Vergilemede İktisadilik İlkesi.....	21
1.6.5.4. Vergilemede Uygunluk İlkesi	22

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE VE AZERBAYCAN'DA VERGİ SİSTEMİ

2.1. TÜRKİYE'DE VERGİ SİSTEMİ	23
2.1.1. Vergi Türleri	23
2.1.1.1. Dolaylı Vergiler	24
2.1.1.1.1. Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler	25
2.1.1.1.2. Katma Değer Vergisi.....	25
2.1.1.1.3. Özel Tüketim Vergisi	25
2.1.1.1.4. Özel İletişim Vergisi	27
2.1.1.1.5. Dış Ticaret Üzerinden Alınan Vergiler	28
2.1.1.1.6. Diğer Vergiler.....	30
2.1.1.2. Dolaysız Vergiler	31
2.1.1.2.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	31
2.1.1.2.2. Gelir Vergisi	31
2.1.1.2.3. Kurumlar Vergisi.....	31
2.1.1.2.4. Servet Üzerinden Alınan Vergiler	32
2.2. AZERBAYCAN VERGİ SİSTEMİNİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	33

2.2.1. Sovyetler Dönemi Vergi Sistemi	33
2.3. AZERBAJYCAN'DA VERGİ SİSTEMİ.....	34
2.3.1. Azerbaycan Vergi Sisteminde Egemen Olan İlkeler	34
2.3.2. Azerbaycan Vergi Sisteminde Anayasal Hükümler	36
2.4. AZERBAJYCAN'DA VERGİ SUÇ VE CEZALARI	36
2.5. AZERBAJYCAN'DA UYGULANAN VERGİLER	38
2.5.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	40
2.5.1.1. Gelir Vergisi Muafiyetleri.....	40
2.5.2. Menfaat Vergisi	42
2.5.3. İlave Değer Vergisi.....	44
2.5.4. Aksiz Vergisi	49
2.5.5. Tüzel Kişilerin Emlak Vergisi	52
2.5.5.1. Tüzel Kişilerin Toprak Vergisi	54
2.5.6. Maden Vergisi.....	56
2.5.7. Yol Vergisi.....	58
2.5.8. Sadeleştirilmiş Vergi.....	60
2.5.9. Yerel Vergiler	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. VERGİ BİLİNCİ

3.1. VERGİ BİLİNCİNİN ÖNEMİ	66
3.2. VERGİ BİLİNCİNİN OLUŞMASINDA ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....	66
3.2.1. Kişisel Faktörler.....	67
3.2.1.1. Demografik Özellikler	67
3.2.1.2. Vergi Ödeme Gücünün Etkinliği	68
3.2.1.3. Vergi Ahlakı (Etiği)	69
3.2.1.4. Subjektif Vergi Yüğü	70
3.2.1.5. Eğitim ve Öğretim Düzeyi	71
3.2.1.6. Devlete Olan Bağlılık.....	72
3.2.1.7. Gelir Düzeyi	72
3.2.1.8. Mükellefin Diğer Mükelleflere Bakış Açısı.....	73
3.2.1.9. Mükelleflerin Kamu Harcamalarına Bakışı	73
3.2.2. Çevresel Faktörler.....	74
3.2.2.1. Vergi Afları	74

3.2.2.2. Vergi Adaleti	75
3.2.2.3. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı ve Mevzuatın Sık Değiştirilmesi.....	76
3.2.2.4. Vergi İdaresinin Etkinliği.....	77
3.2.2.5. Vergi Denetimlerinin Etkinliği	78
3.2.2.6. Vergi Oranları	79
3.2.2.7. Vergi Cezaları	80
3.2.3. Vergi Psikolojisi	81
3.2.3.1. Vergi Psikolojisinin Amaçları.....	81
3.2.3.2. Vergi Uyumunu Kolaylaştırma Amacı	82
3.2.3.3. Vergi Politikalarını Verimli Kılma Amacı.....	82
3.2.3.4. Toplumsal İlişkileri Düzenleme Amacı	83
3.3. VERGİYE KARŞI GÖSTERİLEN DAVRANIŞ BİÇİMLERİ.....	83
3.3.1. Vergiden Kaçınma	83
3.3.2. Vergi Kaçakçılığı.....	85
3.3.3. Tüketim ve Tasarrufu Azaltma	86
3.3.4. Üretimi Azaltma	86
3.3.5. Baskı Gruplarını Harakete Geçirme	86
3.3.6. Vergi Borcunun Zamanında Ödenmemesi	87
3.3.7. Geç Ödeme	87
3.3.8. Vergi Grevi	87
3.4. VERGİ BİLİNCİ HAKKINDA ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI	88
3.4.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	88
3.4.2. Araştırmanın Hipotezleri	88
3.4.3. Araştırmanın Varsayımları	88
3.4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	89
3.4.5. Araştırmanın Yöntemi	89
3.4.6. Veri Toplama Aracı	89
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	103

KISALTMALAR LİSTESİ

KDV: Katma Değer Vergisi

ÖTV: Özel Tüketim Vergisi

ÖİLV: Özel İletişim Vergisi

BSMV: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

V.U.K: Vergi Usul Kanunu

T.B.M.M: Türkiye Büyük Millet Meclisi

K.V.K: Kurumlar Vergisi Kanunu

AZVERKOM: Azerbaycan Devrim Komitesi

SSC: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

AVK: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu

İDV: İlave Değer Vergisi

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Birliği

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1. Yaşa Göre Dağılım	89
Grafik 3.2. Cinsiyete göre dağılım.....	90
Grafik 3.3. Vergi ödemek devletten aldığımız hizmetin karşılığıdır.	90
Grafik 3.4. Vergi ödemek bir vatandaşlık görevidir.	90
Grafik 3.5. Vergi kutsal bir görevdir.....	91
Grafik 3.6. Vergiyi ödememek kul hakkına girmektir.....	91
Grafik 3.7. Vergi ödemek devletin uyguladığı bir çeşit cezadır.	92
Grafik 3.8. Kişinin vergi kaçırması onun hukuki cezalardan korkma durumuna bağlıdır.	92
Grafik 3.9. Kişinin vergi kaçırması onun ahlaki yapısına bağlıdır.	93
Grafik 3.10. Kişinin vergi kaçırması onun devlete bağlılığına bağlıdır.....	93
Grafik 3.11. Kişinin vergi kaçırması onun iyi bir vatandaş olmasına bağlıdır.	94
Grafik 3.12. Vergi sistemi adildir.	94
Grafik 3.13. Vergi sistemi kolay anlaşılmalıdır, sadedir.....	95
Grafik 3.14. Vergi sistemindeki değişiklikleri kolay bir şekilde takip edebiliyorum.	95
Grafik 3.15. Vergi ödeme işlemlerine çok fazla zaman ve para harcıyor.	96
Grafik 3.16. Türkiye’de vergi sistemindeki değişikliklerde vatandaşların fikri hiç sorulmamaktadır.....	96
Grafik 3.17. Türkiye’de vergi sistemindeki değişikliklerde siyasilerin baskısı söz konusudur.....	97
Grafik 3.18. Türkiye’de vergi sistemindeki değişikliklerde büyük şirketlerin baskısı söz konusudur.	97
Grafik 3.19. Türkiye’de vergi sistemindeki değişikliklerde baskı grupları ve medyanın etkisi söz konusudur.....	98
Grafik 3.20. Ekonomik krizden çıkmak için ek bir vergi istense, isteyerek bu vergiyi öder misiniz?	98
Grafik 3.21. Vergi bilincinin oluşması ve artırılmasını etkileyen faktörlere önem düzeyine göre puan verir misiniz?	99

Grafik 3.22. Alışverişleriniz için ödediğiniz vergi miktarını kontrol etmek mi istiyorsunuz? Başka bir deyişle, alışveriş yaparken bir ürünün fiyat etiketinde vergisiz fiyatını görmek ve kasada vergi tutarını fiyata eklemek mi istiyorsunuz? 99

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Sistemi	39
Tablo 2.2: Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Gelir Vergisi Tarifesi.....	41
Tablo 2.3: Minik Otomobilleri ve Otobüsleri İçin Vergi Dereceleri	51
Tablo 2.4: Tüzel Kişilerin Emlak Vergisi Dereceleri	53
Tablo 2.5: Toprak Vergisi Oranları (Her 100 Metrekaresine Göre)	56
Tablo 2.6: Maden Vergisi Oranları	57
Tablo 2.7: Topraktan Çıkarılan Aşağıdaki Mineral Türlerine Bağlı Olarak, Madencilik Vergisi Metreküp Başına Aşağıdaki Oranlarda Hesaplanır	57
Tablo 2.8: Binecek Otomobiller İçin Motor Hacmine ve Azerbaycan Cumhuriyeti Topraklarında Kalma Süresine Bağlı Olarak	58
Tablo 2.9: Otobüs Koltuk Sayısına ve Azerbaycan Cumhuriyeti Topraklarında Kalış Süresine Bağlı olarak	59
Tablo 2.10: Karayoluyla Yolcu ve Yük Taşımacılığı Yapan Mükellefler İçin Basitleştirilmiş Vergi Şu Şekilde Tanımlanmıştır	63

GİRİŞ

Vergi, kendisini günümüze kadar getiren kapsamlı bir tarihsel süreçten geçmiş ekonomik bir değerdir. Devlet var olabilmek için belirli kamu hizmetlerini sağlamakla yükümlüdür. Bu kamu hizmetleri toplumun ortak ihtiyaçları olarak sınıflandırılır. Devlet, bu ihtiyaçları karşılama yükünü üstlenerek toplumun ihtiyaçlarını karşılar. Devlet, adaleti sağlayarak, can ve mal güvenliğini koruyarak, eğitim, sağlık ve diğer ihtiyaçları karşılayarak topluma kamu hizmeti sunar.

Bu hizmetleri sağlamak için devletin mali kaynaklara ihtiyacı vardır. Dolayısıyla devletin artan mali taleplerini karşılayabilmesi için sürekli bir gelir kaynağına ihtiyacı vardır. Bildiğimiz gibi, devletin en önemli gelir kaynağı vergilerdir.

Vergilerin iki önemli yönü olduğunu unutmamak önemlidir. Biri, egemenliğine dayanarak herkesi mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlü tutan devlet, diğeri ise vergi ödemekle yükümlü olan vergi mükellefidir. Bu ikisini uyumlu hale getirmek için vergi sistemi etkili ve adil olacak şekilde tasarlanmalıdır.

Vergi mükellefinin bakış açısına göre vergi, özel sektörden kamu sektörüne yapılan karşılıksız bir ödemedir. Sonuç olarak, vergi mükellefleri ödedikleri vergiler karşılığında devletten hizmet almayı beklerler. Ancak vergi mükellefleri bazen yükümlülüklerinden kaçmaya çalışmaktadır. Bu nedenle Devletin vergi kayıplarını önlemek ve gelirleri artırmak için önlemler alması gerekmektedir. Bu tür durumları ortadan kaldırmanın en önemli yollarından biri de mükelleflerin vergiye uyumu ve vergi bilincidir.

Günümüz vergi sisteminde adil bir vergi sistemi oluşturmak için hem Türkiye'de hem de Azerbaycan'da birçok çalışma yapılmaktadır. Bunlar arasında toplumda vergi bilincinin ve moralinin yükseltilmesi, vergi kaçakçılığı ile mücadele ve vergiye gönüllü uyumun sağlanması yer alıyor.

Bu çalışma, her iki ülkede vergi tutumları üzerine yapılan araştırmalara katkıda bulunmak amacıyla, potansiyel vergi mükellefi olan ve gelecekte vergiyle ilgili çeşitli alanlarda faaliyet gösterebilecek üniversite öğrencilerinin vergi tutum ve algılarını tespit etmektedir.

A. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, ulusal hazineye giren vergi gelirlerinin artırılmasında çok önemli bir rol oynayan vergi bilinci kavramını geliştirmek ve konuyla ilgili yapılması gereken araştırmaların neler olduğunu tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Konuyla ilgili hem Türkiye'de hem de Azerbaycan'da geniş bir literatür taraması yapılmış, eş zamanlı olarak üniversite öğrencileri arasında bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, vergi bilincinin daha da geliştirilmesi için vergi idaresine nasıl etkin bir yapısal temel sağlanabileceğine dair öneriler sunulması amaçlanmaktadır.

B. Çalışmanın Yöntemi

Her iki ülkede de yürütülen bu tez çalışmasında, çalışmanın amaçları doğrultusunda veri elde etmek için anket yöntemi benimsenmiştir.

Çalışma üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde verginin tanımı, tarihsel gelişimi, amaçları ve ilkeleri incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye ve Azerbaycan'ın vergi sistemlerine değinilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise vergi tutumları, çevresel faktörler, vergi psikolojisi ve vergiye yönelik davranış kalıplarının önemi vurgulanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİ KAVRAMI VE VERGİYE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. VERGİ KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1.1. Vergi Kavramı

Vergiler en önemli gelir kalemi ve devlet harcamalarının kaynağıdır. Başka bir deyişle, devlet tarafından mülk ve tüzel kişiliklere yüklenen ekonomik yükümlülüklerdir.

Devletin varlığını sürdürmesi ile belirli kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi arasında yakın bir ilişki vardır. Vergiler bu ilişkinin sağlanması ve sürdürülmesi için en önemli gelir kaynağıdır.

1982 Anayasası'nın 73. maddesine göre, *“Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri malî yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.”*

Vergilendirme, devletin egemenlik sorumluluklarına uygun olarak toplumun harcamalarını finanse etmek için toplaması gereken para miktarını ifade eden eski ve yaygın olarak kullanılan bir terimdir. Vergilendirme bugünkü şeklini almadan önce, koruma gibi devlet sorumluluklarını yerine getirmek ve toplumun tüm kesimlerine serbestçe sunulmayan çeşitli faaliyetler için kullanılıyordu. Vergi, toplumu oluşturan bireyler ve kuruluşlar için önemli olduğu kadar, dayanıklı ve şoklara dirençli bir ekonominin de temel taşıdır. Vergi, ekonomik ve sosyal amaçları gerçekleştirmek için kamu otoriteleri tarafından diğer ekonomik birimlerden ve bireylerden toplanan ücretsiz ve zorunlu ödemelerdir (Türk, 2011:111).

Bir başka tanıma göre vergi, vergilendirme yetkisine sahip bir kamu kurum veya kuruluşunun devlet harcamalarını karşılamak ve sosyo-ekonomik hedeflere

ulaşmak amacıyla gerçek veya tüzel kişilerden karşılıksız olarak aldığı nihai paradır (Güçlü, 2001:1; Palamut, 1993: 49).

Yukarıdaki tanıma göre vergi, kamusal faaliyetlerin yerine getirilmesi için devlet tarafından mükellefin ödeme gücüne göre kanunla belirlenen bir oranda alınan ve karşılığında mükelleften herhangi bir şey talep etme hakkı bulunmayan koşulsuz bir kamusal yükümlülüktür..

1.1.2. Verginin Tarihsel Gelişimi

Günümüzün önde gelen kamu finansman araçlarından biri olan vergilendirme, kökeni çok eskilere dayanan tarihsel ve toplumsal bir kurumdur. İnsanoğlu bir ulus olarak gelişmeye başladığından beri, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için vergilendirme yoluyla toplum üyelerine yükümlülükler getirmenin yollarını aramıştır.

Vergilendirmenin tarihsel gelişimi ilk dönem, ortaçağ Avrupa dönemi, yeni dönem, yakın dönem, Osmanlı dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi olarak incelenebilir.

1.1.2.1. İlk Çağda Vergi

Vergilendirme devlet kadar eskidir. Bu nedenle vergilendirmenin kökenleri, insanların toplu olarak yaşadığı ve ulus olma duygusunu geliştirdiği bir döneme kadar uzanmaktadır (Erdem vd., 2015).

Birinci Dönem en uzun dönemdir ve MÖ 4000 ile 3500 yılları arasında yazının icadıyla başlayıp MÖ 476 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar sürmüştür.

Hem Doğu, hem Roma hem de Yunan medeniyetlerinde, İlk Çağ toplumu mutlak hükümdarlık dönemleriyle karakterize edilmiştir. Bu dönemde devlet gücünü tarımdan alır ve bireyler üzerinde mutlak hakimiyet ve egemenlik yapılarına sahiptir. Burada devlet bir kurum değil, kral devleti olarak bilinen ve kralın kişisel mülkiyeti ile hazinenin iç içe geçtiği bir yapıyı temsil etmektedir (Akşin, 1995: 113).

Vergilendirmenin ilk biçimleri, savaşta kaybedilen canların bağışlanması karşılığında alınan 'emirlik vergisi' ve devlete ait toprakların işletilmesi karşılığında alınan toprak vergisidir, ancak vergilendirme alanı daha sonra gelir vergisi, servet vergisi ve tüketim vergisini de kapsayacak şekilde genişlemiştir. (Erdem vd., 2015: 81).

1.1.2.2 Orta Çağda Vergi

Ortaçağ Avrupası, 476 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla başlayan ve 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Konstantinopolis'i fethetmesine kadar devam eden dönemi ifade eder.

Ortaçağ tartışılırken, bu dönem büyük imparatorlukların yerini feodal beyliklerin alması ve ana gelir kaynağı olarak malikane geliri olan feodal bir devlet sistemi ile karakterize edilir. Bu dönem, ekonomik ve sosyal olayların dini fikirler çerçevesinde ele alınmaya çalışıldığı bir dönemdir. Buna bağlı olarak vergilendirme tartışmaları da bu çerçevede gerçekleşmiştir. Bu döneme göre devlet gelirlerinin ana kaynağı malikâne gelirleri olmalı ve vergiler devletin ya da kralın normal gelirlerine dâhil edilmemelidir. (Falay, 1989: 12).

1.1.2.3.Yeni Çağda Vergi

Yeni Çağ, 1453 yılında İstanbul'un fethiyle başlayan ve 1789 Fransız Devrimi'ne kadar devam eden, Orta Çağ'ın sonlarından 15. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemi ifade eder.

Yeni Çağ, insanlık tarihinde birçok yeniliğin ve değişimin yaşandığı bir dönemdir. Bu yenilikler ve değişimler, özellikle de keşifler, insanların ve toplumların düşünce ve yaşam biçimleri üzerinde derin bir etki yaratmıştır. Gerçekten de bu dönemde mutlak monarşiler çözülmeye başlamış ve yerlerini merkezi devletlere bırakmıştır (Aksoy, 1994: 22).

Yeni dönemin devlet ekonomisi, Orta Çağ'ın kamu ekonomisinden üç nedenden dolayı farklılık göstermiştir. Birincisi, para ekonomisi aynı ekonominin unsurlarının yerini almıştır. İkincisi, ideolojik alandaki gelişmeler para ekonomisinin

devlet ekonomisi içindeki önemini artırmıştır. Son olarak, Orta Çağ'da kamu ekonomisini karakterize eden ikili durum - bir yanda imparatorluk ve feodal egemenlik, diğer yanda feodal egemenlik ve halk temsili arasında - radikal anayasal değişikliklerle azaltılmış veya kısmen ortadan kaldırılmıştır (Turhan, 1998: 11).

Yeni dönemde vergilendirmenin önemi artmış ve kamu maliyesinin önemli bir ayağı haline gelmiştir. Devlet harcamalarının finansmanındaki temel rolünün yanı sıra, vergiler artık ekonomik ve sosyal başarısızlıkların giderilmesinde önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. (Turhan, 1998: 13).

1.1.2.4. Yakın Çağda Vergi

Modernite 1789 yılında Yeni Çağ'ın sona ermesiyle başlamıştır. Bu dönem Fransız Devrimi ile başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir.

Fransız Devrimi'nin başlangıcı olarak kabul edilen 1789 Fransız Devrimi'nden sonra önem arz eden konulardan ilki 3 Eylül 1791 tarihinde yayınlanan Fransız Vatandaşlarının ve Yurttaşlarının Hakları Bildirgesi'dir. Bu bildirgenin 13. Maddesi, vergilerin kamu hizmetlerinin sürdürülmesi için kaçınılmaz olduğunu ve vatandaşlar tarafından yüklerine göre eşit olarak ödenmesi gerektiğini belirtmektedir. Vergilendirmenin önemi, vatandaşların temsilcileri tarafından verginin serbestçe kabul edilmesi, vergi gelirlerinin kullanımına uyulması ve vergilendirmenin miktarı, ölçütleri, oranı, şekli ve süresinin belirlenmesi bu bildirgenin 14. Maddesinde belirtilmiştir. Bu maddelerde vergilendirmenin genellik, eşitlik ve yasallık ilkelerine uygun olarak yapılması gerektiği belirtilmektedir (Çomaklı ve Gödekli, 2011: 15).

Bu dönemde Türkiye'de vergilendirmenin tarihsel gelişimi Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere iki farklı dönemde incelenmiştir.

1.1.2.5. Osmanlı Dönemi'nde Vergi

Osmanlı İmparatorluğu'nda vergilendirmenin tarihsel gelişimi, Avrupa Ortaçağ'ındaki vergilendirmeye benzer bir seyir izlemiştir (Kaya, 2018: 11).

Osmanlı döneminde, çağdaş devletlerde olduğu gibi, vergiye tabi ekonomik alan esas olarak tarımsal üretimdi. Osmanlı İmparatorluğu'nda kamu harcamalarını

finanse etmek için en büyük gelir kaynağı, başta Aşar vergisi ve Ağnam vergisi (hayvancılık vergisi) olmak üzere tarım, hayvancılık ve arazi üzerinden alınan doğrudan vergilerdi (Mutluer, Öner ve Kesik, 2013: 72).

Osmanlı İmparatorluğu'nda bireylerin vergilendirilmesinin yasal dayanağı şeriattı. Şer'i vergiler yeterli olmadığı takdirde, hükümdar, şer'i hükümlere aykırı olmayan ve zamana göre değiştirilebilen yeni vergiler koyma yetkisine sahipti. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu'nda vergiler şer'i vergiler ve örfi vergiler olarak ikiye ayrılmıştır (Mutluer vd., 2013)

Şer'i vergiler, İslam hukukuna göre düzenlenmiş zekât, öşür, narh ve cizye olmak üzere dört vergiden oluşmaktadır. Bu vergilerin ortak özelliği zorunlu olmalarıdır. Zekât, şer'i vergilerin en önemlisidir (Öner, 2015: 23).

Zekât, ihtiyaç fazlası malın belli bir kısmının kurum ve kişilere verilmesi amacıyla hesaplanarak ayrılan paradır. Öşür vergisi, Müslümanların sahip oldukları topraklardan elde ettikleri hasadın belli bir yüzdesi üzerinden ödedikleri bir vergidir (Aydın ve Çaşkurlu, 2013: 26).

Osmanlı dönemi, vergilendirme konusundaki araştırmalarla birlikte, günümüze kadar varlığını sürdüren bir muhasebe sistemini de beraberinde getirmiştir. Ancak öncelikle Osmanlı İmparatorluğu'nda vergilendirme konusuna değinmek gerekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda vergilendirme temel kamu geliriydi ve ülkelerin kalkınması için bir fon kaynağı olarak görülüyordu (Yalçın, 1991: 118). Haraç ödemeleri ise gayrimüslimlerin elinde kalan ya da fethedilen topraklardan devletin aldığı paydı. Cizre vergisi, askerlik yapmayan gayrimüslimlerden ödeme güçlerine göre alınan bir tür kelle vergisiydi. (Öner, 2015: 23).

1.1.2.6. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde Vergi

Türkiye Cumhuriyeti döneminde, Osmanlı vergi sistemi başlangıçta muhafaza edilmiş ve daha sonra zaman zaman değiştirilmiştir.

Bağımsızlıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı vergi sistemini kaldırmaya ve Batı Avrupa vergi sistemini getirmeye çalışmıştır (Tosuner, 1989: 21).

Batı Avrupa ülkelerinde uygulanan vergilerin aynısı veya benzeri Türkiye'de de uygulanmaktadır. Halen uygulanmakta olan vergiler ilk olarak yaklaşık 150 yıl önce Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanmış, 19. yüzyılın ortalarından Cumhuriyet'e kadar modern ve klasik vergiler birlikte uygulanmış, bu vergiler Cumhuriyet'e devredildikten sonra bazı değişiklikler yapılarak bugünkü vergi sistemine geçilmiştir (Mutluer vd., 2013).

1923-1930 yılları arasında Aşar vergisi, Ağnam vergisi ve temettü vergisi kaldırılmış, bu vergilerin yerini sayım vergisi ve gelir vergisi almıştır (Kayan, 2000: 85). 1930-1939 ekonomik krizi, vergilerin mali amacını ön plana çıkarmıştır (Ejder, 2000: 128).

Aynı yıl Bina Vergisi Kanunu ve Arazi Kanunu ayrı ayrı tanımlanmış ve yürürlüğe konmuştur (Kayan, 2000: 85). 1940-1950 yılları arasında İkinci Dünya Savaşı'ndan olumsuz etkilenen Türkiye'de, artan kamu harcamaları ile başa çıkabilmek için Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi ve Damga Vergisi gibi yeni vergiler getirilmiştir (Ejder, 2000: 128).

1953 yılında Tefsiri Emval Kanunu yerine Tahsili Emval Kanunu, 1957 yılında Muamele Vergisi Kanunu yerine Gider Vergisi Kanunu ve 1960 yılında tarımsal geliri bir gelir bileşeni olarak içeren 193 sayılı Gider Vergisi Kanunu kabul edilmiştir. (Akdoğan, 2014: 131).

1950'den 1960'a kadar vergi politikasında net olmamakla birlikte tarımsal gelir vergi dışı bırakılmış ve bu dönemde gider vergisi benimsenmiştir (Kurumlu, 1988: 195).

"1961 Anayasası vergilendirmede eşitlik ve genellik ilkelerini kabul etmiş (Kayan, 2000: 85) ve 1961 tarihli 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, zirai gelirin vergilendirilmesi, KDV oranının artırılması ve mülk iadesine izin verilmesi gibi önemli değişiklikler yapmıştır. Ancak iş dünyası, çiftçiler, küçük tüccarlar ve ücretliler bu değişikliklere karşı kampanya yürütmüştür (Kumrulu, 1988: 211).

1970'lerde vergilendirme konusunda iki önemli düzenleme getirilmiştir. İlk olarak, Mali Kanun motorlu taşıtların, mülklerin ve malların perakende satışına yeni vergiler getirmiştir. Bu vergiler dört kategoriden oluşuyordu: ikinci hüküm, 1931'den beri yürürlükte olan 'bina vergisi' ve 'arazi vergisi'ni 'emlak vergisi' adı altında tek bir kanun olarak yeniden düzenledi (Mutluer vd. 2013:853).

1980 yılında asgari yönetimin getirilmesiyle birlikte vergi mevzuatında bir dizi değişiklik meydana gelmiştir. İlk olarak, uzun yıllar boyunca değişmeden kalan vergi oranları gözden geçirilmiş ve yeniden düzenlenmiştir. Gelir vergisi, kurumlar vergisi ve diğer vergi oranları düşürülmüştür. Gelir vergisi, kurumlar vergisi ve diğer vergi oranları düşürülürken, geçici gelir vergisi, vergi cezaları ve gelir vergisi bildirim limitleri artırılmıştır. 1982 yılında, 1980 yılından bu yana ilk reformlar servet vergisi ve servet transfer vergisi için, ikincisi ise harcama vergisi için yapılmıştır. 1985 yılında, banka ve sigorta muameleleri vergisi ile işletme vergisi hariç tüm harcama vergileri kaldırılmıştır. vergiler kaldırılmış; 2000'li yıllarda ise 2002 yılında katma değer vergisi (KDV) dışında çeşitli adlar altında harcamalar üzerinden alınan 16 vergi, ek vergi ve ortak vergiler, özel tüketim vergisi adı altında tek bir vergi ile değiştirilmiştir (Mutluer vd., 2013: 85).

1.2. VERGİNİN ÖNEMİ

Vergiler öncelikle kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi için gerekli kamu harcamalarını finanse etmek üzere toplanır. Kamu harcamaları, ne kadar küçük olursa olsun, devletin varlığını sürdürebilmesi ya da en azından güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesi için gereklidir. Bunun için mali kaynaklara ihtiyaç vardır. Vergiler bu mali kaynakların en önemlisidir (Erdem vd.,2015: 90)

Kamu gelirleri içinde en büyük payı şüphesiz vergiler oluşturmaktadır. Klasik işlevlerinin yanı sıra ekonomik, mali ve sosyal yükümlülüklerden sorumlu olan devletin tarihi boyunca en temel ve en sağlam mali kaynak kaynağını vergiler oluşturmuştur. Devletler vergileri sadece kamu harcamalarını finanse etmek için kullanmamakta, kamu faaliyetlerine paralel olarak çeşitli fonksiyonları da vergilere devredebilmektedir. Vergiler, daha adil bir gelir dağılımı, tam istihdam ve fiyat istikrarının sağlanması, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması gibi amaçlara

ulaşmak için maliye politikasının bir aracı olarak kullanılmaktadır. (Öztürk, 2014: 163).

1.3. VERGİNİN AMAÇLARI

Tarihten günümüze süregelen ekonomik kavramlar, devleti ve vergilendirmenin amacının belirlenmesini etkilemektedir. Vergilemenin amacı klasikçi ve ağır merkantilist anlayışlar arasında farklılık göstermektedir (Mutluer vd.2013:193). Merkantilist görüşe sahip olanlar vergilendirmenin mali amacına vurgu yapmakta ve vergilendirmenin ekonomik hayatı da etkilediğini savunmaktadır. Öte yandan, klasik düşünceye sahip olanlar vergilerin tarafsız olması ve kamu harcamalarını finanse etmek için gelir yaratması gerektiğine inanmaktadır (Akdoğan, 2014: 124).

Vergilendirmenin amaçları iki kategoriye ayrılabilir: mali ve mali olmayan amaçlar. Bunlardan mali amaçlar, vergilemenin tarihsel gelişim sürecinde her zaman rol oynamış ve günümüzde de varlığını sürdürmektedir (Akdoğan, 2014: 124).

Vergilemenin amacı ister mali isterse mali olmayan amaçlar olsun, her iki durumda da amaç toplumun refahını artırmaktır. Devlet, vergilendirme yoluyla vergi mükelleflerinin refahını ne kadar artırabilirse, vergilendirme o kadar başarılı olacaktır (Eş, 2002: 140).

Bu bölümde, vergilendirmenin amaçları mali ve mali olmayan amaçlar olarak kategorize edilmektedir.

1.4. VERGİNİN MALİ AMACI

Yapılan analizler, dünyanın herhangi bir ülkesinde gelire duyulan ihtiyaç arttıkça, vergilendirmenin mali amacının ön plana çıktığını göstermektedir. Vergilemenin mali amacı, kamu harcamalarını karşılamak için yeterli vergi geliri anlamına gelmektedir (Mutluer vd., 2013).

Mali amaç çerçevesinde rasyonel vergilendirmenin ilk koşulu vergi yükünün mükellefler arasında adil bir şekilde dağıtılmasıdır. Rasyonel vergilendirmenin bir diğer koşulu ise vergi geliri elde etmek için katlanılması gereken asgari vergi yükü

düzevidir. Diğer bir deyişle, vergi yükü ile vergi yükü arasındaki dengenin optimal olmasıdır (Akman, 2011: 191).

Diğer bir deyişle, mali hedefler vergi sisteminin yeterli gelir yaratmasını, vergi kapasitesinin tam olarak kullanılmasını, vergi yükünün mükelleflere mümkün olduğunca adil bir şekilde dağıtılmasını ve vergi yapısının vergi sistemindeki değişikliklere kolayca uyum sağlayacak kadar esnek olmasını belirtir. (Turhan, 1998: 33).

1.5. VERGİNİN MALİ OLMAYAN AMACI

Ekonomik ve sosyal olaylara müdahale etmeyen, ancak güvenlik, idare, kamu düzeni ve diplomasi gibi klasik işlevlerin yerine getirilmesiyle sınırlı bir hakem olarak tarafsız devlet anlayışı zaman içinde değişmiştir. Devletin klasik devlet hizmetlerine ek olarak yeni yükümlülükler ve sorumluluklar getirilmiştir. Ayrıca devletin ihtiyaç duyduğu vergi gelirleri de artmıştır (Çakır vd., 2006: 173).

Günümüz müdahaleci devletinde vergilendirme, ekonomik, sosyal ve siyasal hedeflere ulaşmanın bir aracı olarak teşvik edici ve sayıcı yönleri nedeniyle maliye politikasının önemli bir aracı haline gelmiştir (Ay, 2014: 150).

Vergilendirmenin sosyal amaçlarla kullanılmasında amaç, vergilendirme yoluyla sosyal adaletin sağlanması, yani gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesidir. Bu amaçla, yüksek gelirli ve varlıklı grupları görece ağır vergilendirerek ve transfer ödemeleri yoluyla geliri yeniden dağıtarak gelir dağılımındaki eşitsizliği gidermeye çalışır (Çakır vd., 2006: 174).

Vergilendirmenin ekonomik amacı, vergilendirme önlemleri yoluyla ekonomiyi yönlendirmektir. Bu anlamda vergi politikası, yatırımları teşvik etmek, tasarrufları özendirmek, aşırı ve savurgan tüketimi frenlemek, ihracatı teşvik etmek ve bölgesel dengesizlikleri düzeltmek gibi amaçlara ulaşmak için kullanılmaktadır (Ay, 2014: 150).

Vergilendirmenin siyasal amaçları incelendiğinde, vergi politikasının çeşitli siyasal amaçlara ulaşmak için kullanıldığı görülmektedir. Vergilendirmenin siyasal

sınırları, devlet ve vatandaşlar arasındaki ilişki tarafından belirlenmektedir (Şenyüz, 1995, akt. Çelebi, 2016: 16).

1.6. VERGİLEME İLKELERİ

İyi bir vergi sisteminin kurulmasını ve amaçları doğrultusunda vergi toplanmasını savunan kurallar bütünü vergi ilkeleri olarak bilinmektedir. Vergi ilkeleri, vergi mevzuatının çıkarılmasından uygulanmasına ve yürütülmesine kadar uygulanması gereken kurallar bütünüdür (Erdem vd., 2015).

Vergi ilkeleri, vergilemede istenilen amaçları gerçekleştirmek için uyulması gereken prensipler olarak da tanımlanabilir (Pehlivan, 2005: 155).

Vergi ilkelerinin tanımlanmasındaki amaç, vergilendirmenin hem mevzuatta hem de uygulamada başarılı bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır (Akdoğan, 2011: 202-203).

Bu tanımlardan hareketle vergi ilkeleri, çeşitli vergilerden ve vergi sistemlerinden beklenen ekonomik, sosyal ve mali fonksiyonların yerine getirilebilmesi için vergi kombinasyonlarının oluşturulmasında, yönetilmesinde ve uygulanmasında üzerinde önemle durulması gereken ve yılların tecrübesi sonucu ortaya çıkan kurallardır (Turhan, 1993: 190).

Vergilendirme ilkelerinin başlıca özellikleri şunlardır:

- Vergilendirme ilkeleri normatif ilkelere aittir. Dolayısıyla, vergilendirme ilkeleri işlerin nasıl olması gerektiğini belirler.
- Vergilendirme ilkeleri dönemden döneme ve ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Bu ilkeler devletin ekonomik ve sosyal durumu, teknolojik olanakları, toplumun dünya görüşü, hukuki bilinç düzeyi ve kamu hukukunun durumu ile ilgilidir.
- Vergilendirmenin niteliği ve yöntemleri zamana ve yere göre değiştiği gibi, vergilendirme ilkeleri de belirli bir ekonomiye veya belirli bir döneme göre değişebilir.

- Her ilkenin önemi ve değeri, diğer ilkelerin önemi ve değeri ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle vergi ilkelerinin ayrı ayrı değil, toplu olarak ele alınması ve değerlendirilmesi önemlidir (Turhan, 1993: 190).

17. yüzyıldan bu yana vergi ilkeleri üzerine iktisatçılar, filozoflar ve siyaset teorisyenleri tarafından çok sayıda eser yazılmıştır. Ancak Adam Smith ve Adolf Wagner'in açıklamaları, maliye literatüründe vergilendirme ilkelerine ilişkin tartışmaları yeniden canlandırmıştır.

Adam Smith'in 1776 tarihli *Ulusların Zenginliği* adlı eserinde vurguladığı adalet, kesinlik, makuliyet ve ekonomiklik ilkeleri günümüzde de mali otoriteler tarafından benimsenmektedir. Adolf Wagner vergilendirme ilkelerini dört grupta sınıflandırmıştır. Bunlar 'mali ilkeler (yeterlilik ve esneklik), ekonomik ilkeler (uygun vergi kaynaklarının ve uygun vergi türlerinin seçimi), ahlaki ilkeler (genellik ve hakkaniyet) ve teknik ve idari ilkeler (kesinlik, yeterlilik ve ekonomi)' olarak sıralanabilir. (Gökbunar, 1998: 5).

1.6.1. Mali Vergileme İlkeleri

Mali vergilendirme ilkesi, vergileri mali bir işlevi yerine getirecek şekilde düzenlemektir. Adolf Wagner, 'devletin varlığının bireyin varlığından daha önemli olduğunu' belirtmiştir. Bu nedenle bireyin varlığı devletin varlığı ile korunur" diyerek vergilendirmenin mali önemini açıklamıştır.

Mali vergilendirme ilkeleri ikiye ayrılabilir: etkinlik (yeterlilik) ilkesi ve esneklik ilkesi.

1.6.1.1. Verimlilik (Yeterlilik) İlkesi

Vergilendirmenin temel amacı, devlete kamu harcamalarını finanse etmek için yeterli gelir sağlamaktır. Kamu hizmetlerindeki sürekli artışın bir sonucu olarak devlet, harcamaları finanse etmek üzere gelir elde etmek için yeni vergiler koyar veya mevcut vergilerde düzenlemeler yapar. Vergilerin tarh ve tahsil masraflarından sonra kalan gelir böylece kamu harcamalarını finanse etmek için kullanılır (Gökbunar, 1998: 9).

Vergilendirmede etkinlik ilkesi, vergilendirme düzeyinin kamu hizmetleriyle orantılı olması gerektiği anlamına gelir. Başka bir deyişle, vergi miktarı belirli bir dönemde kamu harcamalarını finanse etmek için yeterli olmalıdır. Amaç vergi gelirlerini artırmaktır. (Kalendaroğlu, 2002: 60).

1.6.1.2. Esneklik İlkesi

Bu ilkeye göre, spesifik vergiler ve bir bütün olarak vergi sistemi, kamu harcamalarındaki artışları karşılayacak kadar esnek olmalıdır. Başka bir deyişle, vergi sistemi değişen mali ihtiyaçları takip edebilecek ve bunlara uyum sağlayabilecek unsurlara sahip olmalıdır. Devlet ancak bu şekilde vergi oranlarını, vergilendirme ve tahsilat usullerini değiştirmek zorunda kalmadan kamu harcamalarındaki artışları karşılayabilecek bir gelir fazlası elde edebilir. Bu gelir fazlasının elde edilmesi, vergilendirmede esneklik ilkesinin bir sonucudur (Uruş, 2014: 132).

1.6.2. İktisadi Vergileme İlkeleri

Vergiler, yapısal konumları nedeniyle ekonomik bir olgudur. Dolayısıyla vergilerin kaynak tahsisi, gelir dağılımı, sermaye birikimi ve ekonomik büyüme üzerinde ekonomik etkilerinin olması kaçınılmazdır. Bu etkiler vergilerin yapısal özelliği nedeniyle az ya da çok doğal olarak ortaya çıkabileceği gibi, vergi politikası böyle bir durum yaratma amacına göre de düzenlenebilir.

1.6.2.1. İktisadi Etkinlik İlkesi

Vergilemede etkinlik ilkesine göre, reel gelir artışı, ekonomik kalkınmayı ve büyümeyi en üst düzeye çıkaran ve en az engelleyen vergi yapısına sahip bir vergi sistemi etkin olarak kabul edilir. Bu ilkeye göre, tüketici ve üretici tercihleri üzerinde en az etkiye sahip olan vergi sistemi seçilmelidir. Örneğin, yüksek bir gelir vergisi oranı insanların işsiz kalmak ya da çalışmak arasındaki tercihini etkileyebilir. Öte yandan, gelir vergisi bireylerin harcanabilir gelirini azaltır, tüketimi caydırır ve satın alma gücünü düşürür. Bu durum verginin tarafsızlığı ilkesine aykırıdır.

1.6.2.2. Tarafsızlık (Etkinlik) İlkesi

Tarafsızlık ilkesi, vergilendirme yoluyla rekabete zarar vermenin istenmeyen sonuçlarından kaçınmaktır. Bu ilkenin uyumlaştırılması, vergi mükelleflerinin göreceli ekonomik ve mali durumlarını vergilendirme yoluyla değiştirmemelidir. Vergilendirme yoluyla ulaşılabilecek hedeflerin yanı sıra, ekonomide kaynakların daha etkin kullanımını veya tahsisini de engellememelidir. Bu ilke, vergilerin mükellefler üzerinde aşırı bir yük oluşturmamasını, ekonomiden ayrılarak sadece kendi politika ve amaçları doğrultusunda kullanılmasını öngörmektedir (Gökbunar, 1998: 181).

Vergilemede etkinlik ilkesi, en etkin vergi sisteminin, kişi başına gelirin en yüksek olduğu, kalkınma hızının en yüksek olduğu, aşırı vergi yüklerini ortadan kaldıran, vergi sistemi içinde kaynakları en iyi şekilde tahsis eden ve reel milli gelir artışını teşvik eden veya en aza indiren vergi sistemi olduğunu kabul eden ilkedir.

1.6.3. Sosyal Vergileme İlkeleri

Bir sosyal politika aracı olarak vergi sisteminin sosyal adaleti sağlaması büyük önem taşımaktadır. Vergi sisteminde sosyal adaletin sağlanması için bireyler arasında eşitliği bozan veya bireyleri ağır vergi yükü altında ezen uygulamaların olmaması gerekir.

1.6.3.1. Adalet İlkesi

Modern devletin ana finansman kaynağı halktan toplanan vergilerdir. Ancak devlet vergi toplarken aynı zamanda topluma ve ekonomiye de müdahale eder. Vergi yükünün belirlenmesindeki en önemli zorluklardan biri, vergi yükünün adil bir şekilde dağıtıldığı adil bir vergi sisteminin oluşturulmasıdır: 1982 Anayasası'nın 73. maddesinin 2. fıkrası vergi eşitliği ilkesini "vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı maliye politikasının sosyal amacıdır" şeklinde belirlemiştir (Beşel, 2015: 5-6).

"Bu ilkeye göre vergiler mükellefler arasında adil bir şekilde dağıtılmalıdır. Vergi yükünün adil bir şekilde dağıtılmasını amaçlayan adaletli bir vergi sisteminde, kimden ne kadar vergi alınması gerektiği ve mükellefin kişisel durumuna göre ne gibi önlemler alınması gerektiğinin belirlenmesi çok önemlidir. Dolayısıyla bu ilkeye göre

herkes gelirine göre uygun oranda vergilendirilmelidir. Başka bir deyişle, vergilendirme bireyin ödeme gücüyle orantılı olmalıdır.” (Baytar, 2006: 10).

Vergilemede eşitlik ilkesi yatay eşitlik ve dikey eşitlik olmak üzere iki açıdan incelenmektedir. Yatay eşitlik, aynı gelir düzeyine ve eşit ödeme gücüne sahip bireylerin aynı oranda vergilendirilmesi, dikey eşitlik ise farklı gelir düzeyine sahip bireylerin farklı oranlarda vergilendirilmesi anlamına gelmektedir (Us, 2004: 11; Uruş, 2014: 135).

Vergi eşitliğini sağlamak için geliştirilen bu araçlara ilişkin tartışmaların çoğu artan oranlı vergilendirme ile ilgilidir. Artan oranlı vergilendirmenin temel gerekçesi, neoklasik iktisatçılar tarafından öne sürülen, gelir arttıkça marjinal faydanın azaldığı hipotezidir (Yılmaz, 2006: 243).

1.6.3.2. Faydalanma İlkesi

Bu ilkeye göre, bireyler kamu mal ve hizmetlerinden yararlandıkları ölçüde kamu harcamalarına katılırlar. Eğer bireyler devletten aynı düzeyde hizmet ve fayda alıyorsa, aynı oranda vergi öderler. Eğer hizmet almazlarsa vergi ödemekten muaf tutulurlar. Ancak Türkiye'de durum böyle değildir. Ölçülemeyen kamu hizmetlerinden tüm bireyler yararlanmaktadır. Bu ilkenin şerefiye, harçlar ve gümrük vergileri gibi bazı kamu gelirlerine sınırlı da olsa uygulanması mümkündür.

Fayda ilkesi, aynı düzeydeki kamu hizmetlerinden yararlananların aynı vergi oranını (yatay eşitlik), farklı düzeydeki hizmetlerden yararlananların ise daha yüksek bir oranı (dikey eşitlik) ödemesi sağlanarak gerçekleştirilebilir. Başka bir deyişle, vergiler bireylere, herkese sağlanan hizmet ve mallardan elde edilen faydalarla orantılı olarak dağıtılmalıdır. Dolayısıyla hizmetlerden faydalanmayanlar, bunları sağlamak için gereken vergilerden muaf tutulmalıdır. Bu ilke Adam Smith ve diğer maliye teorisyenleri tarafından vergi sistemi formüle edilirken savunulmuş ve yapılandırılmış finansın ilk günlerinde kısmen uygulanmıştır. Ancak son yıllarda bu ilke yalnızca sınırlı alanlarda uygulanmaktadır.

1.6.3.3. Ödeme Gücü İlkesi

1982 Anayasası'nın 73(1) maddesi 'her vatandaş, kamu giderlerini karşılamak üzere, ekonomik gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür' demektir ve bu ilke ekonomik güç ya da vergi ödeme kapasitesi ilkesi olarak adlandırılmaktadır. Bu ilke, ekonomik kapasite ya da vergi ödeme kapasitesi ilkesi olarak tanımlanmaktadır. Bir bireyin vergi ödeme kapasitesi, kendisini ve ailesini geçindirebileceği gelir miktarıdır ve bu miktar hem vergi almak için gereklidir hem de doğal olarak ulaşamazdır. Bu nedenle maliye bilimi, vergi ödeme gücüne ulaşmak için artan oranlı vergilendirme, asgari geçim garantileri ve dağıtım ilkesi gibi yöntemler kullanır (Beşel, 2015: 5).

1.6.3.4. Eşitlik İlkesi

Vergi yükünün dağılımı, vergi mükellefinin sosyal ve ekonomik durumunu dikkate alır. Vergi yükünün mükellefe dağıtılması sonucunda mükellef devlete fedakârlık yüklemektedir. Mükelleflerin vergilendirme sonucu yapmak zorunda oldukları fedakârlıkların belirlenmesinde farklı ölçütler bulunmaktadır (Kalenderoğlu, 2002: 60-61). Bunlar mutlak fedakârlık eşitliği, oransal fedakârlık eşitliği ve marjinal fedakârlık eşitliğidir.

"Bu ilke, vergi yükünün bireyin ödeme gücüne göre dağıtılmasına dayanır. Diğer bir deyişle, eşitlik ilkesi, aynı ödeme gücüne sahip bireylerin aynı vergi koşullarına (yatay eşitlik), farklı ödeme gücüne sahip bireylerin ise farklı vergi koşullarına (dikey eşitlik) sahip olması anlamına gelmektedir" (Önal, 2006: 21).

Dikey eşitlik, farklı sosyal ve ekonomik koşullara sahip bireylerin farklı vergilendirme düzeylerinde vergilendirilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Yatay eşitlik ise benzer ya da aynı ekonomik ve sosyal koşullara sahip bireylerin vergilendirilmesini ifade eder. Yatay ve dikey eşitlik, vergi yükünün mükellefin ödeme gücüne göre dağıtılmasını sağlar (Kalenderoğlu, 2002: 61).

1.6.3.5. Genellik İlkesi

Anayasa'nın 73 (1). Maddesi 'Herkes, kamu giderleri ile orantılı olarak ve gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür' der. Bu maddede yer alan 'herkes' ifadesi,

vergilendirmeye ilişkin genel ilkenin Anayasa tarafından güvence altına alındığını göstermektedir.

Bu ilke, vergi ödeme yükümlülüğü ve hakkının herkese ait olduğunu ifade eder. Dolayısıyla, herkes dil, din, ırk, cinsiyet, sosyal sınıf ya da başka herhangi bir ayırım gözetmeksizin vergi ödemekle yükümlüdür. Vatandaşlar ve ülkede ikamet eden yabancılar ile yurt dışında ikamet etmekle birlikte ülkede ekonomik faaliyette bulunan veya servet sahibi olanlar da vergi yükümlülüklerini yerine getirmekle yükümlüdür (Yücebaş, 2014: 33). Bu ilkeye göre, toplumun tüm üyeleri vergi yükünü paylaşmaktadır (Akdoğan, 2011: 203).

Vergilemede genellik ilkesi şu sonuçları doğurur (Erginay, 1998: 44);

- "Ülkede bulunan herkes, ister vatandaş ister yabancı olsun, belirli sınırlar dahilinde vergi öder".
- Ülke dışında ikamet eden yabancılar da ülkedeki daimi veya geçici gelirleri, mülkleri ve varlıkları üzerinden vergi ödemekle yükümlüdürler".

Vergi sisteminde muafiyetlerin varlığı genellik ilkesi ile uyumludur. Bu ilke, Roma İmparatorluğu'nda toplumun belirli kesimlerinin vergiden muaf tutulması örneğine dayanmaktadır. (Beşel, 2015: 5).

1.6.4. İdari Vergileme İlkesi

Vergi tahsilatını kolaylaştıran ve mükelleflere ayrıcalıklar sağlayan idari vergilendirme ilkeleri beş başlık altında incelenebilir. Bunlar; yasallık, istikrar, kesinlik (açıklık), kolaylık ve ekonomiktir.

1.6.4.1. Kanunilik İlkesi

Anayasa'nın 73(3) maddesi 'vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur veya değiştirilir' hükmünü içermektedir. Anayasa'nın bu ilkesi 'temsilsiz vergi olmaz' veya 'kanunsuz vergi olmaz' şeklinde de ifade edilmektedir.

Kanunilik ilkesi, vergilendirme sisteminin kanuna dayalı olması anlamına gelmektedir. Bu ilke, vergi koyma, kaldırma veya değiştirme aşamalarının tümünü

kapsar. Bu zorunluluk, keyfilik ve belirsizliğin önlenmesi ve vergilendirmenin tarafları arasında sağlıklı bir uygulamanın sağlanması açısından önemli bir yer tutmaktadır (Akdoğan, 2011:211).

Bu ilke, vergilendirmeye ilişkin düzenlemelerin hem şekli hem de maddi anlamda hukuk ilkelerine uygun olarak yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Şekli anlamda kanunlar, yasama organı tarafından anayasal usullere uygun olarak onaylanan ve yayımlanan yasal düzenlemelerdir. Maddi anlamda ise, hukuk kuralları çerçevesinde genel, soyut ve kişisel olmayan düzenleyici işlemlerdir. Yasama organı resmi bir kanunla belirli bir gruba veya bireye vergi koyamaz. Başka bir deyişle, vergilendirmede kanunilik ilkesi, vergilendirme yetkisinin yasama organı tarafından anayasal kurallara uygun olarak çıkarılan ve genel, soyut, kişisel olmayan ve vergilendirmeye ilgili unsurları içeren yasalarla kullanılması gerektiği anlamına gelir. (Öz, 2004: 72).

1.6.4.2. İstikrarlılık İlkesi

Bu ilke, vergi kanunlarının ve diğer düzenlemelerin kalıcı olması ve kısa sürede değiştirilmemesi gerektiğini ifade etmektedir (Kalenderoğlu, 2002:62). Bu ilke, vergi tarh ve tahsil usulleri ile vergi oranlarına ilişkin vergi düzenlemelerinin mümkün olduğunca değiştirilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu ilkeye göre, vergi düzenlemeleri ve vergi hukuku hükümleri, genel nitelikteki sistematik vergi reformları kapsamında geniş zaman aralıklarında değiştirilmelidir. Çünkü vergi mevzuatının sık sık değiştirilmesi hem mükellef hem de idare için zararlıdır. Sık sık yeni uygulamaların getirilmesi idari personeli sıkacak ve mükelleflerin vergiye ve devlete karşı olumsuz tutumlar sergilemesine yol açacaktır (Orhaner, 2000:155; Gökbnar, 1998:Uruş, 2014:139).

1.6.4.3. Belirlilik (Kesinlik) İlkesi

Başka bir deyişle, vergi ile ilgili işlemler ve vergi ile ilgili kurumlar tüm mükellefler tarafından anlaşılabilir olmalı ve bu işlemler ve kurumlar somut olmalıdır (Kalenderoğlu, 2002: 61).

Herkesin ödemekle yükümlü olduğu vergiler belirli, açık ve kesin olmalı, miktarı, türü, ödeme şekli ve ödeme zamanı keyfi olmamalıdır. İdari vergi ilkesinin işleyebilmesi için idari görevlilerin konu hakkında yeterli eğitime sahip olması, vergi miktarının basit olması, ödenecek tutarın belirli olması, vergi kanununda kullanılan dilin açık olması, ödeme tarihinin belirli ve açık olması, vergi kanununun ve vergi sisteminin yeterli şekilde açıklanması gerekmektedir. Mükellef, vergiyi vadesinde ödeyebilecek durumda olmalıdır. Aksi takdirde, özellikle ödenecek vergi miktarı belli değilse, mükellefler her zaman bir belirsizlik durumu içine çekilecek ve bu durum mükelleflerin vergilendirmeye karşı tepki göstermesine yol açacak ve kamu otoritelerine olan güvenlerini sarsacaktır. (Öncel vd., 2002:46).

1.6.4.4. Tasarruf İlkesi

Bahsedilen bu ilke, devlet tarafından karşılanan vergilerin mümkün olduğunca düşük tutulmasıdır. Bu maliyet sadece vergilendirme ve tahsilat maliyetleri ile sınırlı değildir. Defter tutma ve danışmanlık hizmetleri gibi mükellefler tarafından katlanılan maliyetler ve vergi ile ilgili uyumsuzlıklardan kaynaklanan maliyetler de bu kapsamda değerlendirilmelidir. Dolayısıyla ölçek ekonomisi ilkesi, tüm bu maliyetlerin asgari düzeyde tutulması gerektiğini vurgulamaktadır (Doğru Binokay, 2010: 52).

1.6.4.5. Kolaylık İlkesi

Diğer vergilendirme ilkelerini de içeren bu geniş ilkeye göre, ödemenin zamanı, yeri, yöntemi ve miktarı belirli ve açık olmalıdır. Vergi kuralları ise bireylerin kolayca anlayabileceği ve uygulayabileceği şekilde kaleme alınmalıdır (Sağbaş, 2008: 212).

1.6.5. Adam Smith'in Vergileme İlkeleri

Adam Smith'in 1776 yılında yazdığı Ulusların Zenginliği kitabında yer alan vergilendirme ilkeleri, tüm mali otoriteler tarafından değer verilen ve bugün hala kullanılan ilkelerdir. Bu ilkelerin en temel olanları adalet, kesinlik, ekonomi ve yerindelik ilkeleridir (Orhaner, 1997: 146).

1.6.5.1. Vergilemenin Adalet İlkesi

Vergilemenin tarihsel gelişimi boyunca gerek yasal düzenlemelerde gerekse uygulamada dikkate alınan en temel ilkelerden biri vergilemede hakkaniyetin sağlanmasıdır. Vergilemede hakkaniyetin sağlanması için yasal düzenlemeler yapılırken, öngörülen hakkaniyetin uygulama açısından da kanun koyucunun adalet anlayışına ve vergilemenin temel ilkelerine uygun olarak sağlanması büyük önem taşımaktadır. Başka bir deyişle, hakkaniyet temelinde hazırlanan vergi kanunlarının adalete aykırı olmayacak şekilde uygulanması gerekmektedir (Akdoğan, 2014: 208).

Adam Smith'e göre adalet ilkesi, vatandaşların devletin yaşaması için gerekli harcamalara uygun bir şekilde katkıda bulunmasıdır (Mutluer vd., 2013; 198). Başka bir deyişle, vergilendirmede adalet ilkesi, vergilendirmenin adil olması gerektiğidir (Orhaner, 1997: 147).

Adalet farklı toplumlarda, bireylerde, yerlerde ve mekânlarda farklı yorumlanabilen bir kavramdır. Başka bir deyişle, bir toplumda adil kabul edilen bir eylem, başka bir toplumda adil kabul edilmeyebilir. Dolayısıyla adalet kavramı net ve mutlak değildir. Bu durumda vergi sisteminde adaletin ne olduğuna dair kesin bir tanım vermek mümkün değildir. Vergi adaleti kavramları da kişiden kişiye, toplumdan topluma ve yerden yere değişebilir(Orhaner, 1997: 147).

1.6.5.2. Vergilemede Kesinlik İlkesi

Verginin belirliliği ilkesi, ödenecek verginin keyfi olarak tahsil edilmemesi ve tahsil ilkesinin kanunla belirlenmesi anlamına gelmektedir (Mutluer vd., 2013: 198).

Mükellefler, vergiyi ödemekten kimin sorumlu olduğu, vergi matrahının belirlenmesine ilişkin usuller, vergi oranı, ödeme zamanı ve ödeme yöntemi hakkında kanunla öngörüldüğü şekilde bilgilendirilmelidir. (Akdoğan, 2014: 215-216) .

1.6.5.3. Vergilemede İktisadilik İlkesi

Adam Smith tarafından ifade edilen ekonomik ilke, 'tüm vergilerin, halkın cebinden çıkan ile hazineye giren arasındaki fark mümkün olduğunca az olacak ve paranın halkın cebinden çıktığı süre mümkün olduğunca kısa olacak şekilde

düzenlenmesi gerektiğidir'. Bu ilke bir yandan vergi koyma ve toplama maliyetlerinin mümkün olduğunca düşük tutulması gerektiği şeklinde yorumlanırken, diğer yandan vergilerin etkileri bakımından mümkün olduğunca zararsız olması gerektiği şeklinde yorumlanmaktadır (Çakır vd., 2006: 175).

1.6.5.4. Vergilemede Uygunluk İlkesi

Uygunluk ilkesi teoride vergilendirmenin olumlu bir yapısıdır, ancak pratikte çok zordur. Bireylerin vergi ödemek için en uygun zaman ve ilke koşullarını belirlemeleri ve elde edilen sonuçlara göre vergi tahsil etmeleri somut olarak çok zordur (Akdoğan, 2014: 219).

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE VE AZERBAYCAN'DA VERGİ SİSTEMİ

2.1. TÜRKİYE'DE VERGİ SİSTEMİ

Türk vergi sistemi, Türkiye'de belirli bir dönemde alınan vergileri analiz etmektedir. Türkiye şu anda çeşitli kaynaklardan çeşitli vergiler almaktadır. Türk vergi sistemi, farklı kriterlere göre bölümlere ayrılarak analiz edilmektedir. Vergilendirmenin ekonomik kaynağına göre, 'gelir üzerinden alınan vergiler', 'servet üzerinden alınan vergiler' ve 'harcama üzerinden alınan vergiler' bulunmaktadır (Eraslan, 2019:93).

2.1.1. Vergi Türleri

Vergi sistemindeki vergiler dolaylı ve dolaysız vergiler olarak ikiye ayrılır. Dolaylı ve dolaysız vergiler aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır:

- Fiyatlar genel düzeyi üzerindeki etki açısından, bir vergi fiyatlar genel düzeyi üzerinde doğrudan bir etkiye sahipse dolaylı vergi olarak adlandırılır, aksi takdirde dolaysız vergi olarak adlandırılır.
- Nispi fiyatlar üzerindeki etki açısından, bir vergi nispi fiyatları değiştiriyorsa dolaylı vergi, değiştirmiyorsa dolaysız vergi olarak adlandırılır.
- Refleksivite açısından, bir verginin dolaylı ya da dolaysız vergi olduğunu ayırt etmek için kullanılan en yaygın kriterlerden biri verginin refleksif olup olmadığıdır. Vergi, yasal vergi mükellefi aracılığıyla üçüncü taraflara aktarılıyorsa dolaylı vergi; aktarılmıyor ve yasal vergi mükellefi tarafından ödenmesi gerekiyorsa doğrudan vergi olarak adlandırılır.
- Gelir ve harcama bağlamında, üretilen mal ve hizmetlerin satın alınması veya değiştirilmesi veya mülkiyetteki değişiklikler gibi harcamaya bağlı nedenlerden kaynaklanan vergiler dolaylı vergiler olarak adlandırılırken, belirli bir dönem veya muhasebe takvim yılı içinde düzenli ve sürekli gelirden kaynaklanan vergiler dolaysız vergiler olarak adlandırılır. Dolaylı ve dolaysız

vergiler arasındaki farklar üç kategoriye ayrılabilir. Buna göre, dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki farklar aşağıdaki gibidir

- Yansıtma kriteri: dolaylı vergiler kolayca yansıtılır ve yasal vergi mükellefi ile gerçek vergi mükellefinin farklı olduğu vergilerdir.
- Ödeme gücü kriteri: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 73. maddesinde belirtildiği üzere, herkes ödeme gücüne göre vergi öder. Dolaysız vergiler, bir vatandaşın ödeme gücüne göre alınan vergilerdir. Dolaysız vergilerde asgari geçim indirimi ve artan oranlı vergilendirme gibi vergilendirme araçları uygulanır ve vergi adaleti ilkesi dolaysız vergilerle sağlanabilir. Dolaylı vergiler artan oranlı vergilerdir. Başka bir deyişle dolaylı vergiler, mal veya hizmeti kullanan kişinin ödeme gücüne bakılmaksızın herkese aynı oranda vergi uygulanan vergilerdir.
- Belirsizlik kriteri: dolaylı bir verginin mükellefi mal veya hizmetlerin nihai tüketicisidir, dolayısıyla mükellef en başından beri bilinmemektedir. Dolaysız vergilerde ise vergi mükellefi en başından beri bilinmektedir. Dolaylı vergilerde vergilendirme, vergiye tabi mal ve hizmetlerin satın alınması ve kullanılmasından kaynaklanır. Dolaysız vergiler kapsamında, vergiler belirli bir süre veya takvim yılı boyunca tahakkuk eder.
- Dolaylı vergiler tüketime dayalıyken ve son kullanıcıda, yani tüketicide kalırken, doğrudan vergiler vergi mükellefi tarafından ödenir ve kazanç veya gelir üzerinden alınır.

2.1.1.1. Dolaylı Vergiler

Dolaylı vergiler, mal ve hizmetlerin kullanımından doğan vergilerdir. Dolaylı vergiler, mal ve hizmetleri bir şekilde kullanan gerçek veya tüzel kişilerin gelir düzeylerine bakılmaksızın aynı oranda ödedikleri vergilerdir. Literatürde dolaylı vergiler, mal ve hizmet üretiminden kaynaklanan vergiler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, mal ve hizmet alımında ödenen bir vergi şeklinde toplanması kolay ve ucuz bir vergi olarak kabul edilir (Devrim, 1998: 258).

2.1.1.1.1. Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergiler

Mal ve hizmetlerin satışı ve tedariki üzerinden alınan dolaylı vergiler arasında katma değer vergisi (KDV), özel tüketim vergisi (ÖTV), özel iletişim vergisi (ÖİLV), banka ve sigorta muameleleri vergisi (BSMV) ve oyun vergisi vb. yer almaktadır. 6 Haziran 2002 tarihli ve 4670 sayılı ÖTV Kanunu ile akaryakıt tüketim vergisi kaldırılmış ve araç alım vergisi ÖTV ile değiştirildi (Öztürk, 2007: 18).

2.1.1.1.2. Katma Değer Vergisi

Katma değer vergisi, mal ve hizmetlerin nihai tüketiciye ulaşıncaya kadar üretim ve ithalatın her aşamasında yaratılan katma değer üzerinden alınan bir vergidir (Şimşek ve Tolu, 2001: 21).

"Türkiye'de katma değer vergisi 25 Ekim 1984 tarih ve 3065 sayılı Kanunla kabul edilmiş ve 1 Ocak 1985 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Mal ve hizmetlerin üretimi, ithalatı ve tüketimi üzerindeki çeşitli dolaylı vergiler kaldırılmış ve bunların yerine KDV getirilmiştir.

1980 yılından bu yana, Türkiye'deki vergilendirme sistemi önemli değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerin bir sonucu olarak, özellikle ekonomik sistemin işleyişini sağlamak ve yeni vergi çalışmaları yapmak amacıyla, dolaylı vergiler artık tek bir kanunla düzenlenmektedir: KDV günümüzde en yaygın kullanılan dolaylı vergilerden biridir ve yıllar içinde birçok maddesi değiştirilmiştir (Acar ve Aslan, 2007: 26).

KDV, yürürlüğe girdiği 1985 yılından bu yana toplam vergi gelirlerinin %25'ini oluşturmaktadır. Bu oran yıllar içinde artmış ve şu anda %34'e ulaşmıştır. Ayrıca, başlangıçta %0 ve %10 olan KDV oranı yıllar içinde değişmiştir: 1986'da %0, %1 ve %5; 1988'de %8, %12 ve %15; 1988'de %20, %25 ve %40. 2001'den bu yana %18 olan KDV oranı, 10 Temmuz 2023 itibarıyla %18'den %20'ye yükselecektir.

2.1.1.1.3. Özel Tüketim Vergisi

Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 6 Haziran 2002 tarihinde 4760 sayılı Kanun olarak kabul edilmiş, 24783 sayılı Resmî

Gazete'de yayımlanmış ve 12 Haziran 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Özel tüketim vergisinin getirilmesindeki temel amaç, bazı küçük mal gruplarını vergi kapsamına alarak vergilendirme yapısını ve dolaylı vergileri basitleştirmek ve dolaylı vergilerde Avrupa Birliği müktesebatına uyum sağlamaktır. Özel tüketim vergisinin yürürlüğe girmesiyle birlikte Türk vergi sisteminde yer alan 16 adet vergi, harç, fon payı ve %26 ve %40 oranındaki KDV kaldırılmıştır. Özel tüketim vergileri, istisna ve muafiyet olmaksızın genel olarak tüm mal ve hizmetler üzerinden alınan işlem vergilerinden farklı olarak, ekonomik sürecin üretim ve dağıtım aşamalarında ayrı ayrı belirlenen mal ve hizmetler veya bunlardan biri üzerinden alınan vergiler olarak tanımlanmaktadır (Turhan, 1993; 260).

Bilindiği gibi KDV, tüm harcamalar üzerinden alınan genel bir vergidir. ÖTV ise sadece özel olarak tanımlanmış mallar üzerinden alınan bir vergidir. Aynı zamanda ÖTV, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kullanılan bir dolaylı vergi türüdür (Turhan, 1993; 262). ÖTV, yapısal olarak lüks tüketim olarak kabul edilen malları vergilendirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle ÖTV, iki ana mal grubu üzerinden alınan bir vergi oranı olarak tanımlanmaktadır. Bunlardan ilki hedonik ve alışkanlık yaratan mallar (örneğin alkol, tütün, kahve), ikincisi ise yoğun ve bir anlamda zorunlu olarak tüketilen petrol ve petrole ilgili ürünlerdir. Yukarıda da belirtildiği gibi, ÖTV lüks tüketim ile hazzı ve alışkanlık yaratan malları vergilendirmeyi amaçlamaktadır, ancak uygulamada hemen hemen her tür sanayi ürünü ve hizmeti kapsadığı için genel bir tüketim vergisidir (Kanlı, 2007: 66).

KDV'de olduğu gibi, ÖTV oranını belirleme ve değiştirme yetkisi Bakanlar Kurulu'na aittir ve ÖTV oranının belirlenmesinde kullanılan dört mal grubunun listesi aşağıdaki gibidir Bu nedenle.

(A) sayılı liste akaryakıt ürünlerini, (B) sayılı liste ise petrolden elde edilen türev ürünlere ilişkin özel tüketim vergisi oranlarını içermekte olup, vergiye tabi tutar götürü olarak ifade edilmektedir.

(II) sayılı liste, her türlü kara, deniz ve hava taşıtları ile her türlü amaçla kullanılan motorlu taşıtlara ilişkin özel tüketim vergisi oranlarını içermekte olup, oranlar nispi (%) olarak ifade edilmektedir. Liste III, her türlü alkollü ve alkolsüz

içecek, tütün ve tütün mamulleri için özel tüketim vergisi oranlarını içermekte olup, oranlar toplu ve orantılı olarak gösterilmektedir.

Liste IV'te her türlü gıda, kişisel bakım ürünleri, lüks ve benzeri mallar, teknolojik ürünler, sanayi ürünleri, gazete ve kitaplar yer almakta olup, oranlar orantılı olarak gösterilmektedir..

2.1.1.1.4. Özel İletişim Vergisi

1999 Marmara depreminin ardından, deprem bölgesinde yardım, destek ve yeniden yerleşim için mali kaynak sağlamak amacıyla 4481 sayılı Kanun kapsamında geçici olarak ek vergi alınmasına karar verilmiştir. Aynı kanun kapsamında, depremin bölgeye ve ekonomiye verdiği zararı telafi etmek amacıyla ek kurumlar vergisi, gelir vergisi, taşıt vergisi, emlak vergisi, özel işlem vergisi ve özel iletişim vergisi alınmıştır. 2003 yılına kadar bu vergiler ek süre verilerek uygulanmış, ancak 2004 yılında çıkarılan 5035 sayılı kanunla bu vergilerin bir kısmı kaldırılmıştır. diğer vergiler kapsamına alınmıştır. 5035 sayılı Kanun ile ÖİV, Gider Vergileri Kanunu kapsamına alınarak sürekli uygulanabilir hale getirilmiş; 31 Temmuz 2004 tarih ve 5228 sayılı Kanun ile ÖİLV'nin kapsamı genişletilmiş; 31 Temmuz 2004 tarih ve 5228 sayılı Kanun ile ÖİV'nin kapsamı genişletilmiş; 31 Temmuz 2004 tarih ve 5228 sayılı Kanun ile ÖİLV'nin kapsamı diğer vergileri de içerecek şekilde genişletilmiştir. Kanundan da anlaşılacağı üzere, ÖİLV mobil iletişim üzerinden alınan bir vergidir ve mükellefi telekomünikasyon hizmeti sunan kurum ve kuruluşlardır. Abonelerin hat kullanımından doğan tutar, diğer bir deyişle KDV matrahı, aynı zamanda ÖİLV matrahıdır. Abonelerden tahsil edilen vergi, takip eden ayın 15'ine kadar beyan edilir ve ödenir. Özel iletişim vergisi KDV matrahına dahil değildir ve kurumlar vergisi mükellefi tarafından gider olarak muhasebeleştirilemez veya gerçek vergi tutarından indirilemez. Başka bir deyişle ÖİLV, kanunen kabul edilmeyen gider niteliğinde bir vergi olarak tanımlanabilir. Maliye Bakanlığı, ÖTV'ye ilişkin usul ve esaslar ile beyanname ve eklerinin şekil ve içeriğini belirlemeye yetkili bakanlıktır. (Kanlı, 2007: 68).

2.1.1.1.4.1. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV), 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 28. maddesinde belirtilen banka ve sigorta muameleleri üzerinden alınan bir vergidir." *Banka ve sigorta şirketlerinin 10 Haziran 1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu uyarınca yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, banka ve sigorta şirketleri tarafından yapılan bütün işlemlerden nakden veya hesaben alınan paralar, nominal değerine bakılmaksızın banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir."*

2.1.1.1.4.2. Şans Oyunları Vergisi

Milli piyango ve at yarışları, bu tür şans oyunları faaliyetlerinden elde edilen gelirler üzerinden alınan dolaylı vergilerdir. 7347 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 7 Temmuz 2023 tarihinden itibaren 5602 sayılı Kanun kapsamındaki şans oyunları vergisi spor müsabakalarına dayalı müşterek bahis oyunları için %5'ten %10'a, at yarışları için %7'den %14'e ve diğer şans oyunları için %10'dan %20'ye çıkarılmıştır.

Vergi, mükellef tarafından vergi dönemini takip eden ayın 20'sinde bağlı olduğu vergi dairesine beyan edilecek ve ödenecektir. Bakanlar Kurulu vergi oranını 1 katına kadar azaltma veya artırma yetkisine sahiptir..

2.1.1.1.5. Dış Ticaret Üzerinden Alınan Vergiler

Dış ticarete uygulanan dolaylı vergiler iki başlık altında incelenmektedir: gümrük vergileri ve ithalde alınan KDV.

2.1.1.1.5.1. Gümrük Vergisi

Gümrük vergileri tarihin en eski vergilerinden biridir ve tarih boyunca çeşitli şekillerde alınmıştır. Tarifeler 19. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmış ve önemli bir devlet geliri kaynağı haline gelmiştir (Kanlı, 2007: 69).

Tarife, belirli bir değer, kıymet veya fiziksel ölçü üzerinden alınan bir vergi türüdür. Tarifelerin önemli bir devlet geliri kaynağı olmasının temel nedeni, tüketiciler

tarafından kolayca yansıtılabilmektedir. Bunun bir açıklaması olarak, tarifeye tabi mallar vergi güvenliği açısından ödenmedikçe ülkeye giremezler (Nadaroğlu, 1996: 221).

Modern devlet yönetiminde tarifeler, sınırlar içinde yerli üretimi korumak, ithalat ve ihracattan kaynaklanan ödemeler dengesini ve ticaret hadlerini iyileştirmek amacıyla uygulanmaktadır. Tarifelerin belirlenmesinde birçok ülke ve Türkiye tarafından kabul edilen uluslararası bir anlaşma olan Brüksel Gümrük Tarife Sınıflandırma Yasası kullanılmaktadır. Tarifeler sınırdan geçen her türlü mal ve ürüne uygulanmakta olup, vergiye tabi mal ve ürünlerin adı ve matrahına göre uygulanan oran ve sınırlar listesine 'tarife' denilmektedir (Kanlı, 2007: 70). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana, gümrük vergileri çeşitli kanunlarla uygulanmış ve bu kanunlar gerektiğinde değiştirilmiş ve düzenlenmiştir. Türkiye'nin 1995 yılında Ortak Pazar'a katılmasının ardından, 4458 sayılı yeni Gümrük Kanunu, Avrupa Birliği (AB) ile uyumlaştırılması amacıyla değiştirilerek kabul edilmiş ve 1999 yılında yürürlüğe girmiştir. Ülkeye ithal edilen mallar gümrük vergilerine tabidir. Ancak, 4458 sayılı Kanunun 7. ve 10. maddeleri arasında istisnalar ve muafiyetler bulunmaktadır. Buna göre, "devlet organları tarafından gerçekleştirilen belirli reformlar, milli savunma için getirilen silahlar, belirli kurumlara yapılan bağışlar, yabancıların Türk vatandaşlarıyla evlenmeleri sonucu getirdikleri çeyizler, yolcular tarafından getirilen belirli bir miktarı aşmayan kişisel eşyalar ve hediyelik eşyalar gümrük vergilerinden muafır. Sosyal, ekonomik ve askeri nedenlerle belirli malların ithalatı gümrük vergisinden muafır".

2.1.1.1.5.2. İthalattan Alınan Katma Değer Vergisi

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 1.1.2. maddesi, ihalelerde uygulanacak katma değer vergisinin 'ithal edilen tüm mal ve hizmetleri' kapsamını öngörmektedir.

Bu kanunun amacı, vergi yükünün yurt içinde üretilen mal ve hizmetler ile ithal edilen mal ve hizmetler arasında farklılaşmasını önlemektir. Ayrıca, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 21. maddesi, ithal mallar üzerinden alınan katma değer vergisinin üç ana grubun toplamı olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle.

- İthal edilen malların tarife değerlendirmelerine esas değeri Sigorta primleri ve navlun ücretleri dahil olmak üzere gümrüksüz veya tarifeden muaf malların değeri (CIF)
- İthalat sırasında ödenen tüm vergi, resim, harç ve ücretler
- Gümrük beyannamesinin tescil tarihine kadar yapılan diğer masraf ve ödemeler vergiden muaf olup, mal bedeli ve kambiyo kazançları üzerinden hesaplanan bedel dahil olmak üzere ödenen toplam tutar üzerinden vergilendirilir.

Vergi oranı, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 28. maddesine göre vergiye tabi işlem başına %10'dur. Ayrıca Bakanlar Kurulu, %10'luk KDV oranını dört katına kadar artırma veya %1'e kadar indirme ve farklı mal ve hizmetler ile bu oranların uygulandığı belirli malların perakende satışı için farklı oranlar belirleme yetkisine sahiptir.

2.1.1.1.6. Diğer Vergiler

Mal ve hizmet vergisi ve dış ticaret vergisi dışındaki dolaylı vergiler diğer dolaylı vergiler olarak analiz edilebilir. Bu amaçla damga vergisi ve harçlar incelenmektedir.

2.1.1.1.6.1. Damga Vergisi

Damga vergisi dolaylı vergiler grubunda yer alır ve bir tüketim vergisi olarak belirlenmiştir. Damga vergisi, üretim ile nihai tüketici arasında dolaşan ve hukuki nitelik kazandırmak üzere düzenlenen belge veya evrak niteliğindeki mal, hizmet ve servet unsurları üzerinden alınmaktadır. Damga vergisinin geniş bir uygulama alanı vardır, bu da herkesin damga vergisi mükellefi olabileceği anlamına gelmektedir. Damga vergisine tabi bir belge ya da dokümanın imzalanması ya da imza yerine geçen bir şeyin (örneğin mühür, parmak damgası, vb.) imzalanmasının damga vergisi doğurması bu durumun altını çizmektedir (Kanlı, 2007: 72).

2.1.1.2. Dolaysız Vergiler

Modern devlet anlayışında en yaygın vergi dolaysız vergidir. Aynı zamanda gelir ve kazanç üzerinden alınan bir vergi olması nedeniyle vergilemede sosyal adaletin sağlanması açısından da tercih edilen vergidir. Gelir ve servet üzerinden alınan dolaysız vergiler iki ana alanda incelenir.

2.1.1.2.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Gelir vergisi, takvim yılı içinde elde edilen gelir üzerinden alınır. Vergi mükelleflerinin gelirleri, kişinin gerçek veya tüzel kişi olmasına bağlı olarak ayrı başlıklar altında vergilendirilir.

Bu vergiler gelir üzerinden alınır;

- Gelir vergisi, gerçek bir kişinin geliri üzerinden vergilendirilir,
- Kurumlar vergisi, eğer vergi bir tüzel kişinin geliri üzerinden alınıyorsa.

2.1.1.2.2. Gelir Vergisi

Gelir vergisi, vergi mükellefinin kişisel ve ailevi koşulları dikkate alınarak, belirli bir dönemdeki kurumsal olmayan tüm gelir ve karların toplam değeri üzerinden hesaplanan bir vergidir. Gelir vergisi ülkeden ülkeye değişir, ancak uygulamada artan oranlı vergilendirme yaygındır. Dolaysız bir vergi olan gelir vergisi, artan oranlı olabildiği için aynı zamanda adil bir vergi türüdür (Kanlı, 2007: 74).

Adından da anlaşılacağı üzere gelir vergisi, vergi mükellefinin geliri üzerinden alınan bir vergidir. Çalışan açısından bakıldığında, gelir vergisi işveren tarafından alınır. Gelir vergisi, vergi mükellefi ve mükellefin beyanı ile hesaplanır. Beyannameler her ayın 23'ünde vergi dairesine verilir ve 26'sında nakden veya hesaben ödenir.

2.1.1.2.3. Kurumlar Vergisi

Kurumlar vergisi, tüzel kişi ve kuruluşların takvim yılı kazançları üzerinden doğrudan doğruya alınan bir vergidir. 1949 tarihli ve 5422 sayılı Kanuna göre Türkiye'de tüzel kişilerin kazançları üzerinden %30 oranında kurumlar vergisi

alınmakta iken bu oran 13 Haziran 2006 tarihli ve 5520 sayılı Kanunla %20'ye indirilmiştir (Kanlı 2007:75).

KVK'nın 32. maddesi uyarınca uzun yıllardır %20 olan vergi oranı Geçici 10. madde kapsamında iki puan artırılarak 2018 yılından itibaren üç yıl süreyle %22 olarak uygulanacaktır.

Bilindiği üzere, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 32k maddesinin 1. fıkrasında "kurum kazançları üzerinden %20 oranında kurumlar vergisi alınır" hükmü yer almaktadır (2023 yılından sonraki vergilendirme dönemleri için kurum kazançları için geçerlidir).

Gelir vergisi kişisel, sübjektif, artan oranlı ve dolaysız iken, kurumlar vergisi tek oranlı, kişisel olmayan ve objektiftir. Bu nedenle, kurumlar vergisi, vergi matrahını belirlerken çeşitli götürü yöntemleri veya çeşitli kesintileri içermez.

2.1.1.2.4. Servet Üzerinden Alınan Vergiler

Bu kavramdan da anlaşılacağı üzere servet üzerinden alınan vergiler servet vergisi olarak bilinmektedir. Vergilemenin temel amacı devlete gelir ve mali kaynak sağlamak iken, servet vergisi devletin sosyal adaleti sağlamak için koyduğu bir vergi türüdür. Servet vergileri bu nedenle dolaylı ya da dolaysız vergiler içinde yer almayan özel bir vergi türüdür. Varlık vergileri, sosyal adalet ve sosyal eşitliği sağlamak ve serveti tespit ederek devlete gelir getirmek amacıyla savunulmakla birlikte, bu vergilerin etkin bir şekilde uygulanabilmesi bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ile doğrudan ilişkilidir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş siyasi yönetim ve vergi sistemlerinin olmaması nedeniyle servetin tespit edilmesi ve hesaplanması çok zordur. Sonuç olarak, dolaysız vergiler gibi servet üzerinden alınan vergiler bu ülkelerde etkin bir şekilde kullanılmamaktadır (Kanlı, 2007: 77).

Türkiye'de servet vergileri arasında emlak vergisi, otomobil vergisi, veraset vergisi ve intikal vergisi vb. bulunmaktadır. 11 Aralık 1985 tarih ve 3239 sayılı Kanun (Resmi Gazete No. 18955) ile emlak vergisi toplama yetkisi merkezi yönetimden yerel yönetim kuruluşları olan belediyelere devredilmiştir. Bu nedenle emlak vergisi gelirleri toplam merkezi yönetim vergi gelirlerine dahil edilmemiştir.

2.2. AZERBAJCAN VERGİ SİSTEMİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Bu bölümde Azerbaycan Cumhuriyeti'nde vergi sisteminin tarihçesinden, günümüze kadar olan gelişiminden, vergi bilincinden ve vergi kurumlarından kısaca bahsedilecektir.

2.2.1. Sovyetler Dönemi Vergi Sistemi

Azerbaycan'da Sovyet döneminin ilk yıllarında, mali ve vergi kurumları bir dizi temel reformdan geçmiştir. İlk reformlar Ağustos 1920'de dönemin Azerbaycan Devrim Komitesi 'Azverkom'un kararnamesiyle hayata geçirildi: 14 Ağustos 1920'de Azerbaycan SSC Maliye Halk Komitesi'nin yeni kuralları kabul edildi ve 21 Ağustos'ta mali sektöre ilişkin kurallar onaylandı. Yeni kabul edilen kurallar sonucunda doğrudan ve dolaylı vergiler, Azerbaycan Maliye Odası'nın yerini alan merkezi bir sekreterlik ve Maliye Komitesi bünyesinde bir bütçe ve muhasebe departmanı kurulmuştur (Samandarov 2011: 48).

Azerbaycan 1920-1991 yılları arasında Sovyetler Birliği yönetimi altındaydı ve bu nedenle Sovyetler Birliği'nin vergi mevzuatı tarafından düzenlenmişti. İlk vergi reformları 1921-1925 yıllarına dayanmaktadır.

1921-1925 yıllarında var olan vergiler

- Kırsal alanlarda avlu vergisi
- Avlanma hakları vergisi
- Hane halkı kullanım vergisi
- Konut vergisi
- Motorlu taşıt sahiplerinden alınan vergi (bisikletler dahil).
- Demiryolu ve su yolu ile taşınan mallar üzerinden alınan vergiler vb.

1941-1945 Büyük Vatanseverlik Savaşı'ndan sonra başlıca vergi türleri:

- Gelir vergisi, tarım vergisi, bekarlık vergisi vb.

- İşletmelerden alınan vergiler - ciro vergisi, kamu makamlarından alınan gelir vergisi, devlet teşebbüslerinin karlarından yapılan kesintiler. (Mammadov 2014: 16).

2.3. AZERBAIJAN'DA VERGİ SİSTEMİ

Devletin olduğu yerde vergi de vardır. İnsanların güvenliğe, huzura ve rahatlığa ihtiyacı vardır. Devlet tüm bunlar arasındaki tek bağıdır. Eğer bir devletin doğal kaynakları yoksa, mali gücü vergilerle finanse edilir. Ne kadar tatsız olursa olsun, vergilerin günlük refah üzerinde önemli bir etkisi vardır (Sağbaş, Saruç, 2010: 1).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde vergi sisteminin ve çeşitli kurumların güçlendirilmesi ve vergi mükelleflerine sunulan modern bilgi teknolojilerinin kullanımının artırılması amacıyla sistematik ve etkin bir vergi politikası uygulanmaktadır.

Vergiler, devletin mali kapasitesini güçlendirmek amacıyla devlet bütçesine aktarılan zorunlu, geri ödemesiz bireysel ödemelerdir. Ülke genelinde alınan vergiler, ödemeler ve harçlar vergi sistemini oluşturmaktadır.

Vergiler aşağıdaki işlevleri yerine getirir;

- Kamu harcamalarını finanse etmek;
- Farklı sosyal grupların gelir oranlarını değiştirerek sosyal dengeyi sağlamak;
- Ekonominin devlet tarafından düzenlenmesi
- Vergi mükellefleri için teşvikler (<https://kayzen.az/blog/vergi/>).

2.3.1. Azerbaycan Vergi Sisteminde Egemen Olan İlkeler

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde vergilendirme ilkeleri Vergi Kanunu'nun 3. maddesinde belirtilmiştir ve aşağıdaki ilkeleri içermektedir

- Vergi mevzuatı genel, eşit ve adil vergilendirmeye dayanmalıdır.

- Vergilendirme ekonomik olarak gerekçelendirilmelidir.
- Herkesin anayasal hak ve özgürlüklerini kullanmasına müdahale eden vergilendirme kabul edilemez.
- Azerbaycan Cumhuriyeti, vergilendirmeyi yalnızca Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu'na uygun olarak belirler.
- Hiç kimse geliri üzerinden aynı türden birden fazla vergi ödemeye zorlanamaz.
- Azerbaycan Cumhuriyeti'nde vergilendirme yalnızca Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Vergilendirme Hakkında bu Kanun ile belirlenir ve bu Kanun değiştirilebilir veya değiştirilmek suretiyle yürürlükten kaldırılabilir.
- Vergiler, vergi mükellefleri arasında mevcut olan siyasi, ideolojik, etnik, mezhepsel veya diğer özelliklere göre belirlenemez ve ayrımcı olamaz. Bir kişinin mülkünün türüne, vatandaşlık veya sermaye durumuna göre farklı vergi oranları belirlenmesi yasaktır.
- Hiç kimse, bu Yasada öngörülen bir vergi niteliğinde olmayan, bu Yasada öngörülmeyen veya bu Yasada öngörülen kurallardan farklı bir şekilde belirlenen herhangi bir vergiyi ödemekle yükümlü tutulamaz.
- Vergi sistemi, herkesin hangi vergiyi, hangi sırayla, ne zaman ve ne kadar ödeyeceğini tam olarak bileceği şekilde tasarlanmalıdır.
- Vergi sistemi girişimciliği ve yatırımı teşvik etmelidir.
- Vergi hukukundaki tüm tutarsızlıklar ve belirsizlikler vergi mükellefinin lehine yorumlanmalıdır.
- Gerçek ve tüzel kişiler vergi mevzuatına serbestçe erişebilmelidir. (<https://e-qanun.az/>).

2.3.2. Azerbaycan Vergi Sisteminde Anayasal Hükümler

Azerbaycan Anayasası vergilendirme ile ilgili aşağıdaki maddeleri içermektedir. Anayasa'nın 73. Maddesi aşağıdaki gibidir.

- *Kanunla öngörülen vergileri ve diğer devlet katkılarını tam olarak ve zamanında ödemek herkesin ödevidir.*
- *Hiç kimse, yasayla belirlenmiş bir neden olmaksızın, yasayla belirlenmiş miktardan fazla vergi veya diğer devlet katkılarını ödemeye zorlanamaz" (Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası: Madde 73).*

Anayasa'nın vergilendirme ile ilgili bir diğer maddesi 94. Maddedir. Madde 94. 94. madde Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi tarafından karara bağlanacak genel konuları içermektedir. Aynı maddenin 15. paragrafına göre, 'mali faaliyetlerin esasları, vergiler, harçlar, resimler ve tarifeler' ile ilgili maddeler ve değişiklikler Milli Meclis tarafından oylanacaktır. Anayasa'nın 138. maddesi de vergilerle ilgilidir. Bu maddeye göre, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde vergilendirme ile ilgili tüm kararlar Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti tarafından alınır. Anayasanın 119. Maddesine göre, maliye ve para politikası Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılır. Vergilendirmeye ilişkin diğer mevzuat "Belediye Yetkileri" başlıklı 144. Maddede yer almaktadır. Bu maddeye göre belediyeler yerel ve bölgesel vergileri belirleme yetkisine sahiptir. Belediyelerde yerel vergiler, harçlar ve kararlar belediye meclis üyelerinin üçte iki çoğunluğuyla alınır. (Şamilli, 2017:30).

2.4. AZERBAYCAN'DA VERGİ SUÇ VE CEZALARI

Vergi düzenlemelerinin temel amacı bütçeye vergi ödemektir. Daha doğrusu, bir kişinin mülkünün belirli bir kısmının devlet veya yerel makamların yararına kanun şeklinde koşulsuz olarak devredilmesidir. Vergi Kanunu'nun gerekliliklerine uyulmaması durumunda, devlet ve genel olarak toplum pahasına kanuna sıkı sıkıya uyma ihtiyacı nedeniyle vergi hukuku ilişkilerindeki katılımcılara çeşitli yaptırım tedbirleri uygulanmaktadır (Veliyev, 2002: 382).

Sonuç olarak, ülkede yaşayan tüm bireyler ve kuruluşlar eğitim, sağlık, adalet ve güvenlik gibi devlet hizmetlerinden yararlanmaktadır. Dolayısıyla bu hizmetler için vergi ödemek zorundadırlar.

Vergi ihlalleri ve cezaları, vergi sisteminin daha etkin işlemesi için en önemli unsurlardan biridir. Vergi suçları, vergi mükellefleri veya vergi idareleri tarafından vergi kanunlarının bilinçli veya bilinçsiz olarak ihlal edilmesidir. Cezalar ise devletin verginin tamamını tahsil etmek ve vergi sistemini korumak için kullandığı yöntemlerdir. Ağır cezaların uygulandığı ülkelerde daha az vergi ihlali olduğu unutulmamalıdır. Ne kadar çok vergi ihlali varsa, ülkenin vergi sistemi o kadar zayıftır (Shamili, 2017: 34). Azerbaycan Cumhuriyeti'nde vergi suçları ve cezaları Ceza Kanunu'nun 53-61. maddelerinde düzenlenmiştir. Maddelerinde belirtilmiştir. Bu Kanunla kurulan vergi dairelerinin mükellefleri, vergi ajanları, temsilcileri ve çalışanları, bu Kanun, Azerbaycan Cumhuriyeti İdari Suçlar Kanunu ve Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunu uyarınca vergi suçlarından sorumludur. Bu hüküm aşağıdaki hususları içerir.

- Vergi mükelleflerinin vergi suçlarıyla ilgili olarak masumiyetlerini kanıtlamaları gerekmez.
- Vergi makamları, vergi mükellefinin vergi kanununu ihlal etmekten suçlu olduğunu ve vergi kanununu ihlal ettiğini kanıtlamakla yükümlüdür.
- Eğer vergi mükellefinin vergi kanununu ihlal etmekten suçlu olduğuna dair reddedilemez bir şüphe varsa, bu şüphe vergi mükellefinin lehine yorumlanmalıdır.
- Vergi mükellefi, vergiye tabi nesnelere kaydında, vergi miktarının hesaplanmasında ve verginin ödenmesinde yapılan hataları bağımsız olarak düzeltme hakkına sahiptir.
- Bu maddenin hükümleri vergi aracılıları için de geçerlidir (AVK: 53).

Vergi Kanunu'nun 56. maddesinin 1. paragrafı, Vergi Kanunu'nun ihlalleri için üç yıllık bir sorumluluk süresi öngörmektedir. Vergi kanununun ihlalinden bu yana öngörülen sürenin geçmesi halinde, fail sorumlu tutulamaz. (Veliyev, 2002:400).

2.5. AZERBAJCAN'DA UYGULANAN VERGİLER

Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı'na bağlı Ulusal Vergi Ajansı, bütçe politikası çerçevesinde vergi politikasının uygulanmasını, vergilerin ve diğer gelirlerin zamanında ve eksiksiz olarak toplanmasını ve devlet bütçesine aktarılmasını sağlayan merkezi yürütme organıdır.

Azerbaycan'ın vergi teşkilatı 17 Haziran 1919 tarihinde, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti döneminde, Parlamento kararıyla Maliye Bakanlığı'na bağlı Vergi Müfettişliği'nin kurulmasıyla oluşturulmuştur. Azerbaycan 1920'den 1991'e kadar Sovyetler Birliği'nin bir parçasıydı, bu nedenle vergi konuları Sovyetler Birliği'nin vergi konuları tarafından düzenleniyordu. Bağımsızlığın yeniden kazanılmasından sonra, vergilerin ve diğer zorunlu ödemelerin tam ve zamanında ödenmesini sağlamak ve devlet fiyat disiplinini yönetmek için Maliye Bakanlığı bünyesinde bir Vergi Dairesi kurulmuştur; Ekim 1991'de kurulan sistemi geliştirmek ve Ulusal Vergi Dairesi'nin bu alanda bağımsız çalışmasını sağlamak için devlet bağımsız bir organ olan Milli Vergi Müfettişliği Müdürlüğü olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Daha sonra, dönemin Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in 11 Şubat 2000 tarihli kararnamesi ile Devlet Müfettişliği yerine Vergi Bakanlığı kurulmuştur. 2005 yılı Azerbaycan'da vergi sistemi için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in kararnamesiyle onaylanan Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Vergi İdaresinin İyileştirilmesine Yönelik Devlet Programı'nın (2005-2007) uygulanmasına başlandı. Vergi Bakanlığı'nda yenilikçi teknolojilerin uygulanması yeni sistem içinde geniş bir şekilde konumlandırılmıştır. Sonuç olarak, 2010 yılında hayata geçirilen 'online ofis' sistemi ve e-devletin temel bileşenleri - vatandaşlar ile devlet, iş dünyası ile devlet ve iş dünyası ile iş dünyası arasındaki ilişkiler - modern bir seviyeye yükseltildi ([0]).

23 Ekim 2019 tarihinde, "Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı'nın işlevlerinin ve yapısının genişletilmesi hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı'na bağlı Ulusal Vergi Dairesi kurulmuştur. (www.taxes.gov.az)

Tablo 2.1: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Sistemi

Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Sistemi		
Devlet vergileri <ul style="list-style-type: none">- Gelir vergisi- Kurumlar vergisi- Katma değer vergisi aksizle- Aksizler- Tüzel kişilerin emlak vergisi- Tüzel kişilerin toprak vergisi- Yol vergisi- Maden vergisi- Sadeleştirilmiş vergi	Nahçıvan Özerk Cumhuriyet vergileri <ul style="list-style-type: none">- Gelir vergisi- Kurumlar vergisi- Katma değer vergisi- Aksizler- Tüzel kişilerin emlak vergisi- Tüzel kişilerin toprak vergisi- Maden vergisi- Sadeleştirilmiş vergi	Yerel (Belediye) vergileri <ul style="list-style-type: none">- Gerçek kişilerin toprak vergisi- Gerçek kişilerin emlak vergisi- Maden vergisi- Mahalli idarenin mülkiyetinde olan işletmelerden kurumlar vergisi

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu

Tablo 2.1'e göre, Azerbaycan'daki vergi sistemi üç ana kategoriye ayrılabilir. Ulusal vergiler, kanunla belirlenen ve Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında ödenen vergilerdir. Özerk cumhuriyet vergileri, kanunla belirlenen ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde ödenen vergilerdir. Yerel vergiler, kanunla belirlenen ve yerel

makamların kararlarına uygun olarak Özerk Cumhuriyet topraklarında ödenen vergilerdir (<https://www.muhasib.az/>).

2.5.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde 1 Ocak 1992 tarihinden itibaren gelir vergisi uygulanmaktadır.

Ülkede yerleşik vergi mükelleflerinin gelirleri, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ve Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışında elde edilen gelirlerden oluşmaktadır.

2.5.1.1. Gelir Vergisi Muafiyetleri

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yurtdışındaki diplomatik misyonları, yurtdışındaki diplomatik misyonları koruyan uluslararası kuruluşlar, diplomatik hizmet kuruluşları için idari ve teknik hizmet veren kişiler, ticari temsilciler, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yurtdışındaki elçilik ve konsolosluk çalışanları, Azerbaycan vatandaşı olmayan diplomatik ve konsolosluk personeli Resmi görevlerden elde edilen gelirler gelir vergisinden muafır.

Muafiyetlerden bazıları aşağıda listelenmiştir.

- Bütçeden tek seferlik ödemeler veya mali yardımlar;
- Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşı olmayan diplomatlar veya konsoloslar tarafından alınan gelirler
- Azerbaycan Cumhuriyeti emekli maaşlarına ilişkin mevzuat uyarınca ödenen tüm emekli maaşları
- Vergi mükellefi tarafından vergi mükellefinin bir aile üyesinden alınan nafaka
- Varsa, vergi mükellefinin ailesinden alınan hediyeler, mali yardımlar ve miraslar; bu tür hediyelerin, mali yardımların ve mirasların tam tutarı
- Tazminat ödemesi ile bağlantılı olarak alınan tazminat

- Tarımsal ürünlerin üretiminden elde edilen gelir
- Devlet tarafından satın alınan arazi için ödeme
- Yarışmalarda mal olarak alınan para ödülü
- Çernobil nükleer santral kazası, sivil veya askeri nükleer tesislerdeki diğer radyasyon kazaları, nükleer silahlarla ilgili testler, tatbikatlar ve diğer çalışmalar, uzay teknisyenleri de dahil olmak üzere herhangi bir nükleer tesiste maruz kalınan radyasyon hastalığı ve radyasyona bağlı hastalıklar;
- 1941-1945 yılları arasında cephe gerisinde fedakarca çalıştıkları için Onur Madalyası ile ödüllendirilen kişiler;
- Birinci derece engelli kişiler (savaş nedeniyle engelli olanlar hariç), 18 yaşından küçük engelli çocuklar, 18 yaşından küçük sürekli bakıma muhtaç engelli çocuklar, I. Dereceli engelli bir kişiye bakan ve onunla birlikte yaşayan ebeveynler (bu koruyucu ebeveynlerden (gönüllü), eşlerden (kocalardan), vasilerden veya mütevellilerden herhangi birinin ücretli çalışması nedeniyle vergilendirilebilir) aylık gelir dahil olmak üzere 200 manat (AVK: m102) indirilir).

Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu'nun 101. maddesine göre gelir vergisi aşağıdaki şekilde belirlenir..

Petrol ve gaz sektöründe faaliyet göstermeyen ve özel sektör mükellefleri için çalışan kişilerin istihdamından kaynaklanan aylık gelir vergisi, 1 Ocak 2019'dan itibaren yedi yıllık bir süre boyunca aşağıdaki programa göre alınacaktır:

Tablo 2.2: Azerbaycan Cumhuriyeti'nde gelir vergisi tarifesi

Aylık Gelir Tutarı	Vergi Oranı
8000 manata kadar	0

8000 manattan fazla olursa

8000 manatı aşan miktarın % 14'i

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu: m101

İki veya daha fazla işyerinde çalışan kişilerin gelirleri üzerinden alınan gelir vergisi, her bir işyerinde ödenen tutarlar üzerinden ayrı ayrı hesaplanarak devlet bütçesine ödenir.

2.5.2. Menfaat Vergisi

Fayda, vergi mükellefinin geliri ile gideri arasındaki farktır. Azerbaycan Cumhuriyeti klasik bir fayda vergisi sistemini benimsemiştir. Azerbaycan 1992 yılından bu yana fayda vergisi sistemini benimsemiştir.

- Fayda vergisi aşağıdaki kalemler üzerinden alınmaktadır.
- İşletmelerin karları %20 oranında vergilendirilir. - Finansal kiralama faizleri -10
- Yerleşik şirketler tarafından ödenen temettüleri -10
- Yerleşik işletme tarafından risk sigortası veya reasürans sözleşmeleri kapsamında ödenen primler - 4
- Yerleşik işletmenin Azerbaycan Cumhuriyeti ile başka bir ülke arasında uluslararası iletişim veya uluslararası taşımacılık gerçekleştirilmesi durumunda iletişim veya taşımacılık hizmetleri için ödenen - %6;
- Kira ve telif ücretleri - % 14;
- Spor bahisleri, piyangolar ve diğer yarışma ve müsabakalarla bağlantılı olarak ödenen depozitolar düşüldükten sonra kalan tutarın %10'u;
- Azerbaycan'daki diğer işlerin yürütülmesi, hizmetlerin sağlanması ve diğer kaynaklardan elde edilen diğer gelirler - % 10;

- Yerleşik olmayanların iş yerinden elde edilen gelirin vergilendirilmesine ek olarak, yerleşik olmayan kişiye ödenen tutarın %10'u, yerleşik olmayan kişinin iş yerinden elde edilen net gelir üzerinden vergilendirilir (Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Dairesi: 2023).

Vergiden muafiyet:

- Hayır kurumlarının gelirleri (girişimcilik faaliyetlerinden elde edilen gelirler hariç);
- Kar amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından alınan karşılıksız transferler, üyelik aidatları ve bağışlar
- Uluslararası, devletlerarası ve hükümetlerarası kuruluşların gelirleri (girişimcilik faaliyetlerinden elde edilen gelirler hariç);
- Devlet makamlarının, bütçe kuruluşlarının, yerel özyönetim kuruluşlarının ve devlet adına kurulan kamu tüzel kişiliklerinin gelirleri (girişimcilik faaliyetlerinden elde edilen gelirler hariç);
- Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın ilgili yürütme organları tarafından belirlendiği üzere, Azerbaycan Cumhuriyeti ve Devlet Petrol Fonu'nun yanı sıra mevduat sigorta fonları, ipotek kredisi ve girişimci kredisi alanındaki kurumların gelirleri;
- Alınan sigorta tazminatları (sigortalı olaylarla ilgili kayıplara ilişkin tutarlar hariç);
- Engelli kişilerin eğitimi için kurulmuş özel eğitim kurumları da dahil olmak üzere eğitim kurumlarının karları, kar paylarının ödenmesine yönelik karların bir kısmı hariç (CMK Madde 106).

Yardım vergisi için geçerli olan kesintiler aşağıdaki gibidir:

- Köylerde bina inşaatı ve malzeme alımı maliyeti; - köylerde bina inşaatı ve malzeme alımı maliyeti; - köylerde bina inşaatı maliyeti,
- Göçmen fonlarına, hayır kurumlarına, çevre ve sağlık fonlarına, savunma fonlarına ve diğer hayır kurumlarına yatırılan gelir miktarı;
- Emeklilerin veya engellilerin emeğini kullanan kuruluşların gelirlerinin %30'u;
- Çalışanlar tarafından yatırım kredilerini geri ödemek veya kendi amaçları için mülk satın almak için kullanılan gelir miktarı, vergi hesaplaması amacıyla vergilendirilebilir gelirden düşülebilir.
- Araştırma ve geliştirme harcamaları kurumlar vergisinden düşülebilir.

2.5.3. İlave Değer Vergisi

1992 yılından beri Azerbaycan'da katma değer vergisi uygulanmaktadır. KDV, vergilendirilebilir ciro üzerinden hesaplanan vergi miktarı ile elektronik faturalar veya ithal edilen mallar için KDV ödendiğini gösteren belgeler aracılığıyla iade edilen vergi miktarı arasındaki farktır (AVK: 153). Azerbaycan'da hizmetlerin sağlanmasında IVT %18'dir. Ayrıca, bazı durumlarda IVT, Vergi Kanunu'nun 165. maddesinde öngörüldüğü üzere %0'dan indirimli olarak uygulanırken, diğer durumlarda IVT, Vergi Kanunu'nun 164. maddesinde öngörüldüğü üzere muaf tutulmaktadır (Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığına bağlı Devlet Vergi Servisi 2021: 1).

Verginin mükellefi:

- IDV vergi mükellefi, IDV vergi mükellefi olarak kaydolmuş veya kaydolması gereken bir kişidir.
- Kayıtlı kişiler, kayıtları yürürlüğe girdiği andan itibaren vergi mükellefi olurlar.
- IDV'ye tabi malları Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ithal eden bir kişi, söz konusu ithal mallar için IDV mükellefi olarak kabul edilir.

- Bu Kanunun 169. Maddesi uyarınca vergiye tabi olan ve IDV'ye tabi olmayan amaçlar doğrultusunda kayıt olmaksızın faaliyet yürüten veya hizmet sunan mukim olmayan bir kişi, söz konusu faaliyetler veya hizmetler için vergi mükellefi olacaktır.
- Bu Kanun'un 137. maddesi uyarınca, tüzel kişilik kurulmaksızın gerçekleştirilen ortak girişim faaliyetleri, IDV'nin amaçları doğrultusunda ayrı tüzel kişilikler olarak kabul edilir. Bu maddenin amaçları doğrultusunda ayrı bir kişi, ortak girişim faaliyetinin kayıtlarını tutan kişi anlamına gelir.
- Üzerinde zorunlu vergi etiketi bulunan malların üreticileri ve bina inşaatı faaliyetlerinde bulunan kişiler IVF mükellefi olarak kabul edilir (AVK: 154). Sıfır (0) dereceli IDV projeleri:
- Hibe anlaşmaları kapsamında yurt dışından alınan hibeler karşılığında mal ithalatı (belirlenmiş); hibe alıcılarına mal sağlanması; operasyonların yürütülmesi; hizmet sağlanması;
- Mal ve belirli hizmetlerin ihracatı.
- Uluslararası kargo taşımacılığı, transit kargo taşımacılığı, yolcu taşımacılığı ve transit kargo taşımacılığı ile doğrudan ilgili kargo elleçleme hizmetleri (uluslararası posta hizmetleri hariç);
- Uluslararası yük taşımacılığı ve transit yük taşımacılığı ile doğrudan ilgili işlerin yapılması ve hizmetlerin sağlanması
- Maliye Bakanlığı prosedürlerine uygun olarak ihracat belgeleri ile mal satışı
- Vergi Kanunu'nda öngörülen diğer durumlar (Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Ulusal Vergi Servisi, 2021: 3). - Muafiyetler ve istisnalar

- Mal ihracatına ek olarak, aşağıdaki mal, iş ve hizmet tedarik türleri ve aşağıdaki ithalat türleri IVF'den muaftır
- Özelleştirme sırasında devlet işletmelerinden satın alınan mülklerin değeri ve devlet mülklerinin kiralanmasından bütçeye ödenen katkılar;
- Mali hizmetlerin gösterilmesi. - Ulusal veya yabancı para veya menkul kıymetlerin havalesi veya ithalatı;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu'nun varlıklarına dahil edilmek üzere altın; ve Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın döviz değerli eşyalarının, Azerbaycan Cumhuriyeti banknotlarının, hatıra paralarının ve benzeri değerli eşyaların ithalatı;
- İthal edilen mülkler hariç olmak üzere, işletmelerin yetkili fonlarının (sermaye) hisseleri şeklinde herhangi bir mülkün yatırımı;
- Tevkif edilen tutarlar üzerinden alınan devlet vergileri, lisans ücretleri, harçlar, özel noterler tarafından alınan ücretler ve tevkifat karşılığında sağlanan hizmetler;
- Her türlü kitlesel medya ürünlerinin ticareti ve yazılı medya ürünlerinin üretimi ile bağlantılı editörlük, yayıncılık ve basım faaliyetleri (reklam hizmetleri hariç);
- Genel ve mesleki eğitim kurumları için ders kitapları (çalışma kitapları hariç) ve çocuk edebiyatı üretimi ile ilgili editörlük, yayıncılık ve basım faaliyetleri
- Cenaze ve mezarlık tören hizmetleri
- Yeraltı yolcu taşımacılığı hizmetleri
- Ücretli okul öncesi eğitim hizmetleri - Kayıt yaptıranlar, kayıtları yürürlüğe girer girmez vergi mükellefi olurlar. - IDV'ye tabi malları Azerbaycan

Cumhuriyeti'ne ithal eden bir kişi, söz konusu ithal mallar için IDV mükellefi olarak kabul edilir.

- Bu Kanununun 169. Maddesi uyarınca vergiye tabi olan ve IDV'ye tabi olmayan amaçlar doğrultusunda kayıt olmaksızın faaliyet yürüten veya hizmet sunan mukim olmayan kişiler, söz konusu faaliyetler veya hizmetler için IDV mükellefi olurlar.
- Bu Kanununun 137. maddesi uyarınca, şirketleşmeksizin kurulan bir ortak girişim faaliyeti, IDV'nin amaçları bakımından ayrı bir tüzel kişilik olarak kabul edilir. Bu maddenin amaçları doğrultusunda ayrı bir kişi, ortak girişim faaliyetinin kayıtlarını tutan kişi anlamına gelir.
- Zorunlu vergi etiketi taşıyan malların üreticileri ve bina inşaatı faaliyetlerinde bulunan kişiler IVF mükellefi olarak kabul edilir (AVK: 154). Sıfır (0) dereceli IDV projeleri:
- Hibe anlaşmaları kapsamında yurt dışından alınan hibeler karşılığında mal ithalatı (belirlenmiş); hibe alıcılarına mal sağlanması; operasyonların yürütülmesi; hizmet sağlanması;
- Mal ve belirli hizmetlerin ihracatı.
- Uluslararası kargo taşımacılığı, transit kargo taşımacılığı, yolcu taşımacılığı ve transit kargo taşımacılığı ile doğrudan ilgili kargo elleçleme hizmetleri (uluslararası posta hizmetleri hariç);
- Uluslararası yük taşımacılığı ve transit yük taşımacılığı ile doğrudan ilgili işlerin yapılması ve hizmetlerin sağlanması
- Maliye Bakanlığı prosedürlerine uygun olarak ihracat belgeleri ile mal satışı
- Vergi Kanunu'nda öngörülen diğer durumlar (Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Ulusal Vergi Servisi, 2021: 3). - Muafiyetler ve istisnalar

- Mal ihracatına ek olarak, aşağıdaki mal, iş ve hizmet tedarik türleri ve aşağıdaki ithalat türleri IVF'den muaftır
- Özelleştirme sırasında devlet işletmelerinden satın alınan mülklerin değeri ve devlet mülklerinin kiralanmasından bütçeye ödenen katkılar;
- Mali hizmetlerin gösterilmesi. - Ulusal veya yabancı para veya menkul kıymetlerin havalesi veya ithalatı;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu'nun varlıklarına dahil edilmek üzere altın; ve Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın döviz değerli eşyalarının, Azerbaycan Cumhuriyeti banknotlarının, hatıra paralarının ve benzeri değerli eşyaların ithalatı;
- İthal edilen mülkler hariç olmak üzere, işletmelerin yetkili fonlarının (sermaye) hisseleri şeklinde herhangi bir mülkün yatırımı;
- Tevkif edilen tutarlar üzerinden alınan devlet vergileri, lisans ücretleri, harçlar, özel noterler tarafından alınan ücretler ve tevkifat karşılığında sağlanan hizmetler;
- Her türlü kitlesel medya ürünlerinin ticareti ve yazılı medya ürünlerinin üretimi ile bağlantılı editörlük, yayıncılık ve basım faaliyetleri (reklam hizmetleri hariç);
- Genel ve mesleki eğitim kurumları için ders kitapları (çalışma kitapları hariç) ve çocuk edebiyatı üretimi ile ilgili editörlük, yayıncılık ve basım faaliyetleri
- Cenaze ve mezarlık tören hizmetleri
- Yeraltı yolcu taşımacılığı hizmetleri
- Ücretli okul öncesi eğitim hizmetleri (AVK: 164).

2.5.4. Aksiz Vergisi

Diğer vergiler gibi Eksen Vergisi de 1 Ocak 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Eksen vergisi, satılan malların fiyatına dahil edilen bir vergidir.

Eksen vergisinin mükellefleri aşağıdaki gibidir.

- Azerbaycan topraklarında mal üreten veya ithal eden tüm işletmeler ve şahıslar, ayrıca Azerbaycan dışında veya müteahhitler aracılığıyla mal üreten ve ülkede vergi mükellefi olarak kayıtlı olmayan Azerbaycan vatandaşları, tüketim vergisinin mükellefidir.
- Eğer mallar Azerbaycan topraklarında müşteri tarafından gönderilen hammaddelerden üretiliyorsa, vergiyi malların üreticisi öder. Bu durumda üretici, özel tüketim vergisini müşteriden tahsil etmekle yükümlüdür.
- Vergiye tabi malların üreticisi ve müşterinin birbirine bağlı mukimler olması halinde, malların sahibi eksnel verginin mükellefidir (Madde 183 AVK).

Özel tüketim vergisinden muafiyetler:

- 1,5 litre kişisel tüketim için alkollü içecekler, 200 sigara, 20 gram altın, 0,5 karatlık elmaslarla işlenmiş, tasnif edilmiş, çerçevenilmiş ve sabitlenmiş mücevher ve diğer ev eşyaları, aracın Azerbaycan Cumhuriyeti'ne teknik pasaportunda belirtilen tanklardaki araç yakıtı;
- Azerbaycan topraklarından geçen nakliye malları;
- Azerbaycan Gümrük Kanunu 192 ve 194. Malların Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarına geçici olarak ithal edilmesi sadece maddede öngörülen durumlarda mümkündür;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın varlıklarına dahil edilmek üzere ithal edilen platin, altın, elmas, dereceli, çerçeveli ve sertleştirilmiş

eşyalar; Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu'nun varlıklarına dahil edilmek üzere ithal edilen altın;

- Azerbaycan'da düzenlenecek UEFA 2019 Avrupa Ligi Finali ve UEFA 2020 Futbol Şampiyonası ile bağlantılı olarak ithal edilen mallar;
- Ocak 2021'den itibaren bir ila üç yıllık bir süre için ithal edilen platin, altın, mücevherat ve işlenmiş, derecelendirilmiş, çerçevenilmiş veya sertleştirilmiş platin, altın, mücevherat veya elmadan diğer ürünler;
- Madde 188(1) kapsamında özel tüketim vergisinden muafiyet, yalnızca vergi muafiyeti koşullarının karşılanması halinde geçerlidir. Gümrük vergilerinin uygulanması için yapılan ithalatın gümrük vergisi iade sistemine tabi olduğu veya gümrük vergisi muafiyeti koşullarının ihlali için gümrük vergilerinin ödendiği durumlarda, bu sistem özel tüketim vergisinin tahsilatı için de geçerlidir. Alkollü içecekler - Alkollü içecekler:
likör, bira, tüm alkollü içecekler
- Tütün ürünleri
- Petrol ürünleri
- Motorlu taşıtlar (özel işaret ve donanıma sahip özel amaçlı taşıtlar hariç)
- Eğlence veya spor amaçlı yelkenli ve diğer yüzer tekneler
- İthal kürk ve deri ürünleri
- Enerji içecekleri
- Otobüsler (sıkıştırılmış gazlı otobüsler hariç)
- Elektronik sigaralar için likitler
- Isıtılarak tüketilen sigara ve tütün ürünleri (buhar)
- Endüstriyel tütün, 'homojenize' veya 'rekonstitüe' tütün, çiğneme tütünü, enfiye tütünü ve diğer sigara tütünleri (nargile tütünü hariç)

- İthal platin, altın, mücevher ve diğer ev eşyaları; işlenmiş, derecelendirilmiş, çerçevenilmiş veya sertleştirilmiş elmaslar.

Azərbaycan'a ithal edilən gümrüksüz eşyalarda gümrüksüz oran (otobüsler, motorlu taşıtlar, eğence veya spor amaçlı yatlar ve diğer yüzer araçlar; işlenmiş, derecelendirilmiş, çerçevenilmiş veya sertleştirilmiş platin, altın, mücevher ve diğer ev eşyaları (elmaslar, kürkler ve deri eşyalar hariç)) Platin, altın, mücevher ve diğer ev eşyaları (Platin, altın, mücevherat ve diğer ev eşyalarının (elmas, kürk ve deri eşyalar hariç) işlenmesi, tasnifi, çerçevenilmesi ve sabitlenmesi için gümrüksüz oranlar ilgili Bakanlar Kurulu tarafından belirlenecektir. (AVK: m190).

Tablo 2.3: Minik otomobilleri ve otobüsleri için vergi dereceleri

Vergilendirme konusunun adı	Yeni öğrenciler
Dinleme veya spor amaçlı yatlar ve bu amaç için Tasarlanmış diğer yüzer araçlar	Motor hacminin her santimetre küpü için – 6 manat
Motor kapasitesi 2000 santimetreküp Olduğunda	Motor hacminin her santimetre küpü için – 0.30 manat
Motor kapasitesi 3000 santimetreküpe kadar Olduğunda	Motor hacminin 2001 – 3000 santimetreküp kısmı için her santimetre küp için 600 manat + 5 manat
Motor kapasitesi 4000 santimetreküpe kadar Olduğunda	Motor hacminin her santimetre küpü için 5600 manat + 3001-4000 santimetreküp – 13 manat
Motor kapasitesi 5000 santimetreküpe kadar Olduğunda	18600 manat + 4001-5000 santimetreküp motor hacminin her santimetre küpü için – 35 manat

Motor hacmi 5000 santimetreküpten fazla Olduğunda	53600 manat + 5000 santimetreküpten fazla hacminin her bir santimetre küpü için – 70 manat
Otobüsler için	
Motor kapasitesi 4000 santimetreküpe kadar Olduğunda	Motor hacminin her santimetre küpü için – 2 manat
Motor kapasitesi 6000 santimetreküpe kadar Olduğunda	Motor hacminin her santimetre küpü için 8000 manat + 4001-6000 santimetreküp – 4 manat
Motor kapasitesi 8000 santimetreküpe kadar Olduğunda	Motor hacminin her santimetre küpü için 16000 manat + 6001-8000 santimetreküp – 6 manat
Motor kapasitesi 10000 santimetreküpe kadar Olduğunda	28000 manat + motor hacminin her santimetre küpü için 8001- 10000 santimetreküp – 8 manat
Motor kapasitesi 10000 santimetreküpe kadar Olduğunda	10000 santimetreküpten fazla motor hacmi için 44000 manat + 10 manat santimetreküp

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu

2.5.5. Tüzel Kişilerin Emlak Vergisi

Madde 196.AVK'da yer alan bu kanun 1992 yılından beri yürürlüktedir. Vergi, şirketin bilançosunda listelenen bina, yapı, ekipman ve malzemelerin yıllık ortalama değeri üzerinden alınır. Bu vergi için tam ve sınırlı sorumluluk geçerlidir. Şirketler için emlak vergisi oranı %1'dir. Şirketin vergi matrahını hesaplamak için öncelikle şirketin gayrimenkullerinin yıllık ortalama net değeri belirlenmekte ve bu tutar %1 ile çarpılmaktadır.

Tablo 2.4: Tüzel Kişilerin Emlak Vergisi Dereceleri

Yaşayış Alanları	Tüzel kişilerin özel mülkiyetinde olan konut dışı alanlar
Bakü	0,4
Gence, Sumgayıt şehri ve Abşeron bölgesi	0,3
Diğer iller (ilçeye bağlı iller hariç), ilçe merkezleri	0,2
Bölgeye bağlı şehir, yerleşim ve köylerde (Bakü ve Sumgayıt şehiri ile Abşeron bölgesinin yerleşim ve köyleri hariç)	0,1

İstisnalar vemuafiyetler:

- Ekoloji, yangından korunma ve sivil savunma için kullanılan tesisler;
- Ürün taşıma boru hatları, demiryolları, otoyollar, iletişim ve iletim hatları, ıslah ve sulama sistemi tesisleri, uydular ve diğer uzay tesisleri
- Mekanik araçlar
- Sadece eğitim, sağlık, kültür ve spor sektörlerinde kullanılan tesisler
- Şehirlerde yolcu taşımacılığı için kullanılan trolleybüs ve tramvaylar emlak vergisinden muaftır.
- İlgili idari organın kararıyla kurulan sanayi veya teknik parklarda ikamet eden tüzel kişiler ile kanuna uygun olarak tüzel kişilik kurmadan ticari faaliyet yürüten tüzel kişiler, raporlama döneminden itibaren 10 yıl süreyle ödemedir muaftır.

- İlgili idari organın kararıyla kurulan bir sanayi veya teknik parkın yönetim kuruluşu veya işletmecisi, sanayi veya teknik parkın topraklarında bulunan gayrimenkuller için emlak vergisi ödemekten muaftır.
- Tarımsal ürünlerin (endüstriyel yöntemler dahil) üretimiyle uğraşan tüzel ve gerçek kişiler, 1 Ocak 2014 tarihinden itibaren 1-10 yıl süreyle bu tür faaliyetler sırasında kullanılan gayrimenkuller için emlak vergisi ödemekten muaftır. - Kamu kurumları, bütçe organları, yerel özerk yönetim organları, Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası ve kurumları, devlet adına kurulan kamu tüzel kişilikleri (iş amaçlı kullanılan gayrimenkuller için emlak vergisi hariç), devlet fonları ve engelliler için devlet kurumları emlak vergisinden muaftır.
- Bronz, kalay, çömlek, toprak eşya, ev eşyaları, bahçe aletleri, halk aletleri, oyuncaklar, hediyelik eşyalar, kamış ve kamış ev eşyaları, seramiklerin sanatsal işlenmesi, nakış, ahşap işleri veya bunların parçalarının imalatı ile uğraşan kişilerin sanatsal atölyelerinin binaları emlak vergisine tabi değildir.
- Bu Kanunun 102(2) maddesi kapsamına giren kişiler, emekliler, askere alınanlar ve bunların aile üyeleri, askerlik hizmeti sırasında bina kiralar veya kiraya verir ve bunlar için ödeme yaparlar (iş veya ticari kullanım hariç). Ticari faaliyetler Emlak vergisi %30'a düşürülmüştür. (AVK: m199).

2.5.5.1. Tüzel Kişilerin Toprak Vergisi

Azerbaycan'da arazi vergisi 1993 yılından beri uygulanmaktadır. Azerbaycan topraklarında arazi sahibi olan veya araziyi kullanan kişi ve kuruluşlar arazi vergisi ödemekle yükümlüdür. Arazi vergisi, kullanıcının ekonomik faaliyetinin sonuçlarına bakılmaksızın, arazi üzerinden sabit bir ödeme şeklinde yıllık olarak hesaplanır.

İstisnalar ve muafiyetler:

- Yerleşim yerlerinde kamu arazisi
- Sınır ve savunma arazisi
- Devlet arazisi, gerçek ve tüzel kişilerin kullanımına tahsis edilmemiş ormanlar ve su kaynakları, Hazar Denizi (göller) sektöründe bulunan Azerbaycan'a ait arazi;
- Bu Kanununun 102. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen kişilere ait araziler için arazi vergisi 10 manat indirilir.
- Devlet makamları, bütçe organları, yerel özerk yönetim organları, Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası ve kurumları, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu ve diğerleri gibi devlet adına kurulan kamu tüzel kişilerinin sahip olduğu veya kullandığı araziler (girişimcilik amacıyla kullanılan araziler hariç);
- İlgili idari organın kararıyla kurulan sanayi veya teknik parkların yönetim kuruluşları veya işletmecileri, sanayi veya teknik park sınırları içinde kullanılan araziler için arazi vergisinden muaftır. - Yatırım teşvik belgesi almış olan tüzel kişiler ve şahıs şirketleri, belgeyi aldıkları tarihten itibaren yedi yıl boyunca sahip oldukları veya kullandıkları ilgili arazi için arazi vergisinden muaftır.
- KOBİ kümelenme işletmeleri, KOBİ kümelenme işletme siciline kayıt tarihinden itibaren yedi yıl boyunca KOBİ kümelenme faaliyetleri için sahip olunan veya kullanılan arazi üzerindeki arazi vergisinden muaftır.
- İdari makamlar tarafından belirlenen organlar (kurumlar) ile mutabık kalınan araziler, 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren arazi vergisinden muaftır.

Aşağıdaki tabloda belirtilen vergi oranları, bu Kanunun 206(1) ve 206(1)(i) maddelerinde atıfta bulunulan araziler hariç olmak üzere, her 100 metrekarelik arazi için geçerlidir.

Tablo 2.5: Toprak Vergisi Oranları (Her 100 Metrekaresine Göre)

Yerleşim	Sanayi, inşaat, ulaşım, iletişim, ticaret ev hizmeti ve diğer özel amaçlı topraklar (manatla)		Yerleşim fonlarının, bahçe alanları toprakları ve meyve bahçesi arsalarının kullanıldığı topraklar (manatla)	
	10000 m ² 'e kadar	10000 m ² 'den fazla olan kısım	10000 m ² 'e kadar	10000 m ² 'den fazla olan kısım
Bakü şehri, yerleşim yerleri ve köyleri	10	20	0,6	1,2
Abşeron bölgesinin Gence, Sumgayıt, Hırdalan şehirleri ve yerleşim yerleri ve köyleri	8	16	0,5	1,0
Diğer şehirler ve ilçe merkezleri	4	8	0,3	0,6
İlçeye bağlı şehirler, yerleşim yerleri ve köyleri	2	4	0,1	0,2

2.5.6. Maden Vergisi

1995 yılından bu yana Azerbaycan'da maden vergisi uygulanmaktadır. Maden vergisi, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarındaki madenlerin çıkarılması için geçerlidir. Maden vergisi, topraklardan maden çıkaran kişi ve kuruluşlar tarafından

ödenir. Azerbaycan'da maden vergisi toptan satış fiyatları baz alınarak aşağıdaki şekilde belirlenmektedir;

Tablo 2.6: Maden Vergisi Oranları

Maden vergisine tabi madenlerin ismi	Maden vergi oranları (yüzde olarak)
Ham petrol	26
Ham gaz	20
Cevher mineralları:- her türlü metal	3

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu

Tablo 2.7: Toprakten Çıkarılan Aşağıdaki Mineral Türlerine Bağlı Olarak, Madencilik Vergisi Metreküp Başına Aşağıdaki Oranlarda Hesaplanır

Maden vergisine tabi yeraltı kaynaklar	Maden vergisi oranları (manatla)
Metalik olmayan minerallar	1,0
Seolit	1,0
Barıt	2,0
Çkıl taşı	1,0
Hafif dolgu maddelerinin üretimi için (keramzit, akloporit)	1,0
Bentonit kili	1,0
Kerpiç-kiremit killeri	1,0
Vulkan külü ve pezma	1,0
Kvars kumları	1,0

İnşaat kumları	1,0
Çimento hammaddesi	1,0
Yüzlük taşlar	1,0
Değerli ve yarım değerli süs taşları	6,0
Tuz	6,0
İyot-bromlu sular	0.04
Mineralli sular	10.0

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu

Maden vergisi, bu Yasanın 216. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen madenler söz konusu olduğunda, topraktan çıkarılan madenin toptan satış fiyatına ve 216. maddenin 2. fıkrasında belirtilen madenler söz konusu olduğunda, topraktan çıkarılan madenin metreküpü başına uygun oran uygulanarak hesaplanır. Raporlama ayına ait maden vergisi, madenlerin çıkarıldığı ayı takip eden ayın 20. gününe kadar ödenir. Maden vergisi mükellefleri, maden vergisi beyannamesini, beyannamenin verildiği ayı takip eden ayın 20. gününe kadar vergi dairesine, yerel bütçeden alınan maden vergileri için ise belediyeye verirler (AVK: m 217)

2.5.7. Yol Vergisi

1996 yılından bu yana Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yol vergisi alınmaktadır. Yabancılar, Azerbaycan Cumhuriyeti'ne giriş yapan yolcu ve yük araçları sahipleri ve Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında benzin, dizel yakıt ve sivil gaz üretimi veya ithalatı yapan kişiler yol vergisine tabidir.

Tablo 2.8: Binecek Otomobiller İçin Motor Hacmine ve Azerbaycan Cumhuriyeti Topraklarında Kalma Süresine Bağlı Olarak

Ülke arazisinde kalma	Motor gücü 2000 cm3'e kadar	Motor gücü 2000-4000 cm3 arası	Motor gücü 4000 cm3'den fazla
-----------------------	-----------------------------	--------------------------------	-------------------------------

Süresi			
1 aya kadar	15 USD	20 USD	40 USD
3 aya kadar	30 USD	40 USD	60 USD
1 yıla kadar	40 USD	80 USD	120 USD
1 yıldan fazla	40 USD+ 1 yıldan fazla kalan her gün için 0,5 USD	80 USD + 1 yıldan fazla kalan her gün için 0,6 USD	120 USD + 1 yıldan fazla kalan her gün için 1,2 USD

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu

Tablo 2.9: Otobüs Koltuk Sayısına ve Azerbaycan Cumhuriyeti Topraklarında Kalış Süresine Bağlı olarak

Ülke arazisinde Kalma süresi	Koltuk sayısı 12 kadar olduğunda	Koltuk yerlerinin sayısı 13-30 kadar olduğunda	Koltuk yerlerinin sayısı 31 den fazla olduğunda
1 gün içinde	15 USD	20 USD	25 USD
1 haftaya kadar	30 USD	40 USD	50 USD
1 aya dek	100 USD	140 USD	175 USD
3 aya dek	300 USD	400 USD	500 USD
1 yıla kadar	1050 USD	1400 USD	1750 USD
1 yıldan yukarı	1050 USD + 1 yıldan fazla kaldığı her gün için 12 USD	1400 USD + 1 yıldan fazla kaldığı her gün için 15 USD	1750 USD + 1 yıldan fazla kaldığı her gün için 20 USD

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu

Bu Kanunun 211.1.1 maddesinde öngörülen yol vergisi, yurt dışında kayıtlı araçların Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük bölgesine giriş ve çıkışlarında gümrük sınır kontrol noktalarında veya gümrük giriş-çıkış noktalarında alınır. Vergi, Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük yetkilileri tarafından kontrol noktasında tutulur ve bir banka günü içinde devlet bütçesine aktarılır. Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında benzin, dizel ve sıvılaştırılmış gaz üretimi yapan kişiler yol vergisini aylık olarak hesaplar ve raporlama ayını takip eden ayın 20'sine kadar devlet bütçesine öderler. Yabancı menşeli kamyonlar, römorklar ve yarı römorklar, 1 Haziran 2016 tarihinden itibaren üç yıl süreyle, ilgili idari kurum tarafından belirlenen prosedüre uygun olarak, aşağıdaki durumlarda yol vergisinden muaftır

- Demiryolu ile taşınan mallar, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarından yabancı kamyonlar, tırlar ve yarı römorklar ile ilgili idari organ tarafından belirlenen son demiryolu istasyonunda taşınacak ve en yakın gümrük sınır geçiş noktasında başka bir ülkeye taşınacaktır;
- Malların Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarından yabancı kamyonlar, tırlar ve yarı römorklarla başka bir ülkenin topraklarından Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında ilgili idari organ tarafından belirlenen ilk demiryolu istasyonundaki en yakın gümrük sınır geçiş noktasında taşınması durumunda(AVK: m 212).

2.5.8. Sadeleştirilmiş Vergi

Bu verginin temel amacı, KOBİ'ler ve tek tüccarlar için vergi hesaplama ve ödeme prosedürlerini basitleştirmektir.

Bu vergiden sorumlu mükellefler aşağıdaki gibidir:

- KDV'ye kayıtlı olmayan ve birbirini izleyen 12 aylık dönemde vergiye tabi işlemleri 200.000 manattan az olan kişiler;
- Birbirini takip eden herhangi bir 12 aylık dönemdeki vergiye tabi işlemleri 200.000 manatı aşan ticaret ve yiyecek-içecek hizmetleriyle uğraşan kişiler; ve

- Azərbaycan Cumhuriyeti topraklarında sahip olunan veya kullanılan araçlar (uluslararası yük ve yolcu taşımacılığı hariç) veya sözleşme kapsamında yolcu ve yük taşımacılığı yapan diğer kişiler (taksiler dahil);
- Spor oyunlarıyla bağlantılı bahis oyunlarının operatörleri ve satıcıları
- Sahip olunan konut ve konut dışı binaları sağlayan kişiler; ve Basitleştirilmiş vergilendirmeye tabi olmayan kişiler:
- Özel tüketim vergisine ve zorunlu etiketlemeye tabi mal üreticileri;
- Kredi kuruluşları, sigorta piyasasındaki profesyonel katılımcılar, yatırım fonları ve yöneticileri, menkul kıymetler piyasası lisans sahipleri, rehinciler;
- Özel emeklilik fonları
- Gayrimenkul ve gayri maddi hakların kiralanmasından gelir elde eden kişiler
- İlgili idari makamlar tarafından belirlenen doğal tekeller
- Yılın başında sahip olunan sabit varlıkların kalıntı değeri 1.000; 000 manattan fazla varlığı olan kişiler
- Kamu tüzel kişilikleri
- En az 10 çalışanı ile üretim faaliyeti yürüten kişiler
- Toptancılar, toptan ticarete mal teslim eden kişiler.
- Hizmet sağlayan kişiler. Vergi makamlarına vergi mükellefi olarak kayıtlı olmayan kişilere (nüfus) sağlanan hizmetler için muafiyet tanınır;
- Kürk ve deri ürünleri satan kişiler.
- Zorunlu sigorta sözleşmeleri kapsamında hizmet verenler hariç olmak üzere, ruhsat gerektiren faaliyetlerde bulunan kişiler;

- Altın, mücevher, diğer ev eşyaları ve elmas satan kişiler (işlenmiş, derecelendirilmiş, çerçevenilmiş, sertleştirilmiş, işlenmemiş, derecelendirilmemiş, çerçevenmemiş ve korunmamış elmaslar). - Muafiyetler ve istisnalar
- Tarımsal üreticiler tarafından üretilen tarımsal ürünlerin satışından elde edilen üretim (endüstriyel yöntemler dahil) 1 Ocak 2014 tarihinden itibaren 1-10 yıllık bir süre için.
- Devlet bütçesine olan vergi borçlarının silinmesinden elde edilen gelir (kanunen gerekli olduğu durumlarda);
- İlgili idari makamlar tarafından belirlenen prosedürlere uygun olarak devlet bütçesinden ödenen ihracat teşvikleri.
- Bu Kanun uyarınca gelir ve gider kayıtlarını tutan yerleşik işletmelerin kurucularına (hissedarlarına) veya hissedarlarına ödenen temettüleri KDV kaydına tabi değildir ve işlem hacmi aylık 200.000 AZN ile sınırlıdır. - Sahip olunan konut binaları, konut dışı binalar ve arsaların sunulması için aşağıdaki koşullar geçerlidir
- Konut arsaları, ikamet ettikleri yerde en az üç yıldır kayıtlı olan kişiler tarafından sunulmalıdır.
- Bir bireye ait 30 metrekareye kadar olan konut arsaları;
- "Azerbaycan Cumhuriyeti Hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu uyarınca, 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren bir ila üç yıllık bir süre için perakende mal satışı ve (veya) catering sektöründe ticaret yapan basitleştirilmiş vergi mükellefleri tarafından bütçeye ödenecek vergi tutarının %25'i; Torpam imalatı POS terminalleri aracılığıyla yapılan nakit olmayan ödemeler Ödemelerin payına göre belirlenen vergi tutarından kesinti.

- Bu kesinti hakkı belirlenirken, vergi dairelerine kayıtlı kişiler tarafından POS terminalleri aracılığıyla yapılan ödemelerin tutarı dikkate alınmaz.

Basitleştirilmiş vergi oranı

Basitleştirilmiş vergi (bu Kanunun 218.1.2 Maddesinde tanımlanan faaliyetlerde bulunan mükellefler hariç olmak üzere, bu Kanunun 218.4 Maddesinde tanımlandığı şekilde) malların, vergi mükelleflerinin, işlerin ve hizmetlerin satışından doğan fonlardan (brüt gelirler) gelirin %2'si oranında kesilir. 218.1. 2 Bu Yasanın 219(1) maddesinde belirtilen kişiler tarafından basitleştirilmiş vergilendirme, bu Yasanın 219(1) maddesinde belirtilen vergiye tabi nesnelere üzerinden %8 oranında hesaplanır. (AVK: m 220).

Tablo 2.10: Karayoluyla Yolcu ve Yük Taşımacılığı Yapan Mükellefler İçin Basitleştirilmiş Vergi Şu Şekilde Tanımlanmıştır

Ulaşım türü	Sadeleştirilmiş verginin Uygulandığı ölçü birimi	Sadeleştirilmiş verginin aylık miktarı (manatla)
Koltuk sayına göre yolcu taşımacılığı (taksiler hariç)	1 oturma yeri için	1,8
Taksi ile yolcu taşımacılığı	1 araç için	9,0
Yük taşıma	Yük kapasitesi için (ton başına)	1,0

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanun

2.5.9. Yerel Vergiler

Yerel vergi (belediye sakinleri vergisi), bu veya benzer mevzuatla belirlenen, belediye kararlarına uygun olarak alınan ve belediye sınırları içinde ödenen bir

vergidir. Yerel verginin (belediye sakinleri vergisi) oranı, Vergi Kanunu tarafından belirlenen sınırlar dahilinde belirlenir. Vergi Kanunu'na göre belediyeler, belirli vergi mükellefi kategorilerini yerel vergilerden tamamen veya kısmen muaf tutmaya ve belediye sınırları içindeki vergi oranını düşürmeye karar verebilirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. VERGİ BİLİNCİ

Vergi bilincinin tanımına ilişkin geniş bir literatür bulunmaktadır, ancak henüz yerleşik bir tanım mevcut değildir. Genel olarak vergi bilinci, bireyin vergi konusundaki farkındalığı ve bu farkındalığın davranışlarına ne ölçüde yansıdığı olarak tanımlanmaktadır. Vergilendirmenin kamusal mal ve hizmetlerin sağlanması açısından önemini bilen mükelleflerin, vergilendirme ile ilgili yükümlülük ve ödevlerini yerine getirme istek ve arzu düzeyine vergi bilinci denir (Teyyare ve Kumbaşı, 2016:4).

Vergi bilinci, bir toplumdaki bireylerin vergi ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmeye istekli olma, vergilerin toplum yararına adil bir şekilde kullanıldığına inanma ve vergi bilincinin kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için gerekli bir kaynak olduğunu bilme derecesidir (Şenyüz, 1994: 83; Akdoğan, 2011: 189). Mükellef bilinci sadece mükellefler tarafından değil, toplumu oluşturan en küçük bireyler tarafından da oluşturulması gereken bir olgudur.

Mükellef bilincinin iyi anlaşıldığı toplumlarda, mükellefler gelirlerinden neden fedakârlık etmeleri gerektiğini bilirlerse vergilendirmeye yönelik davranışlar olumlu yönde değişir (Maciejovsky, Kirchler ve Schwarzenberger, 2007: 689). Vergi bilinci sadece vergi ödeme bilinci olarak değil, aynı zamanda ödenen vergilerin nereye harcandığının kontrolü olarak da algılanmalıdır.

Vergi ödemeye ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmesinde ne kadar istekli olunursa, vergi sisteminin hedeflerine ulaşılması da o kadar kolay olur. Çünkü vergi bilincine sahip bir toplumda vatandaşlar ödedikleri vergilerin nasıl geri döndüğünü, yani nereye harcandığını bilirler ve böylece kendilerinden beklenen vergi yükümlülüklerini yerine getirirler (Yegen, 2013:6).

Vergi ödemek bir vatandaşlık görevi ve kamusal bir yükümlülüktür. Bu nedenle, vergi bilincinin gelişmiş olduğu ülkelerde vatandaşların, bu bilincin ve

yükümlülüklerine ilişkin anlayışın daha az gelişmiş olduğu ülkelere kıyasla, vatandaş olarak vergi ödeme olasılıkları daha yüksektir. (Türk 2011: 213).

3.1. VERGİ BİLİNCİNİN ÖNEMİ

Mükellef bilinci, mükelleflerin ahlaki değerlere ne ölçüde önem verdikleri ile belirlenir (Kumluca, 2003: 94). Mükellef bilinci, bir toplumdaki bireylerin vergi ödemeleriyle ilgili yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki isteklilik düzeyini ifade eder çünkü bu bireyler vergi gelirlerinin kamu hizmetlerinin sağlanması açısından kamu için önemini kavramışlardır. Mükellef bilincine sahip bir toplumda bireyler ödedikleri vergilerin kamu tarafından nereye harcanacağını bilir ve bunun sonucunda vergi ödemelerine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirerek kendilerinden beklenen yükümlülükleri karşılarlar (Organ ve Yegen 2013: 243).

Vergi gelirin devlet için en önemli gelir kaynaklarından biri olduğunun bilincinde olmak ve yükümlülüklerini yerine getirmek için elinden geleni yapmak vergi bilincinin temelini oluşturmaktadır. Bir diğer önemli nokta ise vergi bilincinin sadece mükellef için değil devlet için de önemli olduğudur. Başka bir deyişle, vergi tahsilat kurumlarının mükelleflere yaklaşımı ve personelinin vergi bilinci, toplumda bir bütün olarak vergi bilincinin oluşmasını sağlamaktadır (Torgler, 2004: 4).

Belirli bir toplumda vergi kaçakçılığının azaltılabilmesi için o toplumda vergi bilincinin oluşturulması gerekmektedir. Dolayısıyla, mükelleflerin vergi ödemeye yönelik tutum ve davranışları üzerindeki her türlü olumlu etki devletin vergi gelirlerini artıracaktır. Böylece devlet, kamu hizmetlerini adil ve verimli bir şekilde sunabilecektir.

Mükelleflerin bilinçlendirilmesinde vergi yükünün adil dağılımı, verimlilik, basitlik ve uygulama kolaylığı gibi faktörler göz önünde bulundurulmalıdır (Çınar, 2003: 99).

3.2. VERGİ BİLİNCİNİN OLUŞMASINDA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Mükelleflerin vergi ödeme davranışlarını etkileyen faktörler ile vergi tutumlarının oluşumu arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu faktörler arasında

mükellefler üzerinde olumsuz etkiye sahip olanlar, mükellef tutumlarını zayıflatmakta ve mükellef davranışları üzerinde olumsuz etkiye sahip olmaktadır (Kirchler, Maciejovsky ve Schneider, 2003: 536-537).

Vergi mükelleflerinin tutumlarının oluşmasına bir dizi faktör katkıda bulunur. Bu faktörler arasında halkın devlete olan güveni, vergi sisteminin adil olduğuna dair inanç, vergi denetimlerinin ve cezalarının etkinliği ve kamu harcamalarının etkinliği konusunda şüphe duyulmaması yer almaktadır. (Niemirowski, Baldwin ve Jwearing, 2003: 162).

3.2.1. Kişisel Faktörler

Bu bölümde vergi mükelleflerinin davranışlarını etkileyen faktörler açıklanmaktadır. İlk olarak, vergi mükelleflerinin davranışlarını etkileyen kişisel faktörler incelenmektedir. Bu faktörler arasında mükellef morali, eğitim, devlete bağlılık, ödeme gücü, siyasi tutumlar, gelir düzeyi, cinsiyet, din, ırk, yaş, mali durum ve meslek gibi demografik özellikler yer almaktadır.

3.2.1.1. Demografik Özellikler

Meslek, yaş, cinsiyet, ekonomik durum, ırk ve din, vergilendirmeye ilişkin tutum ve algılarda özel bir yere sahiptir. Ödenecek vergiler ve katlanılacak vergi yükü mükellefin mesleğine göre farklılık göstermektedir. Örneğin işçilerin ödediği vergiler ile mali müşavirlerin ödediği vergiler arasında fark vardır. Aynı geliri elde etmelerine rağmen farklı mesleklere sahiplerse, öznel olarak aynı vergi yüküne sahip olsalar bile 'işle meşgul' olduklarını iddia ederler.

Cinsiyet dağılımı da vergi konusundaki tutumları etkilemektedir. Yapılan anketlerde erkekler kadınlardan daha fazla vergi kaçırılmaktadır. Bu durum, çalışan erkeklerin oranının kadınlardan daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Potansiyel vergi mükellefleri olan üniversite öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla vergi bilincine sahip olduğu görülmüştür.

Yaş faktörü üzerine yapılan çalışmalar, özellikle gençlerin işi bırakarak ya da yavaşlatarak dolaylı yoldan vergi ödemekten kaçınmak istemedikleri için vergiye tam uyumlu olmadıklarını göstermektedir. Öte yandan, vergi ödemenin ikame etkisi nedeniyle orta ve ileri yaş gruplarının vergi ödeme konusunda daha uyumlu olduğu gözlemlenmiştir. Birbiriyle örtüşen seçmen sayıları, evli kişilerin vergi kaçırma olasılığının bekarlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Evli insanların daha fazla sorumlulukları vardır ve gelirlerinin azalması ihtimaline katlanamazlar. Harcanabilir gelirlerinin azaldığını gördüklerinde, daha fazla vergi ödemeye daha az istekli olurlar.

Vergilendirmeye yönelik tutum ve davranışları etkileyen bir diğer faktör de dini inançlardır. Örneğin, İslami yükümlülüklerden biri zekat ödemektir. Zekat ödemek sadece dini bir emir değildir, aynı zamanda Müslümanlar için de önemlidir. Devlet tarafından alınan vergilerin dini referanslarla hiçbir ilgisi olmadığı unutulmamalıdır. (Aktan ve Çoban, 2006: 151).

3.2.1.2. Vergi Ödeme Gücünün Etkinliği

Vergi ödeme kapasitesi, bireyin sahip olduğu parasal gücü gösteren servet, gelir ve harcamalarına göre ortaya çıkmaktadır. O halde vergi ödeme kapasitesi, bir kişinin gelirinin kendisi ve ailesi için asgari bir yaşam ve geçim sağlamaya yetecek miktarı aşan tutarıdır (Aktan vd., 2006: 139).

Toplumda yaşayan tüm insanlar farklı gelir düzeylerine sahiptir. Bu durum Anayasa'nın 73. maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir. 'Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür'. Böylece Anayasa, vergilerin ödeme gücüne göre alınmasını güvence altına almaktadır. Bu ayırım vergi adaleti açısından da önemlidir (Kumluca, 2003: 93).

Bazı ekonomistler (maliye akademisyenleri) vergi ödeme gücünün ölçüsü olarak gelir yerine tüketim harcamalarının kullanılmasını tercih etmektedir. Gerekçe, tüketim harcamalarının gelir üzerinden vergilendirmeye göre daha adil ve gerçekçi sonuçlar vermesidir (Slemord, 1985: 236).

Vergi mükelleflerinin ödeme güçlerini dikkate alan uygulamalar, mükelleflerin vergi ödemeleri gerektiği konusundaki farkındalıklarını arttırmak için de mevcuttur. Gelir, sermaye ve tüketimin ayrı ayrı vergilendirilmesi, muafiyet ve istisnalar, asgari yaşam maliyeti, sabit oranda vergilendirme, artan oranlı vergi oranları - bu uygulamalar ödeme gücüne göre vergilendirmeye yardımcı olan araçlardır. (Scholz ve Pinney, 1995: 510).

3.2.1.3. Vergi Ahlakı (Etiği)

Vergi bilincini etkileyen temel faktörlerden biri vergi ahlakıdır. Vergi ahlakının gelişmiş olduğu toplumlarda mükellefler vergi ödeme yükümlülüğünün sadece mali bir eylem olmadığı farkındadırlar. Vergi ahlakı ve vergi bilinci, vergilerin topluma faydalı kamu hizmetleri sağlamak için kullanılması gerektiğini bilen devlete ve vergi yükümlülüklerini yerine getirmedikleri zaman bunu sorgulayan ve vicdanen açıklayan mükelleflere mahsustur (Barber ve Odeman, 2003: 440-442).

Mükellef ahlakı, devlet ile mükellef arasındaki ilişkiyi dengeleyen ve mükellefin vergi yükümlülüklerini zamanında yerine getirmesine dayanan bir davranıştır (Song ve Yarbrough, 1978: 444; Tosuner ve Demir, 2008: 356).

Vergi bilinci ve morali, vergi yükümlülüklerini yerine getirmekten sorumlu olan mükelleflerin davranışlarını etkileyen önemli kişisel faktörlerdir. Vergi moralinin oluşmasında önemli olan faktörlerin vergi bilinci için de etkili olduğu bir gerçektir. Özellikle vergi ödeme etkinliğinin artırılması ve vergi kayıplarının önlenmesi gerekmektedir (Trogler, 2004: 3). Türkiye'de vergilendirme sürecinde yaşanan sorunların önemli bir nedeni vergi moralinin düşük olmasıdır (Tunçer, 2002b: 103). Ayrıca vergi kültürü de vergi ahlakının şekillenmesinde rol oynamalıdır. Örneğin, iki farklı ülke tanımlanırsa, bu toplumdaki bireylerin vergi ahlakı farklılık gösterecektir.

Vergi mükelleflerinin vergi ödeme davranışlarını etkilediği için vergi ahlakı üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Örneğin Saruç ve Sağbaş (2003: 93-94) tarafından yapılan bir çalışmada vergi ahlakının vergi ödeme davranışını etkilediği gözlemlenmiştir. Bu çalışmada, kadınların vergi ahlakının erkeklerden daha yüksek

olduğu ve aynı zamanda yüksek eğitimli kişilerin vergi ahlakının da daha yüksek olduğu görülmüştür.

Savaşan ve Odabaş'ın (2005: 25) bulgularına göre, katılımcıların %85'i vergi açıklarının ve vergi kaçakçılığının vergi ödeme morali eksikliğinden kaynaklandığına inanmaktadır.

Yüksek vergi ödeme moraline sahip kişiler vergi ödemekten zevk alırken, düşük vergi ödeme moraline sahip kişiler vergi ödememek için her türlü usulsüzlüğü normal karşılamaktadır (Şenyüz, 1995: 32).

Vergi bilinci ve vergi ödeme morali vergi ödemede çok önemli bir rol oynamaktadır. Vergi uygulamalarının mükellefler aleyhine değiştirilmesi, mükelleflerin bu kavramlara karşı duyarlı hale gelmelerini engellemektedir. Vergi ihlallerinin en önemli nedeni mükelleflerin vergi bilinci ve vergi ahlakının yeterince içselleştirilmemiş olmasıdır (Eradr ve Feinstein, 1994: 16-18).

Vergi bilinci ve vergi ahlakı yeterince oluşmadığı için vergi gelirleri verimsizdir. Vergi gelirlerinin etkinliği, toplumdaki vergi ahlakı ve vergi bilincinin düzeyi ile doğru orantılıdır (Dülgeroğlu, 1975: 242).

Bu faktörlerin yanı sıra çevresel faktörler de mükelleflerin vergi ahlakının şekillenmesinde önemlidir. Mükellefler içinde yaşadıkları sosyal çevreden de etkilenmektedirler. Devlete olan güvenin sarsıldığı bir ortamda, bireylerin birbirlerini etkilemesiyle vergiye karşı önyargılı davranışlar artar. (Gökbunar vd., 1998: 81).

3.2.1.4. Subjektif Vergi Yükü

Vergi yükü kavramı, bireylerin hissettiği ekonomik ve psikolojik baskıdır ve mükellefin özel koşullarına, gelirine, tercihlerine ve kararlarına bağlıdır. Vergi yükü, mükellefin gelirinde ve ekonomik değerinde meydana gelen azalmanın neden olduğu fedakarlık ve refah kaybının derecesine göre belirlenir (Çoban, 2004: 25).

Dolayısıyla vergi yükü, ödenen vergi miktarı ile orantılıdır. Örneğin, ödenen vergi miktarındaki bir artış vergi yükünü artırırken, ödenen vergi miktarındaki bir azalış vergi yükünü azaltır. Öte yandan, ödenen vergi miktarı üzerindeki vergi

oranlarından kaynaklanan vergi yükü, ödeme gücü ile ters orantılı olabilir. Eğer vergi oranı artan oranlı ise mükellefin ödeme gücü artarken vergi yükü azalmakta, ödeme gücü azalırken vergi yükü artmaktadır (Çoban, 2004: 24).

Vergi yüküne ilişkin algılamalardaki farklılıklar mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını etkilemektedir. Özellikle vergi yükünü yüksek olarak algılayan mükelleflerin davranışları, vergi yükünü normal olarak algılayan mükelleflerin davranışlarından farklılık göstermektedir. Vergi yükündeki bu eşitsizlik, vergi bilincini ve vergiye gönüllü uyumu azaltan bir faktördür (Tunçer, 2002b: 104). Vergi mükelleflerinin gelirleri de azalır, dolayısıyla vergi mükelleflerinin hissettiği ağırlık sübjektif bir vergi yüküdür. (User, 1992b: 62).

3.2.1.5. Eğitim ve Öğretim Düzeyi

Vergi bilincinin şekillendirilmesinde eğitimin rolü çok önemlidir. Daha da önemlisi, vergi bilincinin toplumun geneline yayılabilmesi için eğitimin toplumun en genç üyeleri olan çocuklardan başlaması gerekmektedir. Vergi bilinci, bugünün çocukları yarının gençleridir sloganıyla gelecek nesillere aktarılmalıdır (Şenyüz, 1994: 83).

Eğitim düzeyi yüksek olan mükellefler vergi kanunlarında yapılan değişiklikleri daha çabuk anlar ve bunlara daha kolay uyum sağlarlar. Eğitilmiş mükellefler vergilendirmenin ekonomik amacını bilirler ve yüksek bir farkındalık düzeyine sahiptirler. Bu farkındalık aynı zamanda vergiden kaçınma eğilimini de azaltmaktadır (Kaya, 2018: 83).

Birçok çalışmada gönüllü vergi ödeme ile eğitim düzeyi arasında doğru orantılı bir ilişki gözlemlenebilmektedir. Diğer bir deyişle, eğitim seviyesi yükseldikçe vergiye gönüllü uyumun da artması beklenmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan toplumlarda vergi uyumu daha yüksektir. Ancak benzer eğitim düzeyine sahip toplumlarda, hukuk sistemindeki boşluklar nedeniyle vergi gelirleri azalmaktadır (Demir, 2009: 9).

Özellikle vergi eğitiminin erken yaşlardan itibaren verilmesi vergi bilincine sahip vatandaşların yetişmesini sağlayabilir (Çiçek vd., 2008: 35). Vergi eğitimine

evde başlamak faydalı olabilir. Bu sayede eğitimli ve bilgili bir kamuoyu vergilendirmeye karşı olumsuz bir tutum sergilememiş olur.

3.2.1.6. Devlete Olan Bağlılık

Vergiler devletin ana bütçesini oluşturur ve devlet için büyük önem taşır. Devlete bağlılık, mükelleflerin vergilendirme konusundaki tutumlarını şekillendirmede önemli bir göstergedir. Vergi mükelleflerinin devleti bir vergi otoritesi olarak algılamaları, vergi ödeme davranışlarını etkileyen bir diğer faktördür. Genel olarak vatandaşlar devleti soyut bir kavram olarak algılamakta ve devlet hakkındaki fikirlerini somut olaylar üzerinden değerlendirmektedir (Aktan ve Çoban, 2006: 151).

Vergi ödeme davranışının olduğu toplumlarda kamu hizmetlerinin etkinliği artar ve devlete güven sağlanır. Birçok çalışma, vatandaşların devlete bağlılıklarının ve vergiyi bir yük olarak görseler bile bir vatandaşlık görevi olarak kabul ettiklerini göstermiştir.

Devlete güvenin sarsıldığı bir ortamda ise tam tersi bir durum ortaya çıkar. Bireyler birbirlerini etkiler ve vergiye karşı önyargılı davranışlar artar. (Gökbunar vd., 1998: 81).

3.2.1.7. Gelir Düzeyi

Bilindiği üzere, farklı bireyler farklı gelir ve servet düzeylerine sahiptir. Vergi sisteminin önemli bir yönü, ödeme gücüne göre adil bir vergi sistemi oluşturmaktır. Mükelleflerin gelir düzeylerine göre vergilendirme yaklaşımı üzerine çok sayıda araştırma yapılmıştır. Mükelleflerin gelir düzeyi arttıkça vergi kaçırma eğilimlerinin de arttığı sonucuna varılmıştır (Kumluca, 2003: 93).

Vergi ödeme gücünün nasıl ve ne şekilde belirlendiğini tespit etmek yeterli değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi gelir düzeyleri kişiden kişiye değişmekte ve buna göre vergilendirme yapılması mükelleflerin vergiye karşı olumsuz düşünce ve davranışlarını en aza indirmede etkili olabilmektedir (Demir, 2009: 9).

Yüksek gelir düzeyindeki mükellefler gelirleri arttıkça daha fazla vergi öderler. Sonuç olarak, düşük gelirlilere göre vergi kaçırma olasılıkları daha yüksektir. (Tuay ve Güvenç, 2007: 21).

3.2.1.8. Mükellefin Diğer Mükelleflere Bakış Açısı

Vergi mükelleflerinin vergi yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki tutum ve davranışları, diğer vergi mükelleflerinin tutum ve davranışlarını etkiler.

Bu konuyu şu şekilde ele alalım: aynı gelir düzeyindeki bazı mükellefler vergilerini tam olarak ödemezlerse, bu durum vergilerini tam olarak ödeyen nüfusun diğer bir kısmı üzerinde olumsuz bir etki yaratacaktır. Örneğin, vergilerini doğru bir şekilde tam olarak ödeyenler, vergilerini ödemeyenlerden olumsuz etkilenir. Özellikle vergisini tam olarak ödememiş bireylere yönelik af gibi uygulamalar, vergisini tam olarak ödeyenlerin kendilerini kötü hissetmelerine neden olabilir (Feldstien, 2008: 21).

Bu konuda yapılan araştırmalar, mükelleften mükellefe bakış açılarının önemli olduğunu ve gerçek sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Örneğin, Scholz ve Lubell'in (1998: 415) ABD'de 299 kişiyle yaptığı anket, vergi mükellefleri tarafından sağlanan karşılıklı güvenin yanı sıra hükümet tarafından sağlanan güvenin de vergi gelirlerini artıran bir faktör olarak görüldüğünü ortaya koymuştur.

3.2.1.9. Mükelleflerin Kamu Harcamalarına Bakışı

Mükelleflerin vergilere yönelik davranışlarını etkileyen bir diğer konu da devlet harcamalarına ilişkin durumdur. Devlet tarafından toplanan vergilerin ne ölçüde anlamlı ve gerekli bir şekilde harcandığı sadece vergi mükelleflerini değil, aynı zamanda mal ve hizmetlerden yararlananları da ilgilendirmektedir.

Vergi mükellefleri, devletin mal ve hizmet sunumunda israf ve savurganlık yapıp yapmadığına dikkat eder ve devletin böyle bir tutum benimseyip benimsemediğini izler. Böyle durumlarda mükelleflerin vergi ödeme istekleri olumsuz etkilenmektedir (Finkelstein, 2007:50).

Gerçek ve Yüce (1998: 24) tarafından yapılan bir araştırmada, vergi mükelleflerinin çoğu devlet hizmetlerinden yararlanmadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kamu harcamalarında israf olduğunu ve bu israfın azaltılması gerektiğini belirtmişlerdir. Mükelleflerin mali olarak sömürüldüklerini görmeleri veya düşünmeleri vergi ödeme davranışlarını etkilemektedir (Tunçer, 2002b: 100).

Devletin yaptığı harcamaların miktarı, yeri ve şekli mükellef ile devlet arasındaki güven ilişkisini tazeler. Bu da mükelleflerin tutumları üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. (Kirchler vd., 2003: 55).

3.2.2. Çevresel Faktörler

Bireyin mükellef bilincinin ve mükellef moralinin belirleyicilerinden biri de çevresel faktörlerdir. Çünkü bireyin mükellef bilinci için sadece kişisel faktörlerin geçerli olduğunu varsaymak hatalı ve eksik bir yaklaşımdır. Mükellef davranışlarının daha doğru analizi ve açıklanması çevresel ve kişisel faktörlerin birlikte değerlendirilmesiyle sağlanabileceğinden, vergi idaresi ve vergi sisteminden kaynaklanabilecek faktörleri inceleyeceğiz ve bunları çevresel faktörler olarak adlandıracacağız.

Çevresel faktörler mükelleflerin vergi moralini şekillendirmede önemlidir. Mükellefler sadece içinde yaşadıkları sosyal çevreden etkilenmezler (Gökbunar vd., 1998: 81).

3.2.2.1. Vergi Afları

Bilindiği gibi af, genellikle suçun işlendiği olayın unutulması anlamına gelmektedir. Vergi kanunlarına karşı suç işleyen kişilere uygulanan yaptırımlar mali af olarak bilinmektedir (Keleş, 2002: 76-77).

Vergi affı, özellikle ekonomik, mali veya siyasi krizlerden sonra devlet tarafından başvuru olan bir yöntemdir. Bu yolla kısa vadeli gelir kaynakları güvence altına alınabilir.

Vergi afları, kısa vadede vergi gelirlerini artırmak için ekonomik nedenlere dayanır. Hukuki, siyasi, idari ya da etnik nedenlere de dayanabilir. Vergi affı toplumun

bir kesimi tarafından olumlu, diğer bir kesimi tarafından ise olumsuz algılanabilir (Savaşan, 2006: 41-44).

Vergi affı, vergi kanunlarını ihlal edenlere devlet tarafından uygulanan idari ve yasal yaptırımların kaldırılması ve alacaklardan vazgeçilmesidir.

Şu ya da bu nedenle, bazı insanlar vergi affının hem gerekli hem de faydalı olduğunu düşünmektedir. Zira geçmişte bilerek ve isteyerek vergi ödemekten kaçınan mükelleflerin ya da vergisini zamanında ödemediği için pişmanlık duyan dürüst mükelleflerin vergi sistemi kapsamında vergilerini yeniden ödemelerine olanak sağladığına inanılmaktadır. Bu af sonucunda sistemdeki mükelleflerin vergi bilincini ve vergi moralini artırmaya yönelik fırsatlar sağlanmaktadır.

Nitekim vergi bilinci ve vergi morali yüksek olan mükellefler vergi affı sonrasında kendilerini aldatılmış hissedebilirler. Çünkü gelirlerinin bir kısmını devlete vergi olarak ödedikleri halde vergi affından yararlanan kişileri gördüklerinde kendilerine haksızlık yapıldığını düşünmekte ve vergi ödeme konusunda daha az istekli olmaktadır. Aynı zamanda mükellefler yeni bir af beklentisine girebilir ve buna göre hareket edebilirler. Başka bir deyişle, vergi affı uygulandığında, daha önce dürüst olan mükellefler vergi ödeme konusundaki dürüstlüklerini kaybeder ve gelecekteki vergi aflarını beklemeye başlarlar. (Torgler ve Schaltegger, 2005: 406).

3.2.2.2. Vergi Adaleti

İyi bir vergi sistemi için vergilendirme ilkelerinden biri de adalet ilkesidir. Adalet kavramı mutlak değildir. Vergi adaletinde de geçerlidir. Bazı insanlar adil bir dağıtım isterken, diğerleri kendi çıkarlarını koruyan hakkaniyetli bir dağıtım isterler (Gencel, 2005: 150).

Vergi yükünün mükellefler arasında adil dağılımı vergi adaleti olarak bilinir. Vergi mükelleflerinin ödeme güçlerine ve kamu hizmetlerinden yararlanma derecelerine göre vergilendirildikleri bir vergi sistemi adildir. Vergi adaletini sağlamak için vergiler eşit mükelleflere eşit, eşit olmayan mükelleflere ise ödeme güçlerine göre ayrımcı bir şekilde uygulanmalıdır.

Vergi yükünün eşit dağılımı ve adil bir vergi sisteminin varlığı mükelleflerin vergiye uyumunu garanti altına alan unsurlardan bazılarıdır. Vergi muafiyetleri veya ayrıcalıklı muamele gibi uygulamalarla bazı gruplara veya mükelleflere ayrıcalık tanınması, yani diğer mükelleflere ağır vergi yükü yüklenmesi, sosyal açıdan istenmeyen durumlara yol açabilir. Vergilerin adil dağıtılmadığına inanan mükelleflerin vergiden kaçınma, vergiyi reddetme ve vergi kaçırma gibi pasif davranışlarda bulunma eğiliminde oldukları da unutulmamalıdır (Tunay ve Güvenç, 2007: 28). Vergi adaleti kavramı iki kategoriye ayrılabilir. Yani, dağıtımsal adalet ve prosedürel adalet. Tahsis edici adalet, vergi yükünün mükellefler arasında nasıl dağıtıldığına odaklanır. Dağıtımsal adaletin amacı, subjektif vergi yükünün adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktır. Usul adaleti, vergi mükelleflerinin vergilendirme sürecinin adil olduğuna dair algılarıdır. Burada amaç bürokrasi ve kırtasiyeciliğin en aza indirilmesi, hizmetlerin etkinliğinin artırılması ve ayrımcılığın ortadan kaldırılmasıdır (Aktan ve Çoban, 2006: 142-145).

3.2.2.3. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı ve Mevzuatın Sık Değiştirilmesi

Vergi sisteminin yapısı, mükelleflerin vergi davranışlarında etkili olan bir diğer faktördür. Basit ve anlaşılır bir vergi sistemi mükelleflerin yasalara uymasına yardımcı olur. Vergi yapısı karmaşıksa, mükelleflerin vergiye uyma ve doğru vergi beyannamesi verme olasılığı daha düşüktür. Vergi sisteminin karmaşık olması durumunda idari maliyetler artarken, başka bir uzmanın yardımını almak açısından da ek maliyetler ortaya çıkmaktadır (Demir, 2008: 85).

Vergi psikolojisi açısından vergi mevzuatının kalıcılığı çok önemlidir. Diğer bir deyişle, uzun yıllardır uygulanan vergiler, mükelleflerin vergiye karşı tepkilerini azaltmaktadır. Vergi sistemindeki yeni değişiklikler, mükelleflerin mevzuatın yeni düzenlemelerini takip etmelerini ve uygulamalarını zorlaştırmakta ve yeni vergiye hemen uyum sağlayamamaktadırlar (Şenyüz, 1995: 100). "Vergi sistemindeki sürekli değişiklikler mükelleflerin vergi psikolojisini olumsuz etkilemekte, yeni uygulamalara direnç göstermelerine neden olmaktadır" (Şenyüz, 1995: 100).

Bir başka açıdan bakıldığında, vergi mevzuatında sık sık yapılan değişiklikler, vergi yapısını daha karmaşık hale getirerek vergi mevzuatına uymanın maliyetini artırmaktadır (Kaynar, 2007: 44).

18. yüzyıl. Adam Smith'in Ulusların Zenginliği adlı eseri, verginin kesinliği ilkesine atıfta bulunmakta ve vergi mükelleflerinin vergi miktarını, ne zaman ve nasıl ödeyeceklerini önceden bilmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Vergi mevzuatında sık sık yapılan değişiklikler verginin kesinliği ilkesinden sapmalara yol açmaktadır. Vergi mükellefleri vergi yükümlülüklerini yerine getirirken tereddüt yaşayabilmektedir. Örneğin, vergi formlarını doldurmakta sorun yaşayan mükellefler istemeden de olsa uyumsuzluğa neden olabilmektedir. Buna ek olarak, bazı mükellefler vergi kanunundaki değişikliklerin arkasına saklanarak vergi kaçırma veya vergiden kaçınma yoluna gidebilmektedir. Sonuç olarak, her iki durumda da vergi kanunu değişiklikleri vergilendirme üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir (Tuay ve Güvenç, 2007: 31).

Her ne kadar kısa aralıklarla değiştirilen vergi kanunları mükelleflerin vergiye yönelik görüş ve davranışlarını olumsuz etkilese de, bu durum vergi kanunlarının uzun süreler boyunca değiştirilmemesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Çünkü vergi mevzuatının ülkenin sosyo-ekonomik durumundaki değişikliklere yanıt olarak ve diğer ülkelerin mali mevzuatıyla eşgüdüm içinde değiştirilmesi doğaldır (Karatoş, 2009: 82).

3.2.2.4. Vergi İdaresinin Etkinliği

Vergi psikolojisini belirleyen unsurlardan biri de vergi idaresinin etkinliğidir. Devlet vergilendirme sürecinde belirli bir başarı düzeyine ulaşmak istiyorsa, vergi mevzuatının yanı sıra mevcut yasaların işlerliğini de yönetmeli ve yasalara uygun olarak uygulanmasını sağlamalıdır. Sadece kanunlarda yazılı olan ancak fiilen uygulanmayan vergi kanunları mükellefler tarafından kabul görmemekte ve olumsuz tutum ve davranışlara neden olmaktadır (Doğanyigit, 1993'ten aktaran Başdağ, 2017: 80).

Vergi idaresi yetkilileri, mükelleflerin bakış açısını dikkate alır ve mükelleflere karşı dürüst ve doğru davranırlarsa, mükelleflerin vergiye ve vergi idaresine karşı

önyargılı olmalarını engelleyebilirler. Vergi idaresinin etkinliği de mükelleflerin doğru takibi ile sağlanır. Mükelleflerin yakından izlenmesi denetimlerin etkinliğini artırabilir ve vergi kayıplarını önleyebilir (Aydemir, 2013: 44).

3.2.2.5. Vergi Denetimlerinin Etkinliği

Devlet, vergi gelirlerinin bir aracı olan vergilerin tam, eksiksiz ve zamanında toplanmasını amaçlar. Denetimler bu amaç için gereklidir. Denetimler sonucunda mükelleflerin hakları da güvence altına alınmış olur.

Günümüz vergi sistemi büyük ölçüde beyana dayanmaktadır. Mükellefler tarafından verilen beyannameler, beyan edilen ve tarh edilen vergiler hakkında idareyi bilgilendirir. Etkin bir vergi denetimi için beyana dayalı bu bildirim gerçeği yansıtmaması büyük önem taşıyor. Mükelleflerin geçmiş yıllara ait işlemlerinin denetlenmesi, vergi kaybına yol açacak işlemlerin hemen ortaya çıkmamasına neden olmakta, bu da etkin olmayan ve yetersiz bir vergi denetim rejimine işaret etmektedir. Geçmiş belge ve defterlerdeki eksiklik ve hataların sonraki denetimlerde tespit edilmesi çok zordur.

Devletin vergi denetimleri yapmasının temel nedeni, vergileri eksik beyan edenleri ya da vergi ödemeyerek zarara uğrayanları tespit etmektir. Vergi denetimlerinin önemli bir yönü de etkili olmalarıdır. Etkili vergi incelemeleri, mükelleflerin ortaya çıkarılma olasılığını artırır ve mükelleflerin vergi adaleti algıları üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Turhan, 1993: 220). Mükelleflerin bakış açıları vergi denetimlerinin sıklığından da etkilenmektedir. Çünkü mükellefler vergi denetimi sonucunda yakalanma olasılığını göz önünde bulundurmakta ve buna göre vergi önlemleri almaktadır. Vergi denetimlerinin ağır ve yakalanma riskinin yüksek olduğu durumlarda, mükelleflerin işledikleri suçun cezasını bildiklerini varsayarak yüksek vergi moralini korumaları beklenir.

Vergi denetimlerinin zamanlaması da bir faktördür. Uyumsuzluk ancak incelenen dönemin ilerleyen zamanlarında ortaya çıkmaktadır. İncelenen dönemdeki uyumsuzluğun yanı sıra, farklı dönemlerde de uyumsuzluk olabilir. Geçmişteki vergi

uyumsuzlukları sadece vergilerle değil cezalarla da düzenlenecektir (Biberoğlu, 2006: 41).

Vergi denetimlerinin vergi kaçakçılığını önlemek, ek gelir sağlamak, vergi bilincini artırmak ve gelir dağılımında adaleti sağlamak gibi birçok amacı vardır. Ancak vergi denetimlerinin temel amacı, mükelleflerin yürürlükteki mali düzenlemelere uyumunu kontrol etmek ve denetlenmeyen kişilerin de her an denetlenebilmesi olanağını yaratarak caydırıcı bir etki yaratmaktır. Bu konuda yapılan çalışmalar, mükelleflerin denetimin önemini farkında oldukları ve denetlenme ihtimalinin bile vergi beyannameleri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucuna varmaktadır (Demir, 2008: 88).

"Ülkemizdeki vergi mükellefi sayısı, bu mükelleflerin beyanlarını denetlemekle yükümlü denetim elemanı sayısı ve yıllık vergi denetimi sayısı incelendiğinde, beyan usulünün başarılı ya da başarısız olmasının mükelleflerin vergi ödeme bilincine bağlı olduğu sonucuna varılmaktadır" (Sürmen, 1992: 2627). 'Çünkü ülkemizde vergi denetim elemanı sayısı vergi denetimleri için yeterli değildir. Denetim elemanı sayısının az olması denetim oranının da düşük olması sonucunu doğurmaktadır. Son birkaç yılda yapılan anketler denetim oranının düşük olduğunu göstermektedir. Bir araştırmada 100 vergi mükellefinden sadece üçü vergi denetimine tabi tutulmuştur. Ülkemizde vergi denetim oranının düşük olması vergilendirme üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Mükelleflerin vergi bilinci bu açıdan önemlidir. Çünkü bilinçli bir mükellef görev ve sorumluluklarını tam olarak yerine getirir. Dolayısıyla başarılı bir vergilendirme, vergi mükelleflerinin vergi konusunda daha bilinçli olmalarını gerektirir.(Yegen. 2013: 5-6).

3.2.2.6. Vergi Oranları

Devletin vergi gelirlerini artırmak için kullandığı yöntemlerden biri vergi oranlarını artırmaktır. Bu yöntem vergi mükellefleri için dezavantajlıdır. Çünkü vergi oranlarının artırılması, borçlanılan vergi miktarının artmasına ve yükümlülüklerde önemli bir artışa yol açmaktadır.

Türkiye'de vergi denetimlerinin yetersiz olması nedeniyle, Hükümet vergi gelirlerini artırmak için ya vergi oranlarını artırmış ya da yeni vergiler getirmiştir. Vergi oranlarının artırılması vergi mükellefleri için külfetlidir. Bu durum mükelleflerin vergilendirme algıları üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Marjinal vergi oranının düşürülmesi, beyan edilen vergi miktarının artmasına ve vergi tabanının genişlemesine yol açmaktadır.

Mükellefin vergi algısı ile vergi oranı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Çünkü vergi oranlarındaki bir değişiklik daha ağır veya daha hafif bir vergi yüküne yol açabilir. Daha ağır bir vergi yükü harcanabilir geliri azaltır ve vergi mükelleflerinin eski servetlerini geri kazanmak için daha fazla çalışmak zorunda kalmaları psikolojik tatminsizliğe yol açar. Bu tür bir hayal kırıklığı vergi mükelleflerinin vergiden kaçınma ve vergi kaçırmayı düşünmelerine yol açabilir. Diğer bir deyişle, mükelleflerin vergi oranlarına ilişkin görüşleri vergiye gönüllü uyumlarını yakından etkilemektedir (Tuay ve Güvenç, 2007: 32).

Mükelleflerin vergilere karşı tepkileri, vergi oranlarına ilişkin görüşlerine bağlıdır. Vergi oranını uygun ya da makul bulanlar vergiye olumlu tepki verirken, vergi oranını yüksek bulanlar vergiye olumsuz tepki verebilmektedir (Biberoğlu, 2006: 39).

Vergi kaçakçılığının önemli bir nedeni yüksek vergi oranlarıdır. Aynı zamanda bu koşullar vergi kaçakçılığını teşvik etmektedir. Bu tür durumlar vergi tabanını aşındırırken, gelir kayıplarına da neden olmaktadır.

3.2.2.7. Vergi Cezaları

Vergi cezaları, ilk etapta, vergi mükelleflerinin vergi kaçırmasını önlemek için tasarlanmıştır. Cezalar para veya hapis cezası şeklinde olabilir. Cezalardan korkan mükellefler bu baskı yoluyla vergi yükümlülüklerini yerine getirmeyi tercih ederler. Vergi mükelleflerinin vergi suçu işledikleri için cezalandırılmadıkları, ancak vergi suçlarının denetimler yoluyla ortaya çıkarılması gerektiği unutulmamalıdır.

Bireylerin vergi suçlarını ne ölçüde ortaya çıkaracakları, vergi cezalarının etkinliğine bağlıdır. Mükellefler ne kadar vergiye tabi gelir beyan edeceklerine ve ne

kadar vergi kaçıracaklarına, yakalanma olasılığını ve denetimlerin etkinliği yoluyla cezaların etkinliğini dikkate alarak karar verirler. Suç ve cezaların etkin olduğu bir vergi sisteminde bireyler tüm gelirlerini beyan etmeyi tercih edeceklerdir. Cezaların etkinliği, vergi adaletinin sağlandığına dair inancın artmasıyla birlikte bireylerin vergiye gönüllü uyumunu da artıracaktır (Aktan ve Çoban, 2006: 137-157).

Beyan etmeme durumlarında mahkemeler sadece mali cezalar değil hapis cezası da uygulamaktadır. Cezalar sadece vergi mükellefine değil, aynı zamanda suça iştirak eden ve vergi kanunu kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmeyen vergi memurlarına, yasal vergi temsilcilerine ve diğer görevlilere de uygulanır. Cezalar aynı zamanda vergi mükelleflerini ve vergi sorumlularını vergi ödemekten caydırıcı etkiye sahiptir.

3.2.3. Vergi Psikolojisi

Vergiler, devletin sorumluluklarını yerine getirmek ve belirli ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmak için kullandığı en önemli mali araçlardan biridir. Vergiler, mükellefler üzerinde diğer mali araçlara göre daha doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu nedenle mükelleflerin vergiye uyumunu daha iyi anlamak ve vergiye karşı tepkilerini benimseyip kontrol edebilmelerini sağlamak için vergilendirmenin psikolojik yönlerine odaklanmak gerekmektedir (Aydoğan, 2017).

Vergi psikolojisi, bireylerin vergilendirme karşısındaki algılarını, tutumlarını ve davranışlarını inceler. Alman G. Schmolders, vergi ve insan psikolojisi arasındaki ilişkiyi analiz eden önde gelen taksonomistlerden biridir. Almanya'da vergi psikolojisi alanındaki araştırmalar Schmolders liderliğindeki bir grup taksonomist tarafından yürütülmüştür. Daha sonra, hem Avrupa'da hem de ABD'de, özellikle 1970'lerden bu yana, vergi psikolojisi alanındaki araştırmalar aşağıdakileri göstermiştir (Aktan, 2012)

3.2.3.1. Vergi Psikolojisinin Amaçları

Küreselleşmiş bir dünyada vergi psikolojisinin hedefleri şunlardır:

- Vergi politikasının etkinliğinin artırılması
- Sosyal ilişkilerin düzenlenmesi

- Entegrasyonu teşvik etmek.

Vergi psikolojisinin amaçları, vergi uyumunu teşvik etmek, vergi politikasını daha verimli hale getirmek ve aynı zamanda sosyal ilişkileri koordine etmek olarak tanımlanabilir (Demirtaş, 2017: 16).

3.2.3.2. Vergi Uyumunu Kolaylaştırma Amacı

Vergi psikolojisinin temel amaçlarından biri, mükelleflerin vergilerini kendi rızaları doğrultusunda tam ve zamanında ödemelerini sağlamaktır. Vergisel yükümlülüklerin zamanında ve doğru bir şekilde yerine getirilmesi olarak tanımlanan vergi uyumu, beyannamenin verildiği tarihte yürürlükte bulunan vergi kanunları, yönetmelikler ve yargı kararlarına uygun olarak vergi yükümlülüklerinin beyanname üzerinde açıkça gösterilmesini ve beyannamenin gerekli olduğu hallerde zamanında verilmesini ifade etmektedir (Kaynar Bilgin, 2011: 260; Çiçek vd.2008:33)

Devletin mali bir yükümlülüğü olan vergilerin doğru ve sağlıklı bir şekilde toplanabilmesi için mükelleflerle yakın ilişkiler kurulması ve mükelleflerin vergiye karşı tutumlarının araştırılması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, vergi idaresi mükellefin vergiye ve idareye karşı tutumunu bilerek mükellefle sağlıklı bir ilişki kurabilir (İpek ve Kaynar, 2009: 179).

3.2.3.3. Vergi Politikalarını Verimli Kılma Amacı

Vergiler, devletin kamu hizmetlerini finanse edebilmesi için en önemli gelir kaynaklarından biridir. Vergi politikasının etkin bir şekilde uygulanma derecesi, devletin hedeflerini gerçekleştirmesi üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir (Demirtaş, 2017: 17).

Devletin vergi toplamada başarılı olabilmesi için vergi mükelleflerinin davranışlarını öngörmesinin yanı sıra onlara çeşitli ekonomik faydalar da sağlaması gerekir. Vergi sistemindeki olumsuz tepkileri ortadan kaldırmak için eski vergilerin yerini daha elverişli vergilerin alması gerekmektedir (Cansız, 2006: 116).

3.2.3.4. Toplumsal İlişkileri Düzenleme Amacı

Vergi politikası etkin maliye politikası araçlarından biridir. Devletin vergi politikasında yapacağı değişikliklerin toplumsal yapı ile uyumlu olması ve toplumun devlete olan siyasi güveninin sağlanması bu açıdan önemlidir (Demircan, 2004: 533).

3.3. VERGİYE KARŞI GÖSTERİLEN DAVRANIŞ BİÇİMLERİ

İster gerçek ister meşru bir vergi ödemesi olsun, herhangi bir vergi ödemesi yapılmadan önce, vergi ödemesinin mükellef açısından sonuçları dikkate alınır. Vergi ödeme prosedürünün karmaşık bir işlemi daha da zorlaştıran hantal bir mekanizma olduğu, vergi ödemenin neredeyse imkansız olduğu ve vergi mükellefinin vergi uygulamalarına yeterince aşına olmadığı durumlarda, vergi mükellefi vergi idaresi karşısında çaresiz bir konuma düşmektedir. Bu durum vergiden kaçınma ve vergi usullerinden kaçınma gibi olgulara yol açabilir. Yine, vergi mükelleflerinin harekete geçirilmesinde idari görev ve prosedürler kadar vergi hukukunun yapısı ve niteliği ile uyumsuzlukların çözüm hızı da önemlidir (Turhan, 1993: 192).

Vergilendirmenin her mükellef üzerinde vergiden kaçınma, vergi kaçırma, vergi borcu ve vergi grevi gibi etkileri vardır. Mükelleflerin bu etkilere tepki göstermesi doğaldır. Bu tepkiler, mükellefin ekonomik ve sosyal durumuna, verginin türüne ve yapısına, toplumun ekonomik ve hukuki yapısına ve mükellefin eğitim düzeyine bağlıdır (Orhaner, 1997: 167).

3.3.1. Vergiden Kaçınma

Vergiden kaçınma, bir vergi mükellefinin vergi yükümlülüğünü yasalara uygun olarak azaltmasıdır. Mükelleflerin vergiden kaçınması suç teşkil etmez. Çünkü böyle bir tepkide yasalara karşı suç oluşturacak bir itaatsizlik söz konusu değildir (Aktan, Dileyici ve Saraç 2004).

Vergiden kaçınma, vergiyi doğuran olayın gerçekleşmediği varsayımıyla vergi yükünden kaçınma çabasıdır. Vergi hukuku, ilke olarak, bir vergi yükümlülüğünün ortaya çıkmasını vergiyi doğuran olaylara bağlar, dolayısıyla mükellef bu olaylara

veya hukuki durumun gerçekleşmesine kendisi neden olmadığı sürece vergi yükümlülüğü doğmaz (Akdoğan, 2014: 173-174).

Başka bir deyişle vergiden kaçınma, bireylerin vergi kanunlarını ihlal etmeden ve hazineyi zarara uğratmadan vergi yükümlülüklerinden kaçınmasıdır. Mükellefler, kısa vadede vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanarak veya uzun vadede baskı grupları ve lobicilik yoluyla vergi yükümlülüklerini azaltmaya yönelik adımlar atarak vergi yükümlülüklerini meşru bir şekilde azaltabilirler (Çakır vd., 2006:215)

Vergi hukuku, vergi yükümlülüğünün doğmasını vergiyi doğuran olaya bağlar. Bazı kişiler yasalar tarafından vergi dışı bırakılır. Bunun nedeni gelir faktörleri, sosyal ve ekonomik nedenlerdir. Bu durumda, verginin ödenmemesi vergi kaçakçılığı teşkil etmez; aksine, kanun verginin ödenmemesine izin vermektedir.

Mükellef vergi ödemesi veya daha az vergi ödese bile vergiden kaçınma yasadışı değildir. Bu nedenle vergiden kaçınmanın herhangi bir cezası yoktur (Erdem vd., 2015:206)

Vergiden kaçınmanın temelde iki yolu vardır: birincisi, meydana gelebilecek vergiye tabi bir olayla ilgisiz olmayı seçmek; ikincisi ise, meydana gelebilecek vergiye tabi bir olay için vergi ödememeyi seçmek. Bunun bir örneği, bir kişinin emlak vergisi ödememek için mülk edinmekten kaçınmasıdır. İkincisi, vergileri en aza indirmek ya da hiç ödememek için vergi kanunundaki boşluklardan yararlanmaktır. Bu tür vergiden kaçınmaya örnek olarak, bir işletmenin türüne ve yerine vergi yükünü en aza indirecek şekilde veya yakın bir coğrafi bölgede karar verilmesi verilebilir (Akbulut, 2003'ten aktaran Çiçek vd., 2008:52).

Vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı, vergi kayıpları açısından sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır, ancak aynı kavram değildir. Vergi kaçakçılığında, vergi kanununa aykırı bir eylem nedeniyle vergi kaybı söz konusudur. Vergiden kaçınmada ise vergi kanununa aykırı bir davranış söz konusu değildir (Erdem vd., 2015: 206). Vergiden kaçınma, elverişsiz vergi teşviklerinden kaynaklanan bir eylemdir. Daha yüksek vergi oranları, vergiden kaçınmak için daha fazla fırsat olduğundan vergiden kaçınmayı artırabilir. Tersine, daha yüksek vergi oranları,

vergiden kaçınmaya yönelik boşluklar kapatıldığı için emeği azaltabilir. Bu da hem bireysel hem de toplumsal olarak daha düşük refah seviyelerine yol açabilir.(Akdoğan, 2014: 174).

3.3.2. Vergi Kaçakçılığı

Vergi kaçakçılığı, vergi mükellefleri tarafından kullanılan en yaygın ve en etkili müdahale stratejisidir. Genel olarak vergi kaçakçılığı, vergi kanunlarına aykırı olarak vergi yükümlülüklerinin kısmen veya tamamen yerine getirilmemesini ifade eder. Vergi yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi veya eksik yerine getirilmesi, vergilerin zamanında ödenmemesi veya eksik ödenmesi ile sonuçlanmaktadır (Akman, 2011: 221-222).

Başka bir deyişle, vergi kaçakçılığında vergilendirmeye neden olan fiil gerçekleşmekte ve vergi yükümlülüğü doğmaktadır. Ancak, mükellef hukuka aykırı bir fiil işlemekte ve sonuçlarını vergi matrahı dışında gizleyerek vergiyi eksik ödemekte ya da hiç ödememektedir. Vergi kaçakçılığı, mali sonuçları bakımından vergilendirmeye karşı verilen en ağır tepkidir (Erdem vd., 2015:210)

Vergi gelirlerinin azalmasına ek olarak, vergi kaçakçılığı bir ülkenin maliyesi, ekonomisi ve toplumu üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Devletler, vergi kaçakçılığı nedeniyle azalan vergi gelirlerini bütçede belirtilen miktara yükseltmek için yeni vergiler koymakta, vergi oranlarını artırmakta veya borç almaktadır. Bu tür eylemler vergi mükellefleri üzerinde mali baskı yaratabilir (Orhaner, 1997: 168).

Vergi kaçakçılığına örnek olarak şunlar verilebilir. Mükellefler gelirlerinin bir kısmını gizleyerek vergi matrahlarını azaltabilir, defterlerde tahrifat yaparak veya var olmayan kişiler adına hesap açarak yükümlülüklerini artırabilir, defterlerindeki kayıtları silebilir veya silinmesine neden olabilir, defterlerinden yaprak koparabilir, sahte belge kullanabilir veya bu kayıt veya belgelerin incelenmesi istendiğinde kayıt veya belgeleri gizleyebilirler (Çakır vd., 2006: 215). Vergi matrahını azaltabilir, ödenmesi gereken vergi miktarını düşürebilir ya da istenildiğinde bu belgeleri gizleyerek vergi ödemekten kaçınabilirler (Çakır vd., 2006: 215).

Vergi kaçakçılığı üç şekilde önlenabilir.

1. Vergi denetimlerini güçlendirmek ve bir denetim sistemi kurmak,
2. Caydırıcı cezalar uygulamak; ve
3. Vergi moralini ve bilincini yükseltmek.

Vergi kaçakçılığı ekonomistler için ekonomik ve teknik, sosyal bilimciler için ise sosyal bir sorundur (Tosuner ve Demir, 2009: 2).

3.3.3. Tüketim ve Tasarrufu Azaltma

Vergilendirmeye karşı verilen yük tepkilerinden biri de tüketim ve tasarrufları azaltmaktır. Bunun en önemli nedeni yüksek vergi oranlarıdır.

Vergi mükellefleri gelirlerini az da olsa azaltan vergilere doğrudan tasarruf ve tüketimlerinin bir kısmını kısıtlayarak karşılık verirler. Bunu yaparken, refah kayıplarından kaçınmak için minimum fayda ile tasarruf ve tüketimden vazgeçerler.

3.3.4. Üretimi Azaltma

Daha yüksek vergi oranları nedeniyle azalan gelirlerin bir sonucu olarak, insanlar tüketimi azaltmayı tercih edebilir. Bu da zaman içinde üretimde bir azalmaya yol açar. Talep daraldıkça arz seviyesi de daralır. Üretim faaliyetleri üzerindeki vergiler de bir maliyet faktörüdür, dolayısıyla vergiler daha yüksek üretim maliyetlerine ve daha düşük çıktıya yol açar. Yüksek vergilerin üretim maliyetleri ve fiyatlar üzerinde önemli bir etkisi vardır çünkü.

3.3.5. Baskı Gruplarını Harakete Geçirme

Vergi baskısı olarak bilinen olgu, vergi ödemenin bireyin düşünce ve davranışları üzerindeki etkisi olarak anlaşılmaktadır. Vergi ödemeleri zorunlu olduğu için, vergi ödemelerinin kuruluşlar ve bireyler üzerinde olumsuz bir etkisi vardır. Bu etkinin derecesi vergi oranı ve ödenen vergi miktarı ile doğrudan ilişkilidir. Başka bir deyişle, vergi oranının çok yüksek olması halinde, kurumlar ve bireyler bu vergiyi ödemek istemeyecektir. Ödeyemeyecekleri bir vergi yükü ile karşılaştıklarında, mükellefler ilk olarak vergi yükünü tamamen ortadan kaldırmaya veya azaltmaya çalışırlar (Çoban, 2004: 92).

Mükelleflerin vergilere karşı tepkilerinden biri de baskı grupları aracılığıyla vergileri ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Baskı grupları ile çalışmak, siyasi kararları kendi çıkarları doğrultusunda etkilemelerini sağlar. Baskı gruplarının vergi kanunlarını etkileme çabaları çok önemlidir. Baskı grupları vergi kanunlarına kendi çıkarlarına uygun ilkeleri dahil eder ya da çıkarlarına aykırı ilkelerin dahil edilmesini engeller. Örneğin vergi kaçakçıları, vergi kaçakçılığını önleyecek tedbirlerin alınması için hükümetlere baskı yapmaya çalışırlar (Şenyüz, 1995: 90).

3.3.6. Vergi Borcunun Zamanında Ödenmemesi

Vergi mükellefleri, vergi beyannamelerini zamanında vermenin yanı sıra çeşitli nedenlerle (örneğin iflas) yasal olarak öngörülen süre içinde ödenmesi gereken vergiyi ödemeyerek de vergi yükümlülüklerini belirli bir süre için erteleyebilirler (Akman, 2011: 222).

3.3.7. Geç Ödeme

Vergilere karşı bir diğer tepki de vergi borçlarıdır. Vergi borçları, kredi faiz oranları ile gecikme faiz oranları arasındaki uyumsuzlukla başlar. Bu, bir vergi mükellefi vergi borcunu ödemediğinde, gecikmiş vergiye bir gecikme zammı eklenerek vergi mükellefinin fazla ödeme yapmasına neden olduğu anlamına gelir. Gecikme zammı eklenirse, bunun dikkatli bir şekilde hesaplanması gerekir. Gecikmiş vergi küçükse, bireyler vergilerini ödemeyi geciktirecek ve birçok vergi mükellefi vergilerini ödemeyi geciktirirse, bir süre sonra vergilerini ödemeyi bırakacaklardır.

3.3.8. Vergi Grevi

Vergi grevi, yasalar tarafından konulan vergilerin ödenmemesi ya da eksik ödenmesine karşı bireyler tarafından gerçekleştirilen kolektif direniş için kullanılan genel bir terimdir. Tarihte vergilendirmeye karşı toplumsal direnişin en tipik örneği, 1953 yılında küçük bir Fransız kasabasında bir kırtasiyeci olan Pierre Pujard'ın öncülük ettiği olaydır. Bu olay mali literatürde Pujard Hareketi olarak bilinmektedir. Pierre Pujard'ın vergi ödemeye karşı kişisel kampanyası kısa sürede başkalarına da yayılmış ve hareket büyümüştür. Hareket daha sonra sosyal niteliğini kaybederek siyasi bir örgüte dönüştü (Erdem vd., 2015: 212-213).

Vergi grevi, bir ülkede uygulanan ve o ülkenin vatandaşlarına aşırı yük getiren bir vergiye karşı, örneğin yüksek tarife oranları nedeniyle, belirli bir bireyden ziyade bir grup tarafından gerçekleştirilen genel bir eylemdir.

Vergi ödemeyi reddetme veya grev gibi olgular vergilendirmeye karşı toplumsal tepkilerdir, oysa vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı sadece bireyler tarafından gerçekleştirilir. Vergiden kaçınma ve vergi kaçırma bireysel eylemler iken, vergi grevleri kolektif eylemlerdir.

3.4. VERGİ BİLİNCİ HAKKINDA ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

3.4.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Çalışmanın amacı, Türkiye ve Azerbaycan'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin vergi bilinci düzeyini araştırmaktır. Çalışmanın amacı, her iki ülkedeki üniversite öğrencileri arasında vergi bilinci, vergi farkındalığı ve vergi ödemeye yönelik tutum düzeyini araştırmaktır.

3.4.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma için kullanılan hipotezler aşağıdaki şekildedir:

H1: Türkiye ve Azerbaycan'da vergi bilincine yönelik görüşler farklılık göstermektedir.

H2: Türkiye ve Azerbaycan'da vergiye yönelik görüşler farklılık göstermektedir.

H3: Türkiye ve Azerbaycan'da vergiye karşı tepkiler farklılık göstermektedir.

3.4.3. Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışmada veri toplama aracı olan ankette yer alan ifadeler çalışmanın amacına uygun olup, bu çalışmada uygulanan ankete katılan üniversite öğrencilerinin görüş ve ifadelerinin doğru ve dürüst olduğu varsayımına dayanmaktadır.

3.4.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma dönemi boyunca, ankete katılan öğrenciler 2022-2023 akademik yılında kayıtlı olan üniversite öğrencileri ile sınırlı olacaktır.

3.4.5. Araştırmanın Yöntemi

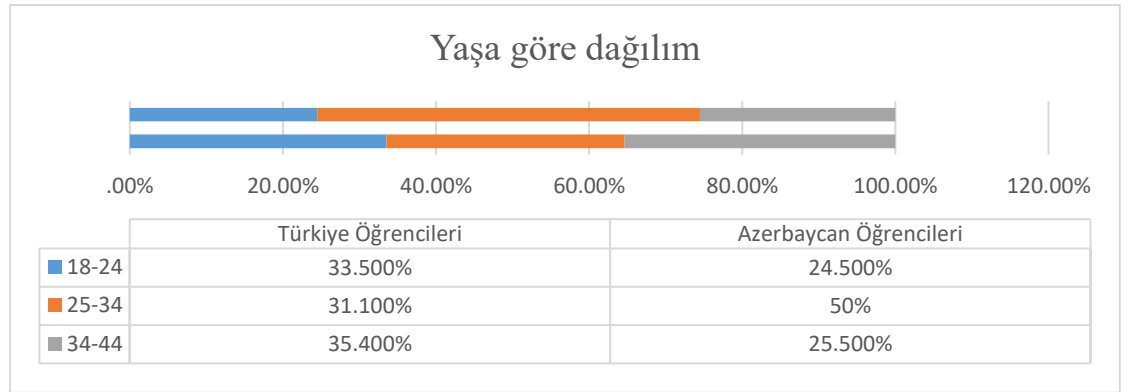
Araştırma aracı olarak bir anket kullanılmıştır. Ankette yer alan sorular literatürde genel kabul görmüş sorulardır. Anket üniversite öğrencileri için tasarlanmıştır.

3.4.6. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak bir anket kullanılmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin cinsiyet ve yaşın sorulduğu sorular yer almıştır.

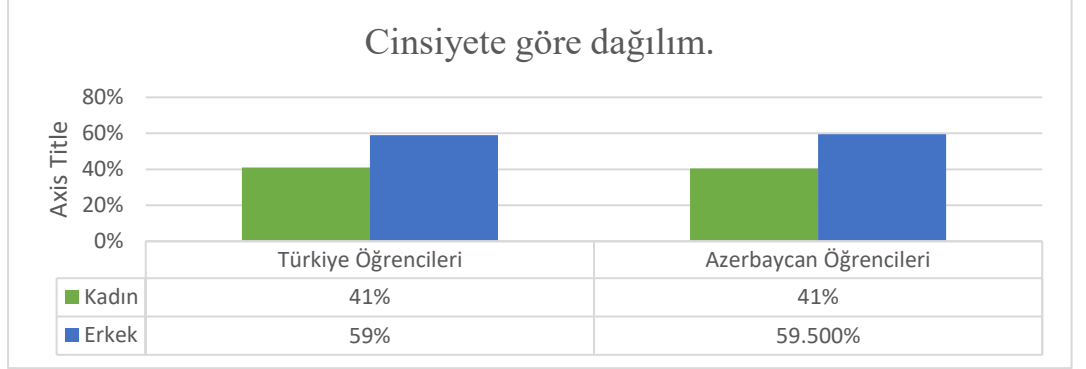
İkinci bölüm 22 sorudan ve hem Türkçe hem de Azerbaycan Türkçesinde anlaşılabilir iki boyuttan (katılıyorum ve katılmıyorum) oluşmuştur.

Grafik 3.1. Yaşa Göre Dağılım

Ankete katılan öğrencilerin yaşlarına bakıldığında Türkiye öğrencilerinden %33,5 (18-24) yaş, %31,1 (25-34) yaş, %35,4 (34-44) yaş şeklindeyken, Azerbaycan öğrencileri ise %24,5 (18-24) yaş, %50 (25-34) yaş, %25,5 (35-44) yaş aralığında dağılmışlardır.

Grafik 3.2. Cinsiyete göre dağılım.

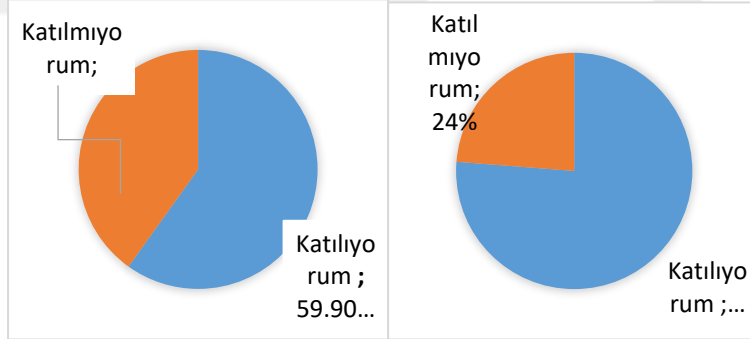

Ankete katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında, Türkiye öğrencilerinden %41'i kadın, %59'u erkek olarak dağıtılmışken, Azerbaycan öğrencilerinden %59'u erkek, %41'i kadın şeklinde dağılmışlardır.

Grafik 3.3. Vergi ödemek devletten aldığımız hizmetin karşılığıdır.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

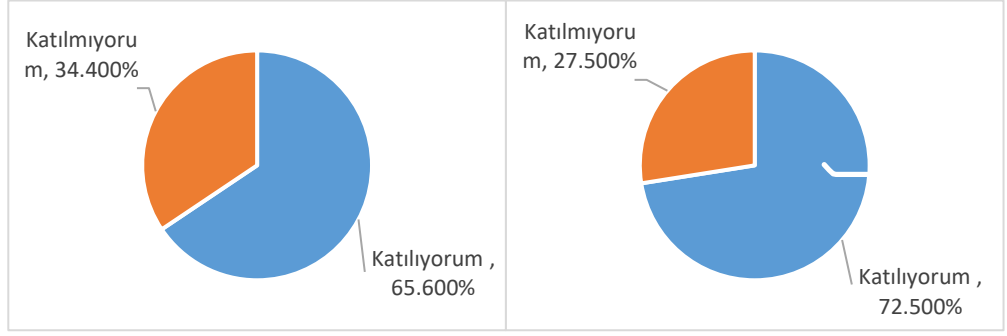

Vergi ödememenin devletten aldıkları hizmetlerin bir karşılığı olup olmadığı sorulduğunda, Türk öğrencilerin %40,1'i buna katılmazken, %59,9'u buna katılmış; Azerbaycanlı öğrencilerin ise %24'ü buna katılmazken, %76'sı buna katılmıştır.

Grafik 3.4. Vergi ödemek bir vatandaşlık görevidir.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

Vergi ödemenin bir vatandaşlık görevi olup olmadığı sorulduğunda, Türk öğrencilerin %34,4'ü katılmadığını ve %65,6'sı katıldığını belirtirken, Azerbaycanlı öğrencilerin %27,5'i katılmadığını ve %72,5'i katıldığını belirtmiştir.

Grafik 3.5. Vergi kutsal bir görevdir.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

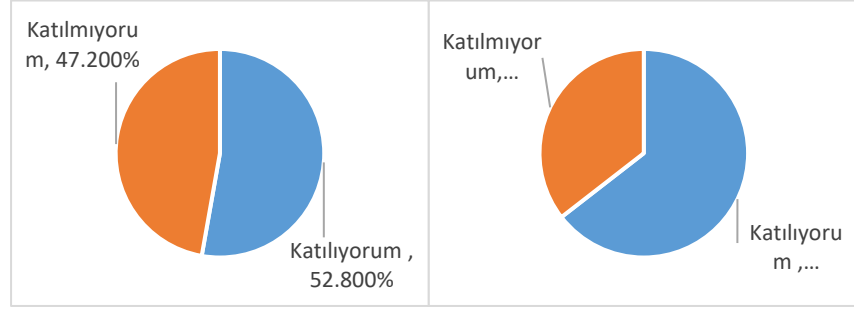

'Vergi kutsal bir görevdir' sorusuna Türk öğrencilerin %49,1'i katılıp %50,9'u katılmazken, Azerbaycanlı öğrencilerin %56,5'i katılıp %43,5'i katılmamıştır.

Grafik 3.6. Vergiyi ödememek kul hakkına girmektir.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

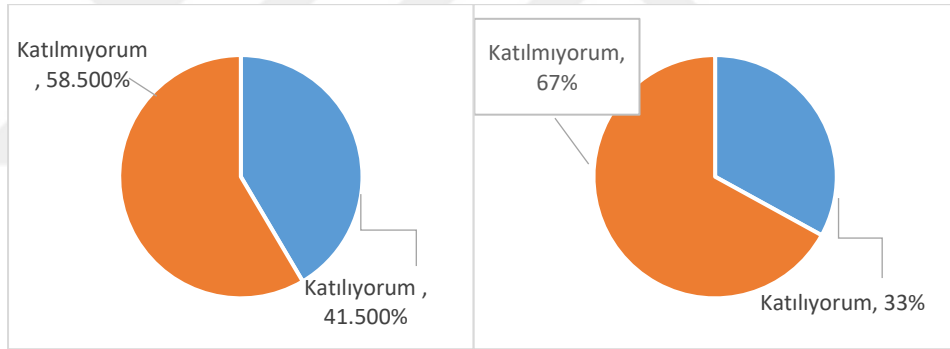

'Vergi ödememek kul hakkı ihlalidir' sorusuna Türk öğrencilerin %52,8'i katılıyorum, %47,2'si katılmıyorum yanıtını verirken, Azerbaycanlı öğrencilerin %64,5'i katılıyorum, %35,5'i katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 3.7. Vergi ödemek devletin uyguladığı bir çeşit cezadır.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

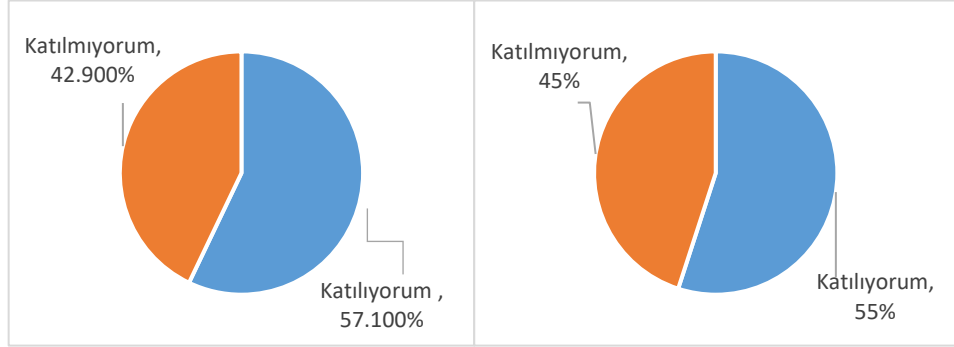

'Vergi ödemenin devlet tarafından bir tür cezalandırma olup olmadığı' sorulduğunda, Türk öğrencilerin %58,5'i katılmadığını ve %41,5'i katıldığını belirtirken, Azerbaycanlı öğrencilerin %33'ü katıldığını ve %67'si katılmadığını belirtmiştir.

Grafik 3.8. Kişinin vergi kaçırması onun hukuki cezalardan korkma durumuna bağlıdır.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

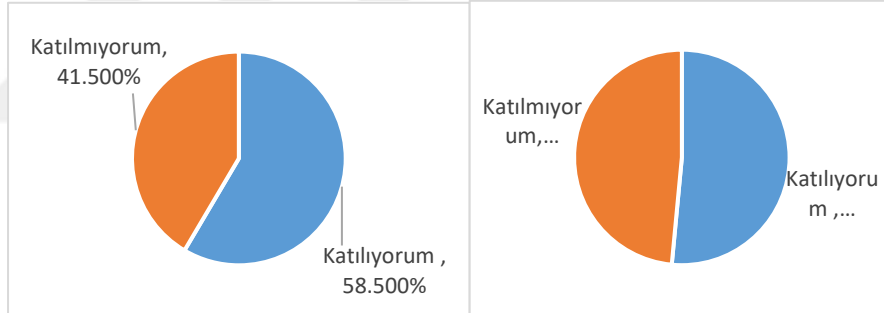

'Vergi kaçırmamanın yasal ceza korkusuna bağlı olup olmadığı' sorulduğunda, Türk öğrencilerin %57,1'i bu soruya katılırken %42,9'u katılmamış, Azerbaycanlı öğrencilerin ise %55'i katılırken %45'i katılmamıştır.

Grafik 3.9. Kişinin vergi kaçırmaması onun ahlaki yapısına bağlıdır.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

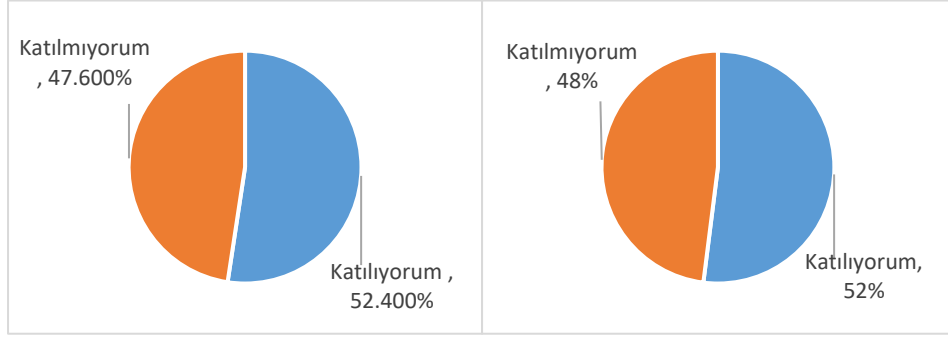

'Vergi kaçırmak kişinin ahlakına bağlıdır' sorusuna Türk öğrencilerin %58,5'i katılıyorum, %41,5'i katılmıyorum derken, Azerbaycanlı öğrencilerin %51,5'i katılıyorum, %48,5'i katılmıyorum demiştir.

Grafik 3.10. Kişinin vergi kaçırmaması onun devlete bağlılığına bağlıdır.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

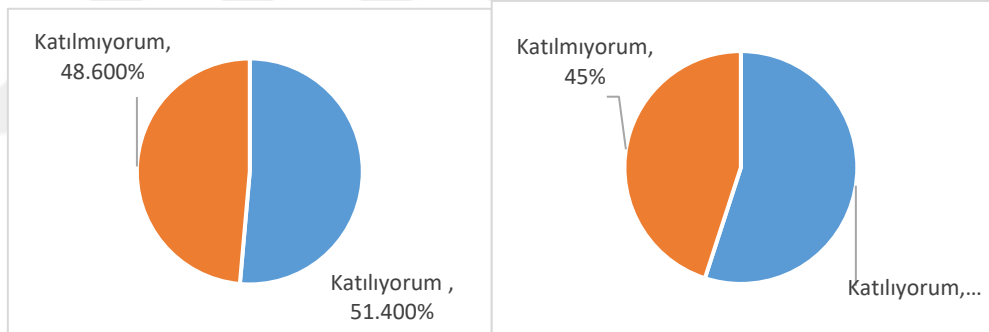

'Vergi kaçakçılığının kişinin devlete olan sadakatine bağlı olup olmadığı' sorulduğunda, Türk öğrencilerin %52,4'ü bu soruya katılırken %47,6'sı katılmamış, Azerbaycanlı öğrencilerin ise %52'si katılırken %48'i katılmamıştır.

Grafik 3.11. Kişinin vergi kaçırması onun iyi bir vatandaş olmasına bağlıdır.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

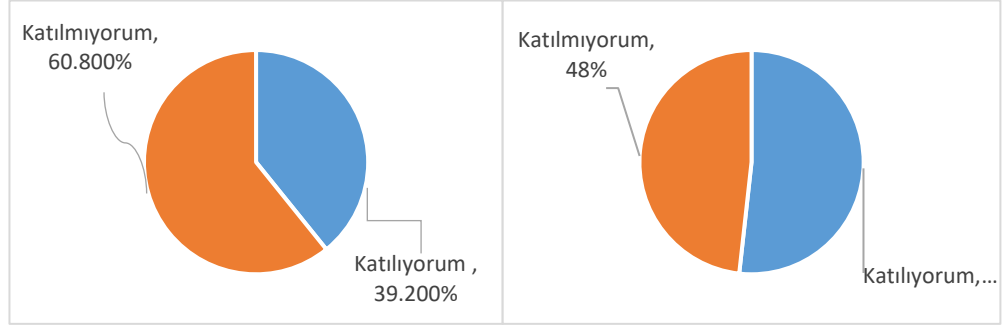

'Vergi kaçırmanın iyi bir vatandaş olmaya bağlı olup olmadığı' sorulduğunda, Türk öğrencilerin %51,4'ü bu soruya katılırken %48,6'sı katılmamış, Azerbaycanlı öğrencilerin ise %55'i katılırken %45'i katılmamıştır.

Grafik 3.12. Vergi sistemi adildir.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

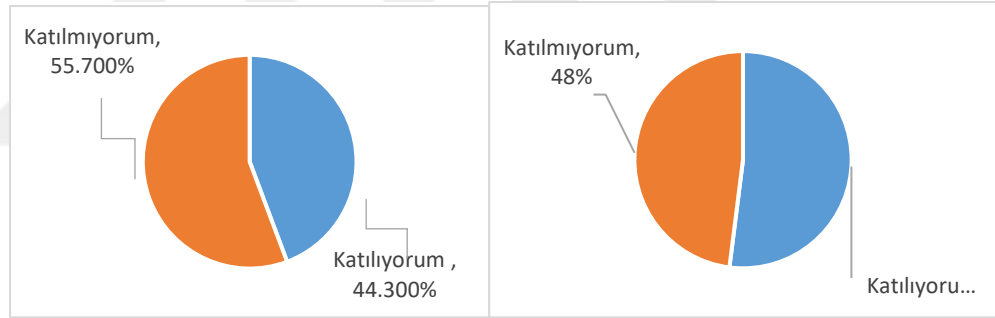

Türk öğrencilerin %39,2'si vergi sisteminin adil olduğunu, %60,8'i ise adil olmadığını söylerken, Azerbaycanlı öğrencilerin %52'si katıldıklarını, %48'i ise katılmadıklarını belirtmiştir.

Grafik 3.13. Vergi sistemi kolay anlaşılmalıdır, sadedir.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

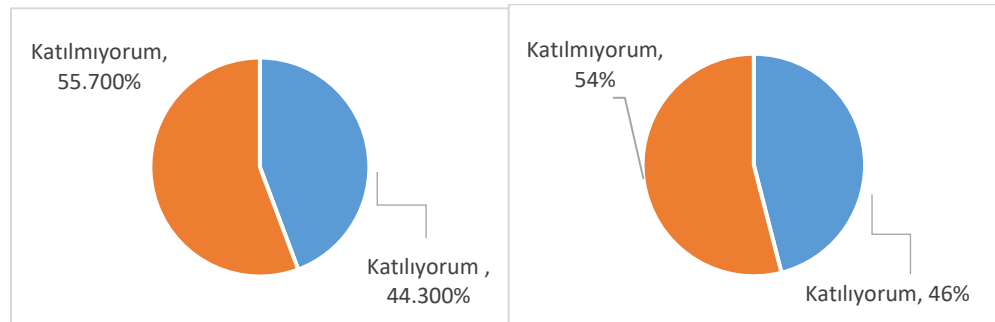

Türk öğrencilerin %44,3'ü bu görüşe katılırken, %55,7'si katılmamış, Azeri öğrencilerin %52'si ve Azerbaycanlı öğrencilerin %48'i katılmıştır.

Grafik 3.14. Vergi sistemindeki değişiklikleri kolay bir şekilde takip edebiliyorum.

Türkiye öğrencileri

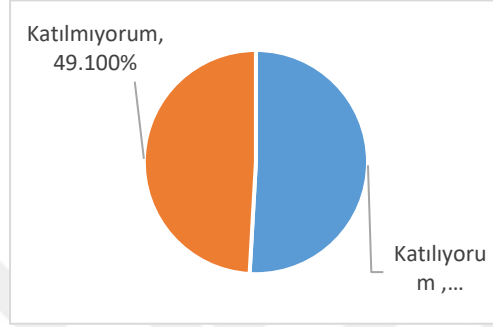
Azerbaycan öğrencileri

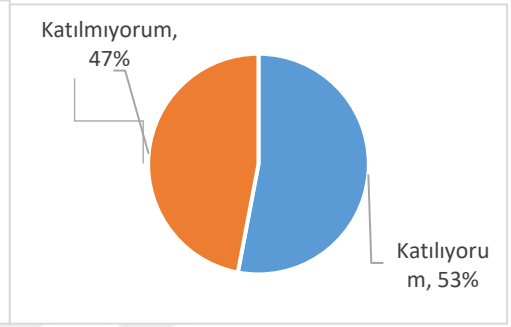
Türk öğrencilerin %44,3'ü bu görüşe katılırken %55,7'si katılmamış, Azerbaycanlı öğrencilerin ise %46'sı katılırken %54'ü katılmamıştır.

Grafik 3.15. Vergi ödeme işlemlerine çok fazla zaman ve para harcanıyor.

Türkiye öğrencileri

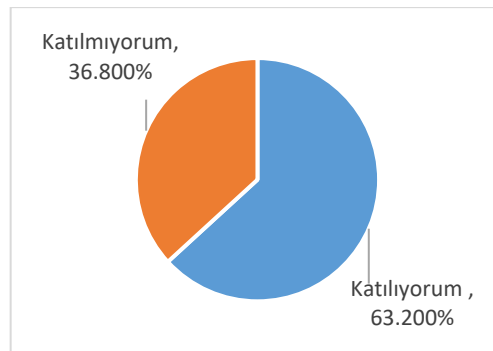
Azerbaycan öğrencileri.

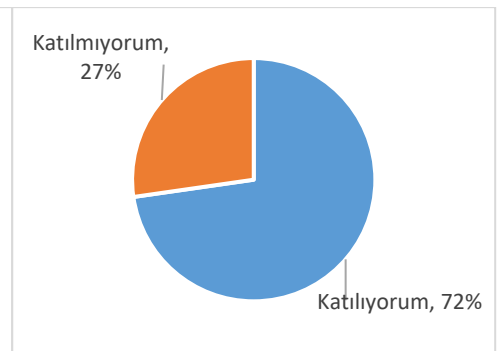
Vergi ödeme prosedürünün çok zaman ve para gerektirip gerektirmediği sorulduğunda, Türk öğrencilerin %50,9'u bu soruya katılırken %49,1'i katılmamış, Azerbaycanlı öğrencilerin ise %53'ü katılırken %47'si katılmamıştır.

Grafik 3.16. Türkiye'de vergi sistemindeki değişikliklerde vatandaşların fikri hiç sorulmamaktadır.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

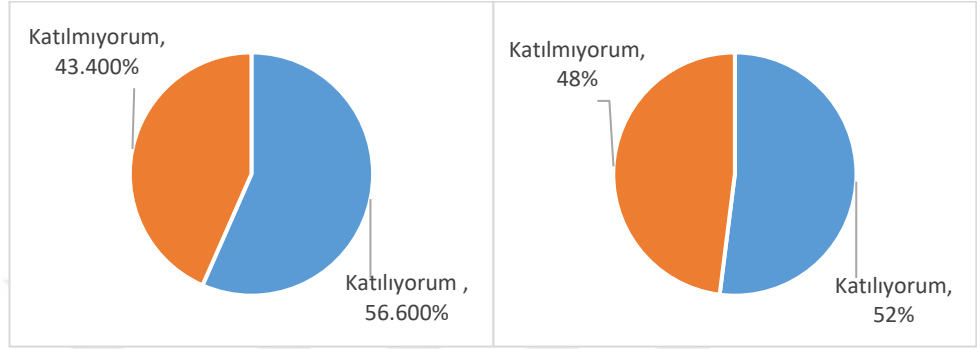

Türkiye'de vergi reformu konusunda vatandaşların görüşlerinin hiç dikkate alınmadığı sorusuna Türk öğrencilerin %63,2'si katılıyorum, %36,8'i katılmıyorum yanıtını verirken, Azerbaycanlı öğrencilerin %73'ü katılıyorum, %27'si katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 3.17. Türkiye’de vergi sistemindeki değişikliklerde siyasilerin baskısı söz konusudur.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

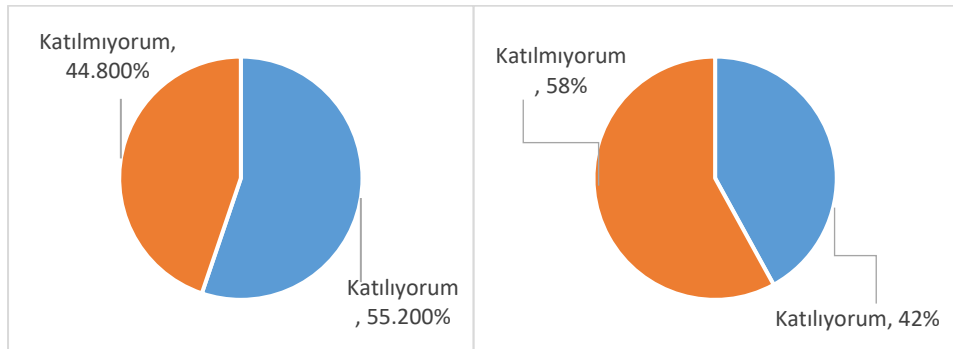

Türkiye’de vergi reformu için siyasetçilerden baskı gelmediği sorusuna Türk öğrencilerin %56,6’sı katılıyorum, %43,4’ü katılmıyorum yanıtını verirken, Azerbaycanlı öğrencilerin %52’si katılıyorum, %48’i katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Grafik 3.18. Türkiye’de vergi sistemindeki değişikliklerde büyük şirketlerin baskısı söz konusudur.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

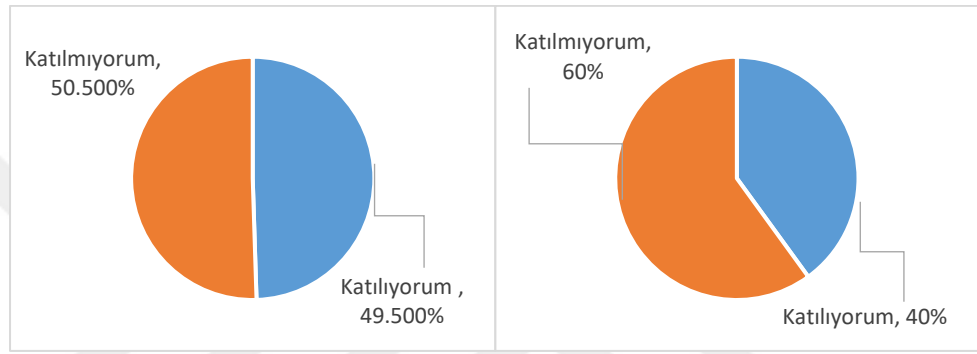

Türkiye'de vergi sisteminde reform yapılması için büyük şirketlerin baskısı olup olmadığı sorulduğunda, Türk öğrencilerin %55,2'si bu soruya katılırken, %44,8'i katılmamış, Azerbaycanlı öğrencilerin ise %42'si katılırken, %58'i katılmamıştır.

Grafik 3.19. Türkiye'de vergi sistemindeki değişikliklerde baskı grupları ve medyanın etkisi söz konusudur.

Türkiye öğrencileri

Azerbaycan öğrencileri.

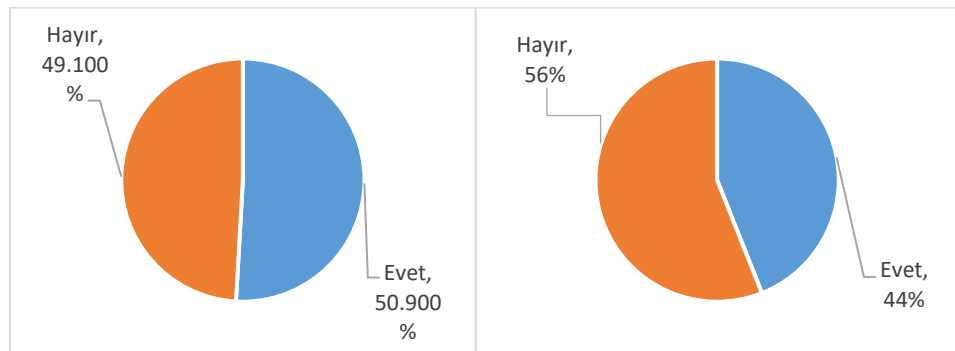

Baskı gruplarının ve medyanın Türkiye'deki vergi reformu üzerindeki etkisinin bir sorun olup olmadığı sorulduğunda, Türk öğrencilerin %49,5'i katıldıklarını ve %50,5'i katılmadıklarını belirtirken, Azerbaycanlı öğrencilerin %40'ı katıldıklarını ve %60'ı katılmadıklarını belirtmiştir.

Grafik 3.20. Ekonomik krizden çıkmak için ek bir vergi istense, isteyerek bu vergiyi öder misiniz?

Türkiye öğrencileri

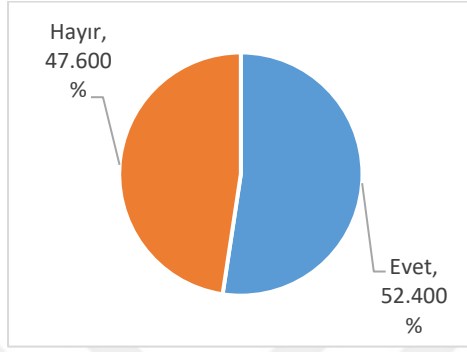
Azerbaycan öğrencileri.

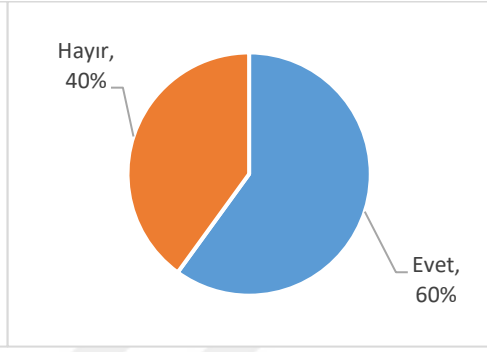
Türk öğrencilerin %50,9'u lehte, %49,1'i aleyhte görüş bildirirken, Azerbaycanlı öğrencilerin %44'ü lehte, %56'sı aleyhte görüş bildirmiştir.

Grafik 3.21. Vergi bilincinin oluşması ve artırılmasını etkileyen faktörlere önem düzeyine göre puan verir misiniz?

Türkiye öğrencileri

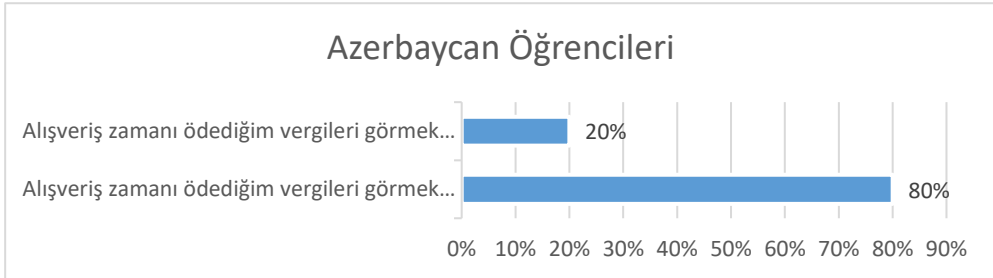
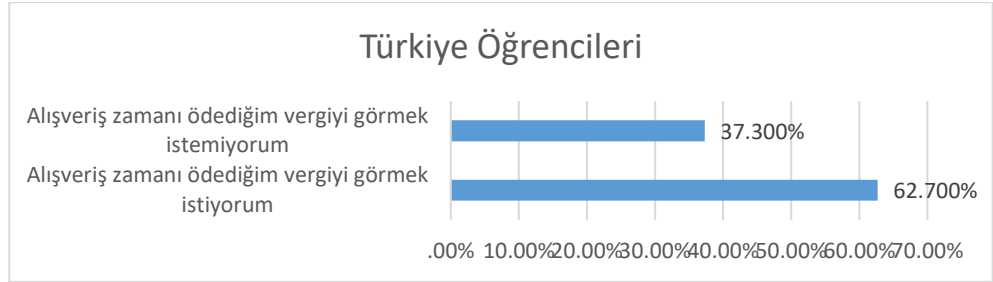

Azerbaycan öğrencileri.

Türk öğrencilerin %52,4'ü katılıyorum ve %47,6'sı katılmıyorum derken, Azerbaycanlı öğrencilerin %60'ı katılıyorum ve %40'ı katılmıyorum demiştir.

Grafik 3.22. Alışverişleriniz için ödediğiniz vergi miktarını kontrol etmek mi istiyorsunuz? Başka bir deyişle, alışveriş yaparken bir ürünün fiyat etiketinde vergisiz fiyatını görmek ve kasada vergi tutarını fiyata eklemek mi istiyorsunuz?

Alışverişlerinizde ödediğiniz vergi miktarını görmek ister misiniz? Diğer bir deyişle, Türk öğrencilerin %62,7'si bu soruya katılırken %37,3'ü katılmamış, Azerbaycanlı öğrencilerin ise %80'i katılırken %20'si katılmamıştır.

Anket, Türk ve Azerbaycanlı üniversite öğrencilerinin vergilere karşı farklı tutumlara sahip olduğunu göstermiştir. Bu farklılıklar nelerdir? Anket, Vergi Tutumları, Vergi Amacı Tutumları ve Ceza Tutumları alt boyutları ile Vergi Tutumları ana boyutu arasında anlamlı farklılıklar ortaya koymuştur.

Anket, hem Türkiye hem de Azerbaycan'daki üniversite öğrencilerinin bir dizi soruya benzer yanıtlar verdiğini ortaya koymuştur. Öğrencilerin çoğunluğu vergiyi bir vatandaşlık görevi olarak algılamaktadır. Öğrencilerin çoğu hangi oranda vergi ödediklerini bilmemektedir. Öğrencilerin önemli bir kısmı vergi ödemedikleri takdirde kamu hizmetlerinin aksayacağına inanmaktadır.

SONUÇ

Vergiler, devletin harcamalarını finanse etmesi için en önemli gelir kaynağıdır. Vergiler aynı zamanda kamu otoritesine dayanarak mülk ve tüzel kişilerden alınan harçlardır.

Devletler vergi politikalarında sadece ekonomik faktörleri değil, psikolojik faktörleri de göz önünde bulundurmalıdır. Vergi mükellefleri, vergilerin nasıl kullanıldığını bilmiyorlarsa, toplumda adil bir vergi dağılımı yoksa veya vergi kanun ve düzenlemelerini anlamıyorlarsa vergi ödemekten kaçınabilirler. Çünkü bu gibi istenmeyen durumların sonucunda bireylerin devlete olan güveni sarsılır ve vergiyi bir yük olarak görmeye başlarlar. Vergiler bireyler için anlaşılabilir, adil ve şeffaf olmalıdır. Bireyler, vergilerin kamu hizmetlerinin kaynağı olarak çok önemli olduğu konusunda eğitim yoluyla bilgilendirilmelidir.

Vergi bilinci, vatandaşların vergi yükümlülüklerini yerine getirme istekliliğini ifade eder. Vergi bilincine sahip bireyler, vergi yükümlülüklerini zamanında yerine getiren bireylerdir. Bu bireylerin vergi ödemelerini engelleyen tüm çevresel ve kişisel faktörler tespit edilerek ortadan kaldırılmalı ve vergi ödeme isteklerini olumlu yönde etkileyen faktörler geliştirilmelidir. Bu çalışmalar sonucunda vergi sorunları çözülebilir ve vergi uyumu sağlanabilir. Vergi uyumu, vergi bilincine sahip bir toplum yaratır. Yapılan çalışmalar, bir toplumda vergi bilinci ve farkındalığı ne kadar yüksek olursa, devletin o kadar güçlü olduğunu ve güvenlik, sağlık, eğitim ve altyapı gibi hizmetleri o kadar iyi sağlayabildiğini göstermiştir.

Bu çalışma Türkiye ve Azerbaycan'daki üniversite öğrencilerinin vergi bilincini analiz etmektedir. Bunu yaparken 400 üniversite öğrencisine bir anket uygulanmıştır. Potansiyel vergi mükellefi üniversite öğrencilerinin anket sonuçlarına verdikleri yanıtlar, vergilerin zorunlu ödemeler olduğunu, vergilerin bir vatandaşlık görevi olduğunu ve vergilerin kamu hizmetleri için yapılan ödemeler olduğunu göstermiştir.

Anket sonuçları, öğrencilerin vergi bilincinin düşük olduğunu ve vergi bilincinin artırılması için eğitim ve kültür seviyesinin yükseltilmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, öğrencilerin vergilerin ne için toplandığı ve nereye harcandığı konusundaki farkındalıklarının artırılmasıyla vergi uyumunun geliştirilebileceği tespit edilmiştir. Üniversite öğrencileri geleceğin potansiyel vergi mükellefleridir. Gelecek nesillerin eğitimi bağlamında öğrencilerin vergi bilincine sahip olmaları çok daha önemlidir. Bunu yaparken, fakülte ya da bölüm fark etmeksizin, özellikle üniversite öğrencilerine yönelik vergi eğitimi, kendi geleceklerini koruyabilecekleri konusunda bilinçlenmelerine yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, İ. A. ve Aslan, E. (2007). Türk Vergi Sisteminde KDV Uygulaması ve Etkinliğinin Analizi, *MaliyeDergisi*, 153, 24-50.
- Aydemir, D. (2013). İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İle Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Vergiyi Algılaması: Göller Yöresi Örneği (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Akdoğan, A. (2011). *Kamu Maliyesi*. (14. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, A. (2014). *Kamu Maliyesi* (16. Baskı).Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akman, T. K. (2011). *Kamu Maliyesine Giriş* (1. Baskı). İzmir: İlya İzmir Yayınevi Matbaası.
- Aksoy, Ş. (1994). *Kamu Maliyesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Akşin, S. (1995). Türkiye Tarihi 2 (Osmanlı Devleti 1300-1600). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Alakbar Mammadov, P. R. (2014). Vergilendirmeye Giriş. Shamakhi: *Azərbaycan Cumhuriyeti Vergi Bakanlığı Eğitim Merkezi*.
- Akman, T. K. (2011). *Kamu Maliyesine Giriş* (1. Baskı). İzmir: İlya İzmir Yayınevi Matbaası.
- Aktan, C. C., Dileyici, D. ve Saraç, Ö.(2004). Vergiye Karşı Aktif ve Pasif Tepkiler, Web: (<http://www.canaktan.org>), adresinden 14 Şubat 2018 tarihinde alınmıştır.
- Aktan, C. C., Çoban, H. (2006). *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler*, Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural (Ed.). Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi içinde. Birinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, ss.137-158.
- Aktan, C. C. (2012). Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı. *Çimento Endüstrisi Sendikası*, 14-22.
- Ay, H. (2014). *Kamu Maliyesi* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Aydın, S. ve Çaşkurlu, E. (2013). *Kamu Maliyesi* (1. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

- Aydoğan Demirtaş, S. (2017). Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 15-21.
- Barber, B. M. And Odean, T. (2003). Are Individual Investors Tax Savvy ? Evidence From Retail and Discount Brokerage Accounts, *Journal of Public Economics*, 88, 419-442.
- Baytar, Y. (2006). *Kayıt Dışı Ekonomi İle Mücadelede Dikey Denetim Yöntemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Beşel, F. (2015). Vergileme Amaçları ve İlkeleri Açısından Zekat, *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finans Kongresi (ICISEF)*, Sakarya.
- Biberoğlu, E. (2006), *Türkiye 'de Gönüllü Vergi Uyumu*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden edinilmiştir.
- Cansız, H. (2006). Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar İli Örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 115-138.
- Çakır, T. Vd., (2006). *Kamu Maliyesi*. N. Varcan ve T. Çakır, (Ed), *Vergi Teorisine Giriş*, (s.149-226). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Çınar, S. (2003). Kamu Kesiminde Vergileme ve Vergilemenin Sınırları, *İktisat, İşletme ve Finansman Derneği*, 18(210), 87-99.
- Çoban, H. (2004). *Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışı Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Çomaklı, Ş. E. ve Gödekli, M. (2011). *Vergilemede Anayasal Prensipler*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Çiçek, H., Karakaş, M. ve Yıldız, A. (2008). *Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama Tutum ve Analizi: Bir Alan Araştırması*, Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2008/381.23.
- Demir, İ.C. (2008). *Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Demir, M. (2009). Toplumun Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler, *Akademik Bakış Dergisi*, 18(10), 1-10.
- Devrim, F. (1998). *Kamu Maliyesine Giriş*. (4. Baskı). İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Doğru Binokay, M. (2010). *Rasyonel Vergileme İlkeleri ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Dülgeroğlu, E. (1975). Vergilemenin Psikolojik Etkileri, *Bursa İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Dergisi*, 4 , 223-244.
- Dünyamali Veliyev, Y. B. (2002). *Vergi Hukuku*. Baku.
- Ejder, H. L. (2000). Türkiye’de Vergi Politikaları, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4, 127-132.
- Eraslan, A. (2019). *Vergi Denetimi ve Türkiye`de Vergi Denetiminin Etkinliği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Erard, B. and Feinstein, S. J.(1994). Honesty and Evasion in the Tax Compliance Game, *The Rand Journal Of Economics*, 25(1), 1-19.
- Erdem, M., Şenyüz, D. ve Tathoğlu, İ. (2015). *Kamu Maliyesi* (12. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Erginay, A. (1998). *KamuMaliyesi*. (17. Baskı). Ankara: Savaş Yayınları.
- Eş, M. (2002). *Kamu Maliyesi* (1. Baskı). Kütahya: Ekspres Matbaası.
- Falay, N. (1989). *Maliye Tarihi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Feldstien, M. (2008). Effects of Taxes an Economics Behavior, *Crema Working Paper*. 13745, 1-22.
- Gencel, U. Ve Kuru, E. (2012). Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi, *Yönetim Bilimleri Dergisi*.10(20), 29-60.
- Gökbunar, A. R. (1998). Vergileme İlkeleri ve Küreselleşme, *Celal Bayar Üniversitesi İİFB Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 4, 1-23.
- Güçlü, F. (2001). *Ülkemizde Vergi Kaçakçılığı ve Uygulamaları (Yargıtay ve Danıştay Karırları Işığında)*. Ankara: Detay Yayıncılık; Palamut, M.E (1993). Vergi Mahremiyeti ve Yüzsüzler. *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 30(1-2), 49.

- İpek, S. ve Kaynar, İ. (2009). Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma, *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16(1), 173-190.
- Kalenderoğlu, M. (2002). *Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma*. (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kanlı, M. (2007). *Dolaylı Vergiler ve Kayıt Dışı Ekonomi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, C. S. (2018). *Yükseköğretim Öğrencilerinde Vergi Bilinci ve Vergi Algısı Üzerine Bir Araştırma: Ahi Evran Üniversitesi Örneği* (Yüksek Lisans Tezi).
- Kayan, A. (2000). Verginin Tarihsel Gelişimi ve Sebep Olduğu Bazı Önemli Olaylar, *Maliye Dergisi*, 135, 80-87.
- Kaynar, İ. (2007). *Yükümlülerin Vergiye Yaklaşımları: Çanakkale İlinde Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir Uygulama*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Kaynar Bilgin, H. (2011). Vergi Ahlakının Teorik Çerçevesi, Çukurova Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 259-278.
- Keleş, Y. (2002). Yine mi Af? Mükellefler Ne Zaman Vergi Öderler?, *Vergi Dünyası*, 249, 76-77.
- Kirchler, E., Maciejovsky, B. and Schneider, F. (2003). Everyday Representations Of Tax Avoidance, Tax Evasion and Tax Flight: Do Legal Differences Matter? *Jurnal of Economic Psychology*, 24, 595-553.
- Kumluca, İ. (2003). Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Faktörler, *Vergi Sorunları Dergisi*, 180, 91-97.
- Kurumlu, A. (1988). Türkiye’de Vergi Politikası Gelişmeleri: Karar Alma Süreci ve Sapmalar (1950-1985), *A.Ü.Hukuk Fakültesi Dergisi*, XL, 195.
- Maciejovsky, B., Kirchler, E. and Schwarzenberger, H. (2007). Misperception Of Chance and Loss Repair: On The Dynamics Of Tax Compliance, *Journal of Economic Psychology*, 28, 679-691.
- Mutluer, M., K., Öner, E. ve Kesik, A. (2013). *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi* (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nadaroğlu, H. (1996). *Kamu Maliyesi Teorisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

- Niemirowski, P., Baldwin, S. Ve Jwearing, A. (2003). Tax Related Behaviours, Beliefs, Attitudes and Values And Taxpayer Compliance in Avustralia, *JournalOfAustraliaTaxation*.
- Organ, İ. ve Yegen, B. (2013). Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana Örneği. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 27(4), 241-271.
- Orhaner, E. (1997). *Kamu Maliyesi* (2. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Orhaner, E. (2000). *KamuMaliyesi*. (3. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Önal, E. Ş. (2006). *Dolaylı Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öncel, M., Kumrulu, A. Ve Çağan, N, (2002). *Vergi Hukuku*. (10. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Öner, E. (2015). *Kamu Maliyesi* (2.Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tiç. Ltd. Şti.
- Öz, E. (2004). *Vergilendirmede Kanunilik ve Türk Vergi Sistemi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Öztürk, N. (2007). *1990 Sonrası Türkiye`de Uygulanan Vergi Politikaları ve Kayır Dışı Ekonomiye Önleyici Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Isparta.
- Öztürk, N. (2014). *Maliye Politikası* (2. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi
- Sabir, S. S. (2011). Azerbaycan`da Sovyet İktidarlarının Kuruluşunun İlk Yıllarında (1929-1929) Vergi İlişkilerinin Oluşumu ve Oluşumunun Özellikleri. Azerbaycan Vergi Haberleri.
- Sağbaş, İ. (2008). *Vergi Teorisi*. Ankara: Ece Matbaası.
- Sağbaş, İ. (2010). *Vergi Teorisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Saruç, N.T. ve Sağbaş, İ. (2003). Vergi Etiğinin Ölçümü: Türkiye Üzerinde Ampirik Bir Çalışma, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(1), 79-96.

- Savaşan, F. ve Odabaş, H. (2005). Türkiy’de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *Sosyal ve Ekonomik Araştırma Dergisi*, 5(10),1-28.
- Savaşan, F. (2006). Vergi Afları: Teori ve Türkiye Uygulamaları (“Vergi Barışı” Uygulama Sonuçları), *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 41-65.
- Scholz, J. T. ve Pinney, N.(1995). Duty Fear And Tax Compliance: The Heuristic Basis of Citizenship Behavior, *American Journal of Political Science*, 39 (2), 490-512.
- Shamilli, A. (2017). *Azerbaycan Vergi Sisteminin Analizi ve Azerbaycan Vergi Sisteminde Türkiye’de Varlık Vergisi Uygulama İmkanlarının Değerlendirilmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Sivrekli Demircan, E. (2004). *Türkiye’de Vergi Politikalarının Siyasi Analizi: Siyasi Değişimin Vergi Kayıp ve Kaçaklarına Etkisi Üzerine Bir İnceleme*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu “Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları”, Antalya, 553-572.
- Slemord, J. (1985). An Empirical Test For Tax Evasion, *The Review of Economics And Statistics*, 67(2), 232-238.
- Song, Y. D., and Yarborough, T. E. (1978). Tax Ethics and Taxpayers Attitudes: A Survey, *Public Administration Review*, 38(5), 442-452.
- Sürmen Y.(1992). Vergi Bilincinin Geliştirilmesinde Muhasebecinin Rolü, *SayıştayDergisi*, 7, 25-29.
- Şenyüz, D. (1994). Vergi Bilincinin Oluşturulmasında Fayda Fayda İlkesinin Gözetilmesi, *Bülent, Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı*, 17, 83-84.
- Şenyüz, D. (1995). *Vergilemede Yükümlü Psikolojisi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Şimşek, V. A. ve Tolu, A. (2002). *Katma Değer Vergisinde İndirim*. Ankara: Yaklaşım Yayınları.
- Teyyare, E. ve Kumbaşlı, E. (2016). Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Gelişmesinde Maliye Bölümü Eğitiminin Rolü, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(4), 1-29.
- Tolger, B. (2004). Cross-Culture Comparison of Tax Morale and Tax Compliance: Evidence from Costa Rica and Switzerland, *International Journal of Comparative Sociology*, 45, 17-43.

- Torgler, B. and Schaltegger C. A. (2005). Tax Amnesties and Political Participation, *Public Finance Review*, 33(3), 403-431.
- Tosuner, M. (1989). *1980 Sonrası Türk Vergi Sisteminin Yapısı ve Gelişimi*. İzmir: Bayraklı Matbaacılık.
- Tosuner, M. ve Demir, İ.C. (2009). Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri, *Süleyman Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(1), 1-15.
- Tuay, E. ve Güven, İ. (2007). Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı, ODTÜ Endüstri ve Örgüt Psikolojisi Yüksek Lisans Programı Stajlı Çalışması, *Gelir İdaresi Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı*, Yayın No: 51, 3-153.
- Tunçer, M. (2002b). Vergilemeye Yaklaşım ve Türkiye, *Vergi Dünyası Dergisi*, 249, 99-105.
- Turhan, S. (1993). *Vergi Teorisi ve Politikası*. İstanbul. Filiz Kitabevi.
- Turhan, S. (1998). *Vergi Teorisi ve Politikası* (6.Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Türk, İ. (2011). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Uruş, A. F. (2014). Türkiye’deki Gelir Vergisinin Vergileme İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi, *Vergi Dünyası*, 399, 130-141.
- Us, V. (2004). Kayır Dışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği. *Tartışma Metni/17*. Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara. Web: <http://www.tek.org.tr/dosyalar/VUSLAT-USI-KAYITDIŞI.pdf> adresinden 15 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
- User, İ. (1992b). *Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yegen, B. (2013). *Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü:Adana İli Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Yılmaz, G. A. (2006). Türkiye’de Gelir Vergisi Tarifesinde Meydana Gelen Değişikliklerin Vergilemede Adalet İlkesi Bakımından Değerlendirilmesi, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21(1), 239-268.
- Yücebaş, R. (2014). *Arz Yanlı İktisat Bakış Açısıyla Kayır Dışı Ekonom.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İnternet Kaynakları

Kayzen.<https://kayzen.az/blog/vergi/8196/vergil%C9%99rin-mahiyy%C9%99ti,-v%C9%99zif%C9%991%C9%99ri-v%C9%99-n%C3%B6vl%C9%99ri.html>
adresinden alındı, 01.10.2023

Azərbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu.<https://e-qanun.az/framework/46948>
adresinden alındı, 01.10.2023

Azərbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığına Bağlı Devlet Vergi Servisi
<https://www.taxes.gov.az/az> adresinden alındı, 02.03.2023

Muhasib.az. <https://www.muhasib.az/article.php?cat=3&n=101> adresinden alındı,
02.03.2023

Azərbaycan Cumhuriyeti Vergi Bakanlığı.<https://www.taxes.gov.az/az/page/ar-vergi-mecellesi> adresinden alındı, 02.03.2023

Azərbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı.<https://www.economy.gov.az/az>
adresinden alınmıştır, 02.03.2023